

การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม กรณีศึกษา มัสยิดเราะห์มะะ
บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

**The Challenge of the Mosque Management under the Islamic Principles:
A Case Study of Rahmah Mosque, Podeang, Khu Sub-District,
Chana District, Songkhla Province**

มุหัมหมัด ล่ามี๊ะ

Muhammad Lamoh

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Social Development Administration
Prince of Songkla University**

2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม
 กรณีศึกษา มัสยิดเราะหฺมีะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ
 จังหวัดสงขลา
 ผู้เขียน นายมุหัมหมัด ล่าม๊ะ
 สาขาวิชา การบริหารการพัฒนาสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ আহวัง ล่ามู๋)

(Asst Prof Dr.Sulaiman Dorloh)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ আহวัง ล่ามู๋)

.....กรรมการ

(ดร.ประจวบ ทองศรี)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับ
 เป็นส่วนหนึ่งการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม

.....

(ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้ารุ่งสา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(รองศาสตราจารย์ อาหวิง ถ่าน้อย)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....

(นายมุหัมหมัด ถ่าเมาะ)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายมุหัมหมัด ถ้ำเม้าะ)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์ การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม
กรณีศึกษา มัสยิดเรีาะหมีะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ
จังหวัดสงขลา

ผู้เขียน นายมูหัมหมัด ล่ามี๊ะ

สาขาวิชา การบริหารการพัฒนาสังคม

ปีการศึกษา 2563

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเรีาะหมีะ บ้านพ้อแดง 2) เพื่อศึกษาพัฒนาการการบริหาร มัสยิดเรีาะหมีะตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน 3) เพื่อ พัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเรีาะหมีะตามหลักการอิสลามภายใต้ความท้าทายทาง สังคม

มีผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือ คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด และตัวแทนกลุ่ม กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนทั้งหมด 24 คน การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล การสนทนากลุ่ม การสังเกต และจากเอกสารของมัสยิด จากการศึกษาพบว่า มัสยิดเรีาะหมีะ ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2497 เป็นชุมชนที่มีความสงบพึ่งพาอาศัยกัน อาชีพด้านการเกษตร วัฒนธรรมส่วนหนึ่งมาจากศาสนา การ บริหารมัสยิดมีหลายช่วงเวลา มีความท้าทายที่สำคัญคือความรู้ทางศาสนาในชุมชนอยู่ในระดับต่ำ สัปบุรุษไม่ค่อยไปละหมาดที่มัสยิด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันใช้หลักการอิสลามในการบริหารคือ หลักการ เรียนรู้ หลักการทำดี หลักการรับผิดชอบ หลักการปรึกษาหารือ หลักการเชื่อฟังผู้นำ หลักการช่วยเหลือ หลักการตัดเตือนและหลักการเสียสละ รูปแบบในการคัดเลือกกรรมการที่ผ่านมา คือ แบบสรรหา แบบเปิดเผย แบบลับ แบ่งเขตเลือกตัวแทน จนพัฒนาเป็นรูปแบบใหม่คือการรับสมัครและคัดเลือก โดยมีคณะกรรมการสรรหา พิจารณาตามคุณสมบัติที่กำหนดในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กร ศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 และคุณสมบัติเฉพาะของชุมชน

ข้อเสนอแนะ ต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนเกี่ยวกับการ คัดเลือกกรรมการมัสยิด มัสยิดต้องให้ความรู้ด้านการบริหารแก่คณะกรรมการโดยมัสยิด รับผิดชอบงบประมาณ และการวิจัยครั้งต่อไปควรจะทำวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลการบริหารงาน ของคณะกรรมการมัสยิดเรีาะหมีะ บ้านพ้อแดง และ กลยุทธ์การบริหารมัสยิดเรีาะหมีะ บ้านพ้อแดง

Thesis Title The Challenge of the Mosque Management under the Islamic Principles:
A Case Study of Rahmah Mosque, Podeang, Khu Sub-District,
Chana District, Songkhla Province

Author Mr.Muhammad Lamoh

Major Programme Master of Arts in Social Development Administration

Academic Year 2020

ABSTRACT

This research is a qualitative research which aimed 1) to study the social, economic, educational and cultural contexts of the Rahmah Ban Podeang Mosque Community 2) to study the development of the administration of the Rahmah Mosque according to the religious, legal and supplementary roles from the past to the present 3) to develop a model suitable for the administration of Rahmah Mosque in accordance with Islamic principles under social challenges.

The main informants were the Islamic Mosque Committee and 24 representatives of the community activities. The data were collected by in-depth interviews and group discussion, observation and the documents of the mosque. According to the study, it was found that the Rahmah was established in 1954. The Rahmah Mosque Community was peaceful and its community members were agriculturers. Some parts of their culture derived from the religion. There were several periods of the mosque administration. One major challenge was that the community members have a little religious knowledge and rarely prayed at the mosque. From the past to the present, the Islamic principles used in the administration were the principle of learning, the principle of doing good, the principle of responsibility, the principle of consultation, the principle of obedience to leaders, the principle of help, the principle of admonition and the principle of sacrifice .The format in the past selection process was recruiting from agents, open selection, secret selection, zoning and choosing an agent until developing into a new format, namely recruiting and selection with a committee consider the qualifications specified in the Islamic Organization Act B.E. 2540 and the unique properties of the community.

Suggestions: There must be relevant agencies to educate the community about the selection of mosque committee. The mosque must provide administrative knowledge to the committee using its own budget. And the next research should be done on the evaluation of the administration of the Rahmah Ban Podeang Mosque committee and the management strategy of the Ramah Ban Podeang Mosque.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ อահวัง ล่านุ้ย ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุไลมาน ดอเลาะ จากมหาวิทยาลัย UPSI มาเลเซีย และดร.ประจวบ ทองศรี ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ซึ่งทั้งสองท่านได้ให้คำแนะนำปรึกษาและตรวจแก้ไขจนวิทยานิพนธ์นี้สมบูรณ์ โดยเฉพาะจาก รองศาสตราจารย์ อահวัง ล่านุ้ย ที่ให้การช่วยเหลือให้คำแนะนำมาตลอด รวมทั้ง ดร.วันพิชิต ศรีสุข ประธานโครงการพัฒนาผู้นำ ศาสนาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้เขียนขอขอบคุณคณะกรรมการมัสยิดเร๊ะหะมีะ บ้านพ้อแดง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน กลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์และให้ข้อมูลต่างๆ ขอให้การบริหารมัสยิดจงประสบผลสำเร็จตามบทบาทหน้าที่อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนยิ่งขึ้นไป

บุคคลที่ขาดไม่ได้ตลอดการศึกษาในครั้งนี้คือ คุณพ่อเด่น คุณแม่เฝ้าะ ล่าเม๊าะ ที่เลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ข้าพเจ้า คุณร้อบ๊ะ ล่าเม๊าะ ภรรยาและลูกทั้งสี่ที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจมาโดยตลอด

ขอบคุณครูบาอาจารย์ประจำหลักสูตร เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนๆ ทุกคน รวมถึงคนอื่นๆ ที่ไม่สามารถกล่าวถึงได้หมดในที่นี้ ที่มีส่วนช่วยให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ลงได้

ขอขอบคุณอุปสรรคนานาประการ ซึ่งเป็นเสมือนกัลยาณมิตรที่ให้โอกาสได้เรียนได้หาคำตอบและได้สร้างความมั่นใจในชีวิตที่ผ่านมา รวมทั้งการก้าวเดินในอนาคต ซึ่งผู้เขียนถือว่าสิ่งเหล่านี้คือรางวัลที่มีใช้ทุกคนจะได้รับ กว่าจะได้มาก็ต้องใช้ความอดทน ความพยายามอย่างสูง นับได้ว่าเป็นรางวัลชีวิตอันมีค่าและมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ความดีใดๆ ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศผลบุญให้แก่คุณพ่อคุณแม่ของข้าพเจ้า และครูบาอาจารย์ทุกคนด้วย

มุหัมหมัด ล่าเม๊าะ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
Abstract	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาสภาพปัญหาภูมิหลัง	1
คำถามการวิจัย	6
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ขอบเขตการวิจัย	6
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	7
คำนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
ความหมายของมัสยิด	9
ประวัติความเป็นมาของมัสยิด	10
บทบาทหน้าที่ของมัสยิด	14
ตามหลักศาสนา	14
ตามกฎหมาย	15
บทบาทเสริม	16
แนวคิดการบริหาร	21
แนวคิดการบริหารมัสยิด	22
แนวคิดความท้าทายในการบริหารมัสยิด	24
หลักการอิสลามในการบริหารมัสยิด	31
หลัก Muta'allim (การเรียนรู้)	31

	หลัก Ihsan (การทำดี)	33
	หลัก Amanah (การรับผิดชอบ)	33
	หลัก Shura (การปรึกษาหารือ)	37
	หลัก Ta'at (การเชื่อฟังผู้นำ)	40
	หลัก Ta'awun (การช่วยเหลือ)	44
	หลัก Nazihat (การตัดเดือ)	46
	หลัก Izar (การเสียสละ)	49
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	50
	กรอบแนวคิดในการวิจัย	54
3	วิธีดำเนินการวิจัย	55
	ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	55
	วิธีการศึกษา	55
	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	56
	การเก็บรวบรวมข้อมูล	56
	การดำเนินการบันทึกข้อมูล	56
	การวิเคราะห์ข้อมูล	57
	นำเสนอข้อมูล	57
4	ผลการศึกษา	58
	บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรมของชุมชน	58
	ความเป็นมาของมัสยิดเรีอะหมีะ	58
	สภาพทั่วไปของชุมชนมัสยิดเรีอะหมีะ	62
	สภาพสังคม	66
	เศรษฐกิจ	67
	การศึกษา	68
	วัฒนธรรม	70
	พัฒนาการการบริหารมัสยิดตามบทบาทศาสนา กฎหมายและบทบาทเสริม	
	จากอดีตจนถึงปัจจุบัน	71
	ช่วงการก่อตั้งชุมชน	71
	หลังจดทะเบียน	73
	การเลือกคณะกรรมการมัสยิดเรีอะหมีะ	80

การบริหารมัสยิดที่ผ่านไปตามหลักการอิสลาม	84
รูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะภายใต้ความท้าทาย ด้วยหลักการอิสลาม	89
ความท้าทายต่อการบริหารมัสยิด	101
หลักการอิสลามที่ใช้ในการบริหารภายใต้ความท้าทาย	109
5 สรุพอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	112
บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรมของชุมชน	112
พัฒนาการการบริหารมัสยิดตามบทบาทศาสนา กฎหมายและบาทบาทเสริม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน	114
พัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะภายใต้ความท้าทาย ด้วยหลักการอิสลาม	116
อภิปรายผล	117
ข้อเสนอแนะ	122
บรรณานุกรม	124
บุคลากร	134
ภาคผนวก	
แนวคำถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	
ประวัติผู้เขียน	

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 ตารางการเรียนการสอนประจำสัปดาห์	69
4.2 แผนการปฏิบัติงาน ก่อนปี 2560	98
4.3 แผนการปฏิบัติงาน ปัจจุบัน	99

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	ความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานของมนุษย์	35
4.1	มัสยิดหลังแรกของชุมชนมัสยิดเรีอะหะมะบ้านพ้อแดง	59
4.2	หนังสือสัญญาการมอบที่ดิน	61
4.3	มัสยิดหลังใหม่	62
4.4	แผนที่ชุมชนมัสยิดเรีอะหะมะ	64
4.5	แผนที่ถนนและสถานที่สำคัญในชุมชน	65
4.6	รูปแบบการเลือกกรรมการมัสยิดแบบสรรหา	81
4.7	รูปแบบการเลือกกรรมการแบบแบ่งเขตสรรหา	81
4.8	รูปแบบการเลือกกรรมการแบบลับ	82
4.9	โครงสร้างปี 2512 - 2534	83
4.10	โครงสร้างปี 2534 - 2540	83
4.11	โครงสร้างปี 2540 - 2559	84
4.12	รูปแบบการเลือกกรรมการมัสยิดแบบใหม่	91
4.13	โครงสร้างการบริหารมัสยิดปัจจุบัน	95

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาสภาพปัญหาภูมิหลัง

มัสยิดเป็นภาษาอาหรับแปลว่า สถานที่ก้มกราบ Abdel-Hady Mohamed Zakaryya (2010, p. 4) กล่าวว่า มัสยิดมีสถานะเหมือนบ้านของอัลลอฮ์(ส.บ.)¹ ไว้สำหรับการเคารพภักดีต่อพระองค์ แต่ก็ไม่ใช่เป็นสถานที่ละหมาดเพียงอย่างเดียว ยังมีหน้าที่อื่นๆ อีกมากมายที่ครอบคลุมวิถีชีวิตมนุษย์ทุกด้าน Fokkus Babinrohis Pusat, ICMI Orsat Cempaka Putih and Yayasan Kado Anak Muslim (2004, p. 1) กล่าวว่า มัสยิดเป็นสถาบันอิมานะฮ์² ของประชาชาติอิสลาม ที่มีบทบาทหน้าที่หลากหลาย เป็นสถานที่ละหมาด 5 เวลาทุกวัน ละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ เมื่อมุสลิมสิ้นชีวิตลงก็จะใช้มัสยิดเป็นสถานที่ละหมาดศพ สำหรับผู้ที่เดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์และวิถีชีวิตของประชาชาติอิสลามควรจะเริ่มต้นที่มัสยิด

มัสยิดเป็นสถาบันหลักที่สำคัญยิ่งในชุมชนมุสลิม ดังจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์การอพยพของศาสดามุฮัมมัด(ศ.ล.)³ จากมักกะฮ์ไปสู่ยัษริบ⁴ เมื่อเดินทางถึงชุมชนกุบะฮ์ ท่านจึงสร้างมัสยิดเป็นสิ่งแรก พร้อมกับได้แสดงบทบาทมัสยิดด้วยการปฏิบัติให้บรรดาศอฮาบะฮ์⁵ ได้เห็นเป็นตัวอย่าง ชุมชน Zulkheffi Bin Aini Binti Yabaya and Nurul Dalilah (2015, p. 1) กล่าวว่า มัสยิดในสมัยศาดดาและบรรดาศอฮาบะฮ์ไม่เป็นแค่เพียงสถานที่ละหมาดเท่านั้น แต่มัสยิดเป็นศูนย์การพัฒนาความรู้ เศรษฐกิจ ศูนย์ประชุม ศูนย์การเผยแพร่ข้อมูล ศูนย์กิจกรรมของชุมชน เป็นสถาบันตุลาการ ที่พักคนเดินทาง สถานพยาบาล สถานที่ประกอบพิธีสมรส สถานที่พบปะสังสรรค์ญาติมิตร ศูนย์บัญชาการทหาร

¹ ย่อมาจากคำว่า “สุบหานะฮฺวะตะอะลา” แปลว่า พระองค์ทรงบริสุทธิ์และสูงส่งยิ่ง เป็นคำที่มุสลิมกล่าวหลังจาก นามอัลลอฮ์ จาก “สันติสุขบนดินแดนตะวันออกกลางในสมัยเคาะลีฟะฮ์ อุมัร บิน อัล-ค็อฎฏ็อบ(ค.ศ. 634-644) (น.24) โดย ชุกรีฮ์นูร์ จรงค์ศักดิ์, 2554, ปัตตานี: อำนวยการพิมพ์.

² หมายถึง วัตรปฏิบัติที่แสดงความเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์. จาก *อิสลามกับความท้าทายในโลกสมัยใหม่* มุมมองจากนักวิชาการชายแดนใต้ (น.17) โดย มุหัมมัดรอฟีลี แวะหะมะ, มัสลัน มาหะมะ และ รอมฎอน บินจอร์, (บรรณาธิการ). 2555, ม.ป.ท.: ภาพพิมพ์

³ ย่อมาจากคำว่า "ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะอะลียะฮิ วะฮัลลัม" แปลว่า ขออัลลอฮ์ทรงโปรดปรานและประทานสันติสุขแก่ท่านศาสดามุฮัมมัด กล่าวต่อท้ายเมื่อกล่าวถึงนามของศาสนทูตมุฮัมมัด. เป็นคำที่มุสลิมกล่าวหลังนามศาสดามุฮัมมัด จาก ชุกรีฮ์นูร์ จรงค์ศักดิ์, เรื่องเดียวกัน. (น. 24)

⁴ นครมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย. จาก *ศาสดามุฮัมมัดคนหาบรุษแห่งอิสลาม*. (น.43) โดย ฮัยกัล หุซัยบ์. 2537, กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี.

⁵ สหายของศาสดามุฮัมมัด(ศ.ล.)หรือมุสลิมที่เคยมีวิดิอยู่และเคยพบเจอกับท่านศาสดามุฮัมมัด(ศ.ล.)จาก มุหัมมัดรอฟีลี แวะหะมะ, มัสลัน มาหะมะ และ รอมฎอน บินจอร์, (บรรณาธิการ). เรื่องเดียวกัน (น.17).

ศูนย์กลางการเรียนการสอนการบริหารการปกครอง บทบาทดังกล่าวนี้ ได้ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องในสมัยของคอลีฟะฮ์ ทั้งสี่ และยุคสมัยต่อมา

ฮัยกัลป์ หุซัยนุ (2537, น. 40) กล่าวว่า สมัยก่อนอิสลาม สังคมอาหรับเป็นสังคมป่าเถื่อนที่เรียกว่า “ยุคแห่งความโง่เขลา” ภาษาอาหรับเรียกว่า “ญูฮิลียะฮ์” มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก เป็นก๊กเป็นเผ่า เฉพาะในมักกะฮ์มีมากกว่า 300 เผ่า รักความอิสระ ชอบดื่มสุรา หาความสุขจากทาสผู้หญิง เอ็ม พิตสุลลอส กูเลน (2557, น. 19-21) กล่าวว่า การมีฐูและผิประเวณีเป็นเรื่องปกติ ผู้หญิงถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม มีการฝังเด็กผู้หญิงทั้งเป็น ความโหดร้ายทารุณเป็นที่ยอมรับ คนที่แข็งแรงกว่ากดขี่คนที่อ่อนแอ การนองเลือดถือเป็นคุณธรรม อิสมาอีลลูตฟี จะปะเกีย (2555, น. 24) กล่าวว่า จากสภาพความป่าเถื่อนของสังคมในสมัยญูฮิลียะฮ์ เป็นความท้าทายต่อท่านศาสดา (ศ.ล.) ในการพัฒนาให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรม จริยธรรมได้ หลังจากที่ท่านศาสดา(ศ.ล.) ได้ใช้หลักอิสลามทำให้สังคมที่มีสภาพเลวร้าย ป่าเถื่อนไม่มีคุณธรรม กลายเป็นสังคมที่มีอารยธรรม โดยใช้มัศยิดเป็นฐานที่สำคัญในการพัฒนาคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารบทบาททางการศึกษา อับดุลเลาะ หนุ่มสุช (2553, ย่อหน้าที่ 1-9) กล่าวว่า มัสยิดหลายแห่งกลายเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง เช่น มหาวิทยาลัยอัลอัซฮัรกรุงไคโร ประเทศอียิปต์ มหาวิทยาลัยอัสซัยตูนะฮ์ ประเทศตูนีเซีย และมหาวิทยาลัยอัลเกาะรอวีฮีน ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก ประเทศโมร็อกโก มัสยิดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนมุสลิม และเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมถอยของชุมชนนั้นๆ

จากการบริหารงานมัศยิดที่มีประสิทธิภาพในสมัยท่านศาสดา (ศ.ล.) และศอฮาบะฮ์ นั้น ทำให้สังคมมุสลิมมีความเจริญรุ่งเรืองมาก จนได้รับการยอมรับจากภูมิภาคต่างๆ โดยการใช้มัศยิดเป็นศูนย์กลาง จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องศึกษา ทำความเข้าใจหลักการอิสลามมาใช้ในการบริหาร มัสยิด Zulkefli Bin Aimi Binti Yahaya and Nurul Dalilah. (2015, p. 1) กล่าวว่า การบริหารจัดการมัศยิดในยุคแรกของอิสลามนั้นสามารถสร้างนักปราชญ์กระจายไปทั่วโลก แต่ปัจจุบันกลับตรงข้าม ประชาชาติมุสลิมนั้นอ่อนแอและตกต่ำ ส่วนหนึ่งเกิดจากความอ่อนแอด้านการปกครอง การบริหารจัดการมัศยิด เพราะมัศยิดไม่ได้ทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มันเป็นความท้าทายต่อผู้บริหารมัศยิดในปัจจุบันที่จะนำหลักการอิสลามมาใช้ในการบริหารเพราะมัศยิดคือองค์กรที่สำคัญของศาสนาอิสลามที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาเป็นพื้นฐาน

¹ ผู้นำมุสลิมผู้สืบทอดเจตนารมณ์หลังจากท่านศาสดา. จาก *มุฮัมมัดศาสดาแห่งอิสลาม*. (น. 218) โดย อิมรอน มะลูลิม. 2536. กรุงเทพฯ: อิสลามมิก อะเคเดมี.

อาลี เสือสมิง. (2560, ย่อหน้าที่ 28) กล่าวว่า ชุมชนมุสลิมขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ไม่อาจพัฒนาสังคม การเมือง การปกครอง หรืออื่นๆ ได้ หากไม่มีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง ดังที่ อาณาจักรอิสลามในประวัติศาสตร์ต่างเริ่มต้นที่มัสยิดหรือมีมัสยิดเป็นจุดเริ่มต้นในการสถาปนา อาณาจักร บรรดาผู้ปกครองรัฐมุสลิมในทุกภูมิภาคของโลกต่างก็มีมัสยิดเป็นเครื่องหมายของการสร้างฐาน อำนาจในด้านการเมือง การปกครอง เช่น มัสยิดญามิอ์ (มัสยิดกลาง) นครดามัสกัส สมัยอาณาจักร มุออะวิยะฮ์ มัสยิดญามิอ์ นครแบกแดด สมัยอาณาจักรอับบาซียะฮ์ มัสยิดญามิอ์ นครกูฎิบะฮ์ (คอรีโดบา) สมัยมุออะวิยะฮ์ ในแคว้นเอ็นดะลุเซีย (สเปน) มัสยิดญามิอ์อัสฮัร กรุงไคโร สมัยฟาฏิมียะฮ์ เป็นต้น

สมชัย เลิศประสิทธิพันธ์ (2561) กล่าวว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีมัสยิดที่จดทะเบียน ถูกต้องตามกฎหมาย จำนวน 3,943 มัสยิด ภาคกลาง 24 จังหวัด มี 521 มัสยิด ภาคเหนือ 15 จังหวัด มี 50 มัสยิด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 15 จังหวัด มี 32 มัสยิด และภาคใต้ 14 จังหวัด มี 3,340 มัสยิด คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มี 39 จังหวัด จังหวัดที่มีมัสยิดมากที่สุดคือ จังหวัดปัตตานี 707 มัสยิด นราธิวาส 666 มัสยิด ยะลา 509 มัสยิด และสงขลา 396 มัสยิด อำเภอจะนะเป็นอำเภอที่มีมัสยิดมากที่สุดในจังหวัดสงขลา จากการสัมภาษณ์นายอะหมัด แอ์เก็ม ประธานสมาคมผู้บริหาร มัสยิดอำเภอจะนะ เมื่อ 15 ธันวาคม 2561 พบว่า มีจำนวน 70 มัสยิด รองลงมาคือ อำเภอเทพา อำเภอ สะบ้าย้อย อำเภอนาทวี อำเภอเมือง และอำเภอหาดใหญ่ ตามลำดับ

วิสุทธิ บิลลาเต๊ะ (2559, น.1) กล่าวว่า มัสยิดในประเทศไทยส่วนใหญ่ ทำหน้าที่ แคร่รองรับการละหมาดญะมาอะฮ์⁷ และญุมอะฮ์⁸ เท่านั้น แทบไม่มีบทบาททางสังคม ขณะที่คน ละหมาดญะมาอะฮ์ในมัสยิดก็น้อย สวนทางกับปัญหาสังคมที่นับวันจะมีมากขึ้น สาเหตุสำคัญ ประการหนึ่งน่าจะมาจากมัสยิดขาดการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะสังคมได้เปลี่ยนแปลง ไปมากจากอดีตที่คนส่วนใหญ่ทำงานในหมู่บ้าน ไปเรียนก็ตาบ (หนังสือ) กับครูปอเนาะ กับอิหม่าม⁹ ที่ มัสยิด ส่วนมากจะเชื่อฟังผู้นำ เพราะถือว่าผู้นำเป็นคนดี มีความรู้ ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ แต่ เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง เช่น สภาอาจารย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2553, ย่อหน้าที่ 1-2) กล่าวว่า การเมืองเข้ามามีส่วนทำให้สังคม หมู่บ้านต้องแตกแยก เป็นพรรคเป็นพวก ความเจริญก้าวหน้า ทางวัตถุ เทคโนโลยี การสื่อสารมีความทันสมัย อิสระ รวดเร็ว มีสื่อสังคมออนไลน์ มีอินเทอร์เน็ต

⁷การละหมาดร่วมกัน 2 คนขึ้นไป คนหนึ่งเป็น “อิหม่าม” (ผู้นำ) และอีกคนเป็นมะอูมม (ผู้ทำตาม). From Bimbinga Langkap Farduin. (n163) by Akmal Muhammad Zeen. (2012). Malaysia: Darulnuman.

⁸การละหมาดรวมกันวันศุกร์ มี 2 รอกะอ์ตในเวลาของละหมาดสุญรีย์ หลังจากอ่าน 2 คุดบะฮ์.) by Akmal Muhammad Zeen, idid. (p.19)

⁹ผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด. จากพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540. (น.1) โดย สำนักงานกฤษฎีกา. 2540 สืบค้น เมื่อ 23 มิถุนายน 2561, จาก <http://web.krisdika.go.th/data/law/law4/%BB04/%BB04-20-999-9-update.pdf>

พสุ เดชะรินทร์(2554, ย่อหน้าที่ 3) กล่าวว่า เป็นแหล่งข้อมูลต่างๆ มากมาย สามารถศึกษาค้นคว้าได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านลดลง เพราะทุกคนต้องทำงานทั้งในและนอกชุมชนหารายได้เลี้ยงครอบครัว เป็นสังคมที่เงินเป็นใหญ่ ให้ความสำคัญกับเรื่องวัตถุมากกว่าคุณธรรมจนเกิดปัญหาต่างๆ ในสังคม เช่น สุริยจรัส เตะตันมีนสกุล (2556, น. 9) กล่าวว่า ปัญหายาเสพติด หนีสิน ผิดประเวณี เห็นแก่ตัว เด็กถูกทอดทิ้ง สังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น ดังนั้น การใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลางในการทำหน้าที่แก้ปัญหาต่างๆ ให้เกิดความสงบสุขในชุมชนนั้น จึงเป็นเรื่องที่ท้าทายความรู้ความสามารถ คณะกรรมการมัสยิดในปัจจุบันว่าจะสามารถนำหลักการอิสลามมาบริหารให้เป็นไปตามบทบาทของมัสยิดอย่างไรในสมัยท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้หรือไม่อย่างไร

Javan Arasteh, Hossein (2014, p. 58) กล่าวว่า มัสยิดในประเทศมุสลิมจะมีรูปแบบการบริหารงานอยู่สามรูปแบบ หนึ่ง มัสยิดที่ประชาชนบริหารอย่างอิสระไม่พึ่งพาภาครัฐ สอง มัสยิดที่บริหาร โดยรัฐ อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐมนตรีกระทรวงกิจการศาสนา เป็นต้น สาม มัสยิดที่ประชาชนบริหารจัดการ รัฐเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ นโยบาย หรือจะเรียกว่าประชาชนเป็นผู้จัดการ ภาครัฐมีหน้าที่ให้

การบริหารมัสยิดในประเทศไทยมีลักษณะการบริหารแบบที่สาม โดยมีพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 กำหนดให้มัสยิดต้องจดทะเบียนให้มีคณะกรรมการไม่น้อยกว่า 9 - 15 คน ทำหน้าที่ในการบริหารงานมัสยิดให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดมีทั้งมัสยิดที่มีการบริหารงานดีประสบความสำเร็จ และบางมัสยิดก็มีปัญหาในการบริหาร เช่น ปัญหาความไม่โปร่งใสในการบริหารงาน บัญชีการใช้จ่ายของมัสยิดไม่มี ตรวจสอบไม่ได้ การไม่ปฏิบัติตามมติที่ประชุม ปัญหาความแตกแยกของคณะกรรมการมัสยิด ความแตกแยกในชุมชน ปัญหาการไม่ปฏิบัติตามสุกัมปากัด¹⁰ของมัสยิด ไม่ให้ความสำคัญกับผู้นำ สัปบุรุษ¹¹ วิสุทธิ์ บิลลาเตะะ (2550. น.10-15) กล่าวว่า คนทั่วไปไม่เห็นความสำคัญของมัสยิดเนื่องจากบทบาทต่าง ๆ ที่เคยมีในอดีตได้ลดน้อยลงด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ จนมีสภาพเหมือนร่างที่ไร้วิญญาณ ดังหะดีษที่รายงานจากอะนัส (ร.ฎ.) กล่าวไว้ ความว่า “พวกเขาแข่งขันกันประดับประดามัสยิด แต่พวกเขาไม่ได้สร้างชีวิตให้กับมัสยิด” คำว่าชีวิตคือการสร้างบรรยากาศในมัสยิดให้มีทั้งการอิบาดะฮ์ และด้านอื่นๆ ที่ท่านศาสดา(ศ.ล.) ได้ปฏิบัติไว้ (อิสมาอีล กอเซ็ม, 2554, ย่อหน้าที่ 7) มัสยิดเป็นองค์กรที่มีส่วนสำคัญต่อ

¹⁰“สุกัมปากัด” ความหมาย สุกม แปลว่ากฎระเบียบ สุกมปากัด คือ ความร่วมมือในด้านบริการดูแลสังคม เพื่อให้เกิดความสันติสุข. จาก “ใต้ร่มเงา” ยัน “สุกัมปากัด” ช่วยแก้ปัญหาสังคมได้จริง. (ย่อหน้าที่ 2), 2564 โดย นครินทร์ ชินวร โคมล , สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2564 จาก <https://www.nationtv.tv/main/content/378811990>

¹¹มุสลิมที่คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีมติรับเข้าเป็นสัปบุรุษประจำมัสยิด และมีชื่ออยู่ในทะเบียนสัปบุรุษประจำมัสยิด แต่ผู้นั้นจะเป็นสัปบุรุษเกินกว่าหนึ่งมัสยิดในเวลาเดียวกันไม่ได้. โดย สำนักงานกฤษฎีกา. 2540 *เรื่องเดียวกัน*. (น.1)

การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์และพัฒนามุสลิมให้เป็นมุอิมิน (ผู้ศรัทธา) ที่สมบูรณ์ยิ่งในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีระบบสื่อสารโทรคมนาคมที่มีเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่างๆ มากมาย เช่น กลุ่มไลน์ กลุ่มเฟซบุ๊ก เป็นต้น จึงเป็นความท้าทายต่อคณะกรรมการมัสยิดที่จะต้องพัฒนาตนเอง ปรับเปลี่ยนแนวคิด พัฒนารูปแบบ วิธีการบริหารให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การนำหลักอิสลามมาใช้ในการบริหารมัสยิดนั้นจึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง

มนัส สุทธิการ, อิศริส ดาราโก้, วิษณุ บิลล่าเต๊ะ และ อับดุลลิต อิสลาม (2557, น. ๗) กล่าวว่า ปัญหาและอุปสรรคการบริหารงานของคณะกรรมการมัสยิด เช่น ขาดการจัดระบบการบันทึกและตรวจสอบเพื่อความโปร่งใสของคณะกรรมการขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การเลือกปฏิบัติของคณะกรรมการ สัปบุรุษบางส่วนขาดจิตสำนึกต่อหลักกฎหมายและหลักการศาสนา และการใช้เทคโนโลยีผิดวัตถุประสงค์ของเยาวชน เป็นต้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้คณะกรรมการไม่สามารถบริหารงานมัสยิดให้บรรลุเป้าหมายตามบทบาทหน้าที่ของมัสยิดได้ นิละาะ แวอุเซ็ง (2559, น. 213-219) กล่าวว่า การนำหลักการอิสลามมาใช้ในการบริหารมัสยิดอาจจะทำให้การบริหารได้ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะมัสยิดเป็นองค์กรทางศาสนาที่ตั้งอยู่บนความศรัทธาของชุมชนเป็นพื้นฐาน การนำหลักความเชื่อทางศาสนามาประยุกต์ใช้น่าจะเป็นไปได้มาก เช่น หลักการมีส่วนร่วมหรือหลักการปรึกษา หลักการมอบหมาย หลักความรับผิดชอบ หลักการตัดเตือน หลักการเสียสละ หลักการตามผู้นำ เป็นต้น จึงเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการมัสยิดที่จะต้องนำหลักการอิสลามมาใช้ในการบริหารจัดการ

ที่กล่าวมาเป็นสาเหตุภายในมัสยิด นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากภายนอกที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมไปสู่ความทันสมัย เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี ที่พัฒนาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง หากคณะกรรมการมัสยิดมีความรู้ความเข้าใจ สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการด้วยความรอบรู้และมีคุณธรรม เป็นความท้าทายสำหรับคณะกรรมการมัสยิดในปัจจุบัน ที่จะใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารมัสยิด

การบริหารมัสยิดซึ่งเป็นองค์กรทางศาสนาอิสลามที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน มีส่วนสำคัญในการพัฒนาแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ หากมีการนำหลักการอิสลามมาใช้ในการบริหารมัสยิด เช่น หลักการเรียนรู้ หลักการทำความดี หลักปรึกษาหารือ หลักการเชื่อฟัง หลักการช่วยเหลือ หลักการรับผิดชอบ หลักการตัดเตือน และหลักการเสียสละ

จากเหตุผลที่กล่าวมา ประกอบกับผู้วิจัยเป็นคณะกรรมการบริหารมัสยิด จึงถือเป็นหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารมัสยิดให้เป็นไปตามบทบาททั้งทางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริม ท่ามกลางปัญหาที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกัน

ได้อย่างมีความสุข จึงเป็นความท้าทายสำหรับคณะกรรมการมัสยิดในปัจจุบันว่าจะสามารถนำหลักการบริหารอิสลาม (Islamic Management Principles) มาใช้บริหารมัสยิดได้หรือไม่ เพราะแท้จริงหลักการอิสลามสามารถนำมาบูรณาการได้ในทุกๆ สมัยไม่เฉพาะเพียงแต่สถานที่ใดสถานที่หนึ่งเท่านั้น แต่สามารถใช้ได้กับทุกสถานที่ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะต้องศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม กรณีศึกษามัสยิดเราะหฺมะฮฺบ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภอนะนะ จังหวัดสงขลา

คำถามการวิจัย

1. บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชนมัสยิดเราะหฺมะฮฺบ้านพ้อแดงเป็นอย่างไร
2. พัฒนาการการบริหารมัสยิดเราะหฺมะฮฺตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
3. รูปแบบการบริหารงานที่เหมาะสมกับมัสยิดเราะหฺมะฮฺตามหลักการอิสลามภายใต้ความท้าทายทางสังคมเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเราะหฺมะฮฺบ้านพ้อแดง
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการการบริหารมัสยิดเราะหฺมะฮฺตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะฮฺตามหลักการอิสลามภายใต้ความท้าทายทางสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการวิจัยดังนี้

1. พื้นที่ในการศึกษา

มัสยิดเราะหฺมะฮฺ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ต.คู อ.จะนะ จ.สงขลา

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

- 2.1 คณะกรรมการมัสยิดเราะหฺมะฮฺบ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ต.คู อ.จะนะ จ.สงขลา
- 2.2 สัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มต่างๆ ดังนี้

- 2.2.1 กลุ่มมุสลิมะฮ์ทำความสะอาดมัสยิด
- 2.2.2 กลุ่มฌาปนกิจ
- 2.2.3 อุดมการณ์การมัสยิด
- 2.3 สมาชิกสมัชชากรรมการบริหารส่วนตำบลในชุมชน
- 2.4 ครูศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด
- 2.5 ตัวแทนฝ่ายปกครอง
- 3. ด้านเนื้อหา
 - 3.1 บทบาทของมัสยิดตามหลักศาสนา ทางกฎหมาย และบทบาทเสริม
 - 3.2 หลักการศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานมัสยิด
 - 3.3 แนวคิดความท้าทายในการบริหารมัสยิด
- 4. ด้านเวลา
 - มกราคม 2561 – กรกฎาคม 2562

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเราะหฺมะบ้านพ้อแดง และพัฒนาการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามบทบาททาง ศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุงเป็น แนวทางในการบริหารมัสยิดต่อไป
2. มีรูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามหลักการอิสลาม ภายใต้อำนาจทางสังคม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบุคคลทั่วไปที่สนใจ เกี่ยวกับการบริหารมัสยิดในปัจจุบัน

คำนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

1. การบริหารมัสยิด หมายถึง การบริหารมัสยิด เกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ทั้งคน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณที่มีของมัสยิด เพื่อให้มีประโยชน์กับชุมชนตามหลักศาสนา ตามกฎหมายและตามบทบาทเสริมของมัสยิดด้วยหลักการอิสลาม
2. มัสยิด หมายถึง มัสยิดเราะหฺมะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ต.คู อ.จะนะ จ.สงขลา
3. กฎหมาย หมายถึง พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540

4. ความท้าทาย หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการบริหารมัสยิดมัสยิดเราะหฺมะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ต.คู อ.จะนะ จ.สงขลา

5. คณะกรรมการ หมายถึงคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเราะหฺมะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ต.คู อ.จะนะ จ.สงขลา

6. ทั้ปบุรุษ หมายถึงมุสลิมที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนของมัสยิดเราะหฺมะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ต.คู อ.จะนะ จ.สงขลา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยการบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม กรณีศึกษา มัสยิดเราะห์มีะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ

- 2.1 ความหมายของมัสยิด
- 2.2 ประวัติความเป็นมาของมัสยิด
- 2.3 บทบาทหน้าที่ของมัสยิด
 - 2.3.1 บทบาทตามหลัก
 - 2.3.2 บทบาทตามกฎหมาย
 - 2.3.3 บทบาทเสริม
- 2.4 แนวคิดการบริหาร
- 2.5 แนวคิดการบริหารมัสยิด
- 2.6 แนวคิดความท้าทายในการบริหารมัสยิด
- 2.7 หลักการอิสลามในการบริหารมัสยิด
 - 2.7.1 หลัก Muta'allim (การเรียนรู้)
 - 2.7.2 หลัก Ihsan (การทำดี)
 - 2.7.3 หลัก Amanah (การรับผิดชอบ ความไว้วางใจ)
 - 2.7.4 หลัก Shura (การปรึกษาหารือ)
 - 2.7.5 หลัก Ta'at (การเชื่อฟังผู้นำ)
 - 2.7.6 หลัก Ta'awun (การช่วยเหลือ)
 - 2.7.7 หลัก Nazihat (การตัดเตือน)
 - 2.7.8 หลัก Izar (การเสียสละ)
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 ความหมายของมัสยิด

อับดุลเลาะ หนุ่มสุข (2553) กล่าวว่า “มัสยิด” เป็นภาษาอาหรับที่ใช้กันทั่วไปมีความหมายอยู่ 3 ด้าน คือ

1. ด้านภาษา “มัสยิด” เป็นภาษาอาหรับมาจากคำว่า สูยุด แปลว่าการก้มกราบ คำว่า มัสยิดเป็นคำนามที่ใช้เรียกสถานที่ แปลว่า สถานที่ก้มกราบ

2. ด้านศาสนา “มัสยิด” มี 2 ความหมาย คือ

2.1 ความหมายทั่วไป หมายถึง สถานที่สำหรับก้มกราบอัลลอฮ์ซึ่งครอบคลุมทุกสถานที่ที่ศาสนานูญญาตให้ทำการก้มกราบอัลลอฮ์

2.2 ความหมายเฉพาะ คือ สถานที่ที่จัดไว้สำหรับการละหมาด และการจัดกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน

3. ด้านกฎหมาย สำนักงานกฤษฎีกา(2540, น. 4-9) กล่าวว่า พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 กล่าวว่า มัสยิด หมายถึง สถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจ โดยจะต้องมีการละหมาดวันศุกร์เป็นประจำ เป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม มาตรา 13 ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีคณะกรรมการจำนวนหนึ่งเป็นผู้แทนมัสยิดทำหน้าที่ในการทำธุรกรรมกับบุคคลอื่น คณะกรรมการ มี 2 ประเภท คือ

3.1 คณะกรรมการที่ดำรงตำแหน่งไปตลอดชีวิตไม่มีกำหนดวาระ อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน จะพ้นจากตำแหน่งเมื่อตายหรือลาออกหรือถูกพิจารณาให้ออก

3.2 กรรมการอื่นอีก 6-12 คน มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี จากการคัดเลือกของสัปบุรุษ

สรุปมัสยิดคือสถานที่ประกอบอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ เช่น การละหมาดประจำวัน และละหมาดวันศุกร์ เป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่เป็นการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลาม มีทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย เป็นนิติบุคคลและมีคณะกรรมการจำนวนหนึ่งทำหน้าที่บริหารงานให้เป็นที่ไปตามบทบัญญัติของศาสนา และกฎหมาย

2.2 ประวัติความเป็นมาของมัสยิด

มัสยิดหลังแรกที่ถูกสร้างขึ้นคือ “มัสยิดอัลอะซหฺรอ” ที่นครมักกะฮ์ เป็นศูนย์กลางที่มุสลิมหันหน้าไปในเวลาละหมาด เรียกว่า “กิบลัต” สร้างในสมัยศาสดาอิบรอฮีม(อ.ล.)¹² หลังจากนั้นประมาณ 40 ปี ได้มีการสร้างมัสยิดหลังที่สองขึ้นโดยศาสดาสุไลมาน (อ.ล.) คือ “มัสยิดอักซอ” ที่นครเยรูซาเล็ม และมัสยิดหลังที่สามสร้างขึ้นโดยศาสดามุฮัมมัด (ศ.ล.) มัสลัน มาหะมะ (2551, น. 189-191) กล่าวว่า เมื่อท่านได้รับคำสั่งจากอัลลอฮ์ให้อพยพออกจากมักกะฮ์ไปเมืองมะดีนะฮ์ เนื่องจาก

¹² ย่อมาจากคำว่า “อะลัยฮิสสะลาม” แปลว่า ขอความสันติจงมีแด่ท่านศาสดาต่างๆ ที่มุสลิมกล่าวต่อท้ายเมื่อกล่าวถึงนามของท่านศาสดาต่างๆ นอกจากศาสดามุฮัมมัด. จาก *ความจริงของชีวิตเกี่ยวกับอิสลาม* (ย่อหน้าที่ 7) โดย จู โกร ดินอะ, 2552, สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2563, จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/shukur/2009/09/26/entry-7>

มุสลิมถูกกดขี่ทรมาน จำกัดเสรีภาพในการประกอบพิธีศาสนา ไม่สามารถปฏิบัติธรรมและแสดงตนตามความศรัทธา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่ท่านหญิงคอดียะฮ์ (ร.ฮ.) ภรรยาของท่านได้เสียชีวิต ชาวกูเรซได้วางแผนร้ายที่จะฆ่าท่านศาสดา (ศ.ล.) ที่สำคัญอัลลอฮ์ทรงอนุญาตให้ท่านอพยพไปสู่มาดีนะฮ์ อิมรอน มะลูลิม (2536, น. 109) กล่าวว่า เมื่อเห็นว่าปลอดภัยท่านศาสดา (ศ.ล.) พร้อมกับอาบูบักร์และอับดุลลอฮ์อิบน์ อูวัยลิด จึงออกเดินทางในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.1165 เมื่อถึงชุมชนกุบาศ์ ซึ่งอยู่ห่างจากมาดีนะฮ์ไปทางทิศใต้ ประมาณ 6 กิโลเมตร ท่านได้หยุดพักแรมที่กุบาศ์เพื่อรออะลี (ร.ฎ.) ท่านได้ชวนชาวกุบาศ์และศอฮาบะฮ์สร้างมัสยิดขึ้นชื่อ “มัสยิดกุบาศ์” หลังจากนั้นท่านจึงเดินทางไปเมืองมะดีนะฮ์

เอ็ม. ฟัตฮุลลอฮ์ กูเลน. (2557, น. 386) กล่าวว่า มัสยิดกุบาศ์ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความศรัทธา¹³ ต่ออัลลอฮ์ ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ละหมาดเท่านั้น แต่ยังเป็นโรงเรียนแห่งแรกของโลกมุสลิม ที่ได้สร้างบุคลากรที่สำคัญและมีบทบาทต่อโลกมุสลิมมากมาย เป็นสถานที่พักพิงคนเดินทาง เป็นสถานที่ประชุมปรึกษาหารือ เป็นศาลยุติธรรม เป็นกองบัญชาการทางทหาร เป็นศูนย์กลางการบริหารชุมชน เป็นสถาบันการปกครอง และเป็นสถานพยาบาล

การเข้ามาของศาสนาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย

มูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย (2550, ย่อหน้าที่ 23-28) กล่าวว่า ปี พ.ศ.1389 มีพ่อค้าชาวอาหรับได้นำเรือสินค้าลำแรกมาติดต่อทำการค้าขายและเผยแผ่ศาสนาอิสลามต่อมาราชาซอและหุ (สุมาตราเหนือ) มีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาอิสลาม จึงได้ทรงเผยแผ่ไปในหมู่พสกนิกรของพระองค์ และได้จัดระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การสมรส การครองเรือน การแบ่งมรดก และกิจการอื่น ๆ ตามบทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอาน อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทำให้อาณาจักรของพระองค์กลายเป็นรัฐสุลต่าน พระราชาธิบดีเองก็ได้ เปลี่ยนสภาพจาก "ราชาซอและหุ" มาเป็น "สุลต่านซอและหุ" การเผยแผ่ศาสนาอิสลามไม่เพียงแต่ในอาณาจักรของพระองค์เท่านั้น พระองค์ยังได้จัดคณะผู้เผยแผ่ออกไปยังหมู่เกาะต่างๆ ทำให้ศาสนาอิสลามได้เข้ามาสู่มาลัยทวีป และภาคใต้ของสุวรรณภูมิจนได้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง มานูเอล คอมรอฟฟ์ (คอมรอฟฟ์, 2556, น. 259) กล่าวว่า ในบันทึกการเดินทางของ มาร์โค โปโล นักเดินทางชาวอิตาลี เล่าว่า ตอนเดินทางกลับจากประเทศจีนไปทางเกาะชวา ตามเมืองท่าแถวเกาะชวาชาวเมืองที่อาศัยตามริมฝั่งล้วนเป็นชาวมุสลิม

¹³ การปฏิบัติตามคำสั่งและห้ามของอัลลอฮ์ทั้งภายในและภายนอก. from Nazihat Ugama dan Wasiat Iman.(p.16) by Habib Abdullah Akdad. 1985, Singapore: Prebiyah.

ทองแถม นาถจำนง (2559, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า ศาสนาอิสลามเข้ามาในประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัย พ.ศ. 1792 มีการค้นพบถ้วยชาม สังคโลกที่ผลิตในกรุงสุโขทัยในประเทศต่างๆ เช่น ที่ อินโดนีเซีย อิหร่าน แอฟริกา ซึ่งเป็นประเทศมุสลิม แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีการติดต่อกับชาวมุสลิมต่าง ๆ มาเป็นเวลานาน อาจจะก่อนสมัยสุโขทัย จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ก็คงมีอยู่ และกรมศิลปากรได้ขุดพบพระเจดีย์หรือพระธาตุที่วัดราชบูรณะ ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างในแผ่นดินพระบรมราชาธิราช พ.ศ. 1961-1962 และพบเหรียญทองคำมีตัวหนังสืออาหรับ เป็นเหรียญที่สร้างขึ้นในสมัยของพระมหากษัตริย์อิสลามชื่อว่า “พระเจ้าไซนูอาบีดิน” แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีการติดต่อกับประเทศมุสลิมมาเป็นเวลานานอาจจะก่อนสมัยสุโขทัย

พัฒนาการของมัสยิดในประเทศไทย

หลักฐานที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ยืนยันได้ว่ามุสลิมได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีมัสยิดที่ไหนบ้างในสมัยนั้น ที่นี้ต้นสน (อ้างอิงใน อาลี เสือสมิง, 2553ก, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า ก่อนที่จะใช้คำว่ามัสยิด ก็ใช้คำว่า “กุฎี” หรือ “กะฎี” (อ้างอิงใน อาลี เสือสมิง, 2553ข, ย่อหน้าที่ 2) กล่าวว่า คำว่า “กุฎี” หรือ “กะฎี” สันนิษฐานว่า น่าจะมีรากศัพท์มาจากภาษาเปอร์เซีย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ให้ความหมายว่า โรงประชุมทำพิธีศาสนาอิสลาม บ้างก็ว่า “กะฎี” เป็นชื่อที่มุสลิมชื่ออะฮ์ เรียกสถานที่ทำพิธีกรรมมะหะร่า ที่มีการควั่นหัว ซึ่งจะกระทำที่มัสยิดหรือสุเหร่าไม่ได้ จึงทำกันที่กุฎีหรือกะดี พวกเจ้าเซ็น¹⁴เรียกว่า อีหม่ามบาราฮ์ แปลว่าหัวหน้าใหญ่ ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ เป็นสาเหตุทำให้เกิดความเข้าใจไขว่เขวระหว่างกะดีกับมัสยิด ส่วนพวกสุนนี่ก็เรียกว่ามัสยิด

มัสยิดที่ใช้คำว่า “กุฎี” นำหน้า

มัสยิดที่คำว่า “กุฎี” นำหน้าแทนคำว่ามัสยิดในปัจจุบันมี ดังนี้

1. ในเขตธนบุรี คือ

1.1 กุฎีใหญ่หรือกุฎีบางกอกใหญ่หรือมัสยิดต้นสน ริมคลองบางหลวงฝั่งเหนือ เป็นกุฎีที่เก่าแก่ที่สุด มีประวัติศาสตร์ยาวนานมานับแต่สมัยอยุธยา เมื่อมีการขุดแต่งปรับพื้นที่ของสุสานมัสยิดต้นสน สันนิษฐานว่า เป็นสุสานของขุนนางมุสลิมสำคัญในสมัยอยุธยา อาจจะเป็น

¹⁴มุสลิมชื่ออะฮ์ในประเทศไทย มีเชื้อสายมาจากเปอร์เซีย. จาก *เจ้าเซ็น* (ย่อหน้าที่ 1) โดย วิถีพิเศษ สารานุกรม, 2563 สืบค้นเมื่อ 5

พระยาสิทธิราชเคโษชัย (ทิพ) หรือ ยะหิป เป็นบุตรพระยาราชาวังสัน (สะชน) ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

1.2 กุฎีหลวงหรือกุฎีบน เดิมตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณปากคลองมอญตรงข้ามกับท่าราชวรดิฐ บนที่ดินที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ต่อมาใน พ.ศ. 2496 รัฐบาลได้เวนคืนที่ดินดังกล่าว กุฎีหลวงจึงย้ายมาอยู่ในที่ดินแปลงใหม่ที่ถนนพรานอก แขวงบ้านช่าง

1.3 กุฎีกลางหรือกุฎีล่าง ตั้งอยู่ริมคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่ เมื่อมีการสร้างสะพานเจริญพาศน์ ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นทางการว่า กุฎีเจริญพาศน์

1.4 (หลวงพิพิธเภสัช อ้างอิงใน อาลี เสือสมิง, 2553, ย่อหน้าที่ 7) กล่าวว่า กุฎีโตะหิหรือกุฎีขาว ริมคลองบางหลวงฝั่งใต้ ตรงข้ามวัดหงส์รัตนาราม สร้างในรัชกาลที่ 1 ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2325-2352 และมุสลิมสุนันได้ย้ายขึ้นมาอยู่บนบกในปี พ.ศ. 2328 จึงอนุมานได้ว่า มัสยิดบางหลวงสร้างขึ้นในระบายนั้น ผู้ก่อตั้งมัสยิดบางหลวง คือ โตะหิ ซึ่งเป็นคหบดีและเป็นพ่อค้าใหญ่ ที่ค้าขายติดต่อกับประเทศจีนและ

1.5 กุฎีแดง เดิมตั้งอยู่ในย่านเดียวกับกุฎีขาวในคลองบางหลวง ปัจจุบันไม่ปรากฏอาคารมัสยิดกุฎีแดง น่าจะยุบเลิกมาประกอบศาสนกิจร่วมกับชุมชนกุฎีขาว

1.6 กุฎีนอกหรือกุฎีปลายนา ตั้งอยู่ริมคลองวัด

1.7 กุฎีบ้านสวน ตั้งอยู่ย่านคลองบางหลวงตอนใน ใกล้วัดใหม่ท้องคุ้ง (วัดเวฬุราชิน)

1.8 กุฎีเขียวหรือกุฎีโตะเขียว แยกตัวจากกุฎีบ้านสวนมาอยู่ริมคลองบางหลวง

2. ในเขตอยุธยา คือ

2.1 วัดนครรหมไทย (อ้างอิงใน อาลี เสือสมิง, 2553, ย่อหน้าที่ 14) กล่าวว่า กะดีท้ายคูหรือกุฎีทอง ตั้งอยู่ที่ท่าภาษี บางครั้งบริเวณที่ตั้งกุฎีทองก็เรียกว่า โลกแขกหรือโลกกุฎีทอง เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่าเป็นสุเหร่าของเจกอะฮูหมัด อัศนัย วงษ์สละ (2559, ย่อหน้าที่ 3) กล่าวว่า ท่านเจกอะฮูหมัด เป็นพ่อค้าชาวเปอร์เซียเป็นจุฬาราชมนตรีคนแรกในกรุงศรีอยุธยา ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระเจ้าทรง

2.2 ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ (อ้างอิงใน อาลี เสือสมิง, 2553, ย่อหน้าที่ 19) กล่าวว่า กะดีใหญ่เด็กี่หรือกุฎีตะเกีย เรียกว่า “มัสยิดตะเกียโยคินราชมัสกิจจินจาสยาม” ตั้งอยู่ปากคลองตะเกียนด้านใต้ เป็นกุฎีเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา ในบริเวณติดกับกุฎีตะเกียฯ นั้นมีมะกอม (สุสานมีอาคารทรงโดมสร้างครอบ) เป็นที่ฝังศพของแขกผู้วิเศษคน

2.3 กุฎีซ่อฟ้า ตั้งอยู่ที่คลองตะเคียน พระนครศรีอยุธยา มัสยิดหลังแรก สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2200 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231) ต่อมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสทางชลมารคผ่านตำบล คลองตะเคียนจึงพระราชทานนามว่า มัสยิดกุฎีซ่อฟ้า

ที่นี้ต้นสน (อ้างอิงใน อาลี เสือสมิง, 2553ข, ย่อหน้า 17) กล่าวว่าหลังจากมีพระราช กฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. 2488 และ พระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. 2490 มัสยิดที่มีคำว่า กุฎี เหล่านี้ได้จดทะเบียนและเปลี่ยนชื่อมัสยิดเช่น กุฎีใหญ่เป็นมัสยิดต้นสน กุฎีปลายนาเป็นมัสยิดคิลพัสดุ์ และกุฎีบ้านสวนเป็นมัสยิดสวนพลู ส่วนกุฎีเจริญพาศน์ยังคงใช้ชื่อ เดิม

สรุปมุสลิมเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ไม่มีหลักฐาน ปรากฏว่ามีมัสยิด สำหรับบทบาทของมัสยิดในสมัยอยุธยา นั้น เป็นศูนย์การอบาตะสุดต่ออัลลอฮ์ เช่น ละหมาด เป็นศาลาเลี้ยงอาหาร ที่เก็บวัสดุเครื่องใช้ของมัสยิด ให้ความรู้การศึกษา บทบาทอย่างอื่น ยังไม่ปรากฏ อย่างไรก็ตาม มัสยิดมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมุสลิม เมื่อ มีชุมชนมุสลิมก็ต้องมีมัสยิด

2.3 บทบาทหน้าที่ของมัสยิด

มัสยิดมีบทบาทหน้าที่ 3 ประการ คือ ตามหลักศาสนา บทบาทตามกฎหมาย และ บทบาทเสริม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 ตามหลักศาสนา Yusuf and AbdurRahman (2013, p. 22) กล่าวว่า เป็นบทบัญญัติ ที่มาจากอัลกุรอาน ที่ท่านศาสดา (ศ.ล.) ปฏิบัติเป็นแบบอย่าง (ซุนนะฮ์) และมติของนักกฎหมายอิสลาม Abd.Wahab, Nor Azlina, Ab. Hamid, Norafifah and Che Man, Norajila (2016, p. 220) กล่าวว่า อัลกุรอาน ได้กล่าวถึงมัสยิด 26 ครั้ง ศาสดา (ศ.ล.) ได้ใช้มัสยิดเป็นสถาบันหลักในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน อิสลามในทุกแง่มุมการดำเนินชีวิตของมนุษยชาติ เพราะฉะนั้น มัสยิดจึงมีบทบาทตามหลักศาสนา ดังที่ Yusuf and Abdu Rahman (2013, p. 22-25) และ Abd.Wahab, Nor Azlina, Ab. Hamid, Norafifah and Che Man, Norajila (2016, p. 221-226) กล่าวไว้ คือ

- 1) ศูนย์บัญชาการของมุสลิม (The Head quarters of Muslims)
- 2) ศาลยุติธรรม (A Judicial Court)
- 3) โรงเรียนและมหาวิทยาลัย (A School and University)
- 4) ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร (An Information Centre) ของชุมชน
- 5) เวทีปราศรัยหรืออ่านบทกวี (A Platform for Oratory/Poetry)

- 6) ที่พักเชลยศึก (Abode for Prisoners of War)
- 7) คลินิก (As a Clinic)
- 8) ที่พักสำหรับคนยากจน (An Abode for the Poor)
- 9) สถานที่พักผ่อน (A Place to Relax)
- 10) สถานที่รับประทานอาหาร (A Place for eating)
- 12) สถานที่ประกอบอิบาดะ (A Place for Devotion)

2.3.1 บทบาทตามกฎหมาย

พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 เป็นกฎหมายที่ใช้ในการบริหารงานมัสยิด มาตรา 13 กำหนดให้มัสยิดจดทะเบียน มีฐานะเป็นนิติบุคคล คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเป็นผู้แทนมัสยิด ในการทำธุรกรรมที่เกี่ยวกับบุคคลภายนอก พระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ได้กำหนดวาระการดำรงตำแหน่งอิหม่าม คอเต็บ¹⁵ บิหลั่น¹⁶ ตลอดชีวิต ตามระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ส่วนคณะกรรมการ อีก 9-12 คน ใช้มาตรา 34 ตามพระราชบัญญัติฯ พ.ศ. 2540 มีวาระ 4 ปี

สำหรับหน้าที่ของคณะกรรมการมัสยิด มาตรา 35 ได้กำหนดไว้

- 1) บำรุงรักษามัสยิดและทรัพย์สินของมัสยิดให้เรียบร้อย
- 2) วางระเบียบปฏิบัติภายในของมัสยิดเพื่อให้การดำเนินงานของมัสยิดเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
- 3) ปฏิบัติตามคำแนะนำชี้แจงของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในเมื่อไม่ขัดต่อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามและกฎหมาย
- 4) สนับสนุนสับสนุนในการปฏิบัติศาสนกิจ ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม
- 5) พิจารณามีมติรับมุสลิมเข้าเป็นสัปบุรุษประจำมัสยิด
- 6) อำนวยความสะดวกและอบรมสั่งสอนให้สัปบุรุษประจำมัสยิดปฏิบัติศาสนกิจ โดยถูกต้องเคร่งครัด
- 7) ประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างสัปบุรุษประจำมัสยิดเมื่อได้รับการร้องขอ
- 8) จัดให้มีและรักษาสมุดทะเบียนสัปบุรุษประจำมัสยิด และตรวจตราแก้ไขเพิ่มเติมสมุดทะเบียนดังกล่าวให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

¹⁵ ผู้ที่แสดงธรรมประจำมัสยิด. โดย สำนักงานกฤษฎีกา. 2540 เรื่องเดียวกัน (น.2)

¹⁶ ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา. โดย สำนักงานกฤษฎีกา. 2540 เรื่องเดียวกัน (น.2)

9) จำหน่ายชื่อสัปบุรุษประจำมัสยิดออกจากทะเบียน เมื่อได้สอบสวนแล้วปรากฏว่าผู้นั้นกระทำการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม

10) จัดให้มีทะเบียนทรัพย์สิน เอกสาร และบัญชีรายรับรายจ่าย ของมัสยิดให้ถูกต้องตรงความเป็นจริง และจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน ฐานะ การเงิน และทรัพย์สินของมัสยิด แล้วรายงานให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดทราบภายในเดือนมีนาคมของทุกปี

11) ดูแลวงจันทร์และแจ้งผลการดูแลวงจันทร์ต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

12) ส่งเสริมการศึกษาและจัดกิจกรรมที่ไม่ขัดต่อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม ปัจจุบันคณะกรรมการมัสยิดจะต้องทำงานเพื่อประสานการแก้ปัญหา และการพัฒนาสังคมควบคู่ไปกับองค์กรภาครัฐหลายๆ กระทรวง ทำให้คณะกรรมการมัสยิดมีภาระหน้าที่และบทบาทที่มากกว่าที่กำหนดในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 หลายมัสยิดไม่สามารถที่จะดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้ เนื่องจากขาดงบประมาณด้านการบริหารและค่าใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆ เพราะรัฐไม่ได้สนับสนุนงบประมาณ ไม่มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการบริหารงานแก่คณะกรรมการมัสยิด ทั้งที่มีมัสยิดเป็นองค์กรหนึ่งที่มีภารกิจภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย

2.3.3 บทบาทเสริม

อับลูเลาะ หนุ่มสุข (2553, ย่อหน้าที่ 13 -31) กล่าวว่า มัสยิดในยุคปัจจุบันจะต้องมีบทบาทนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนด

1) การส่งเสริมการศึกษา

ศาสนา มี 2 ประเภทคือ ฟิรฎูอัยนุ ควรกำหนดมาตรฐานของเด็กในชุมชนให้มีการศึกษาอัลกุรอาน และฟิรฎูกิฟายะฮ์ มัสยิดควรมีแผนการส่งเสริมเยาวชนให้เรียนศาสนาในระดับสูงขึ้น ให้โอกาสฝึกอ่านคุตบะฮ์ การเป็นอิหม่าม และการบรรยายธรรม

สามัญและวิชาชีพ พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ไม่ได้ระบุไว้ แต่ก็ถือเป็นหน้าที่ของมัสยิดที่จะต้องดูแลส่งเสริมสัปบุรุษให้มีโอกาสศึกษาวิชาชีพ และวิชาสามัญเกินภาคบังคับ การอบรมตามความเหมาะสม เช่น การอบรมศาสนา การอบรมเยาวชน จัดค่ายอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน การอบรมมุอัลลัฟ การอบรมมุสลิมะฮ์ การอบรมกอรี และการอบรมวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น

การส่งเสริมการศึกษาของชุมชนนั้น มัสยิดจะต้องจัดให้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิด โรงเรียนสอนศาสนาภาคฟิรฎูอัยนุ ห้องสมุดประจำมัสยิด และลานกีฬา

2) การประสานงาน

(1) ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อขอสนับสนุนในกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงการค่ายอบรมเยาวชน โครงการอบรมแก้ไขปัญหายาเสพติด โครงการลานกีฬา และสาธารณูปโภค ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปาและโทรศัพท์สาธารณะ รวมทั้งการพัฒนาด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ให้มัสยิดเป็นตัวอย่างด้านความสะอาด เป็นสถานปลอดบุหรี่ ปลอดอบายมุขและสิ่งมีนเมา และปลอดจากสิ่งต้องห้ามตามศาสนบัญญัติ

(2) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับฝ่ายการเมือง ฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการชุมชน และกรรมการสถานศึกษาในท้องถิ่น สำคัญที่สุดคือ มัสยิด จะต้องประสานกับกลุ่มต่างๆ ที่มีในชุมชน เพื่อจะได้รับความร่วมมือจากบุคคลในภารกิจต่างๆ ของการพัฒนาชุมชนต่อไป

(3) การป้องกันและแก้ไขปัญหามุขมม มัสยิดมีหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้สังคมมีคุณธรรม จริยธรรม ความสมัครสมานสามัคคีโดยกระบวนการที่สำคัญ คือการให้การศึกษาและอบรมสั่งสอนแก่สัปบุรุษอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยเน้นการใช้สื่อที่สามารถเข้าถึงบุคคลได้ง่าย เช่น

(3.1) คุตบะฮ์¹⁷วันศุกร์ ที่นำเสนอปัญหาของชุมชน และควรให้สัปบุรุษทุกคนได้ตระหนักถึงการรับผิดชอบร่วมกันในการป้องกันและแก้ไขปัญหามุขมม มัสยิดควรแบ่งเขตชุมชนและมอบหมายให้กรรมการแต่ละคนมีหน้าที่สอดส่องดูแลในเขตที่รับผิดชอบ

(3.2) เสียงตามสาย ที่สามารถกระจายเสียงอย่างทั่วถึงในชุมชน เพื่ออะซานบอกเวลาละหมาด และประชาสัมพันธ์กิจการต่างๆ ของมัสยิด และควรใช้เสียงตามสายในการอบรมสั่งสอน การแนะนำ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน

(3.3) การเยี่ยมเยียนเป็นรายบุคคล เมื่อสัปบุรุษมีปัญหา หรือเรียกมาพูดคุยที่มัสยิดหรือที่บ้าน เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะป้องปรามและแก้ไขปัญหามุขมมได้

(3.4) การทำสัตยาบันร่วมกัน (บัยอะฮ์) มัสยิดควรให้มีสัตยาบันร่วมกันระหว่างสัปบุรุษในชุมชนทั้งโดยวาจาและลายลักษณ์อักษร มัสยิดจะต้องร่างคำบัยอะฮ์ เพื่อให้สัปบุรุษทุกคนในชุมชนได้ลงลายมือ และกล่าวเป็นวาจาพร้อมๆ กัน โดยมีอิหม่ามเป็นผู้นำกล่าวบัยอะฮ์ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ

¹⁷ คำบรรยายธรรมก่อนละหมาดวันศุกร์ เพื่อชักชวนสนับสนุนให้ทุกคนทำความดี. โดย อิมรอน มะดูดี. เรื่องเดียวกัน (น.156)

(3.4.1) ส่วนที่จะต้องปฏิบัติ

(3.4.2) ส่วนที่จะต้องออกห่างและต่อต้าน และ

(3.3.3) ส่วนที่เป็นบทลงโทษสำหรับผู้ละเมิดบัยอะฮ์

ทั้งสามส่วนนี้จะต้องครอบคลุมบุคคลและส่วนรวม ในการทำบัยอะฮ์ มัสยิดจะต้องให้มีผลในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในแง่ของการลงโทษ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องปรามและ แก้ไขปัญหาของชุมชน

4) สวัสดิการชุมชน มัสยิดในปัจจุบันควรมีบทบาทในด้านสวัสดิการชุมชน โดยการจัดตั้งกองทุนอย่างน้อย 2 กองทุน คือ

(1) กองทุนการกุศลเพื่อสงเคราะห์ผู้ยากไร้ เป็นกองทุนจากการบริจาคต่างๆ ไป เพื่อนำไปช่วยเหลือ และสงเคราะห์ผู้ยากไร้ในชุมชน เช่น ผู้ประสบภัยทางธรรมชาติ ทั้ง อุทกภัย อัคคีภัย และภัยอื่นๆ คนพิการและทุพพลภาพ เด็กกำพร้าและแม่หม้ายที่ขาดแคลนดูแลช่วยเหลือ หรือสงเคราะห์ การจัดการศพที่ไร้ญาติและขาดแคลนทรัพย์ เป็นต้น

(2) กองทุนชะกาต ทำหน้าที่ในการเก็บรวบรวมและแจกจ่ายชะกาตให้แก่ผู้มีสิทธิรับชะกาตตามหลักศาสนาบัญญัติ Al-Qardhawi (1988, p. 920-921) กล่าวว่า ชะกาตมีอยู่ 2 ประเภทคือ (1) ชะกาตทรัพย์สิน (2) ชะกาตฟิตรีอะฮ์เป็นชะกาตร่างกายที่มุสลิมจะต้องจ่ายหลังจากการถือศีลอดเดือนรอมฎอน

5) Fokkus Babinrohis Pusat et al. (2004, p. 10-11) กล่าวว่า เศรษฐกิจการเงินมัสยิดต้องมีกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ เช่น จัดตั้งสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นสถาบันการเงินในชุมชน จะได้นำกำไรจากธุรกิจไปสนับสนุนกองทุนต่างๆ ของมัสยิด เช่น กองทุนสวัสดิการ กองทุนการศึกษาสำหรับนักเรียน เป็นต้น

สรุปบทบาทมัสยิดในทางศาสนาเป็นบทบาทที่มีท่านศาสดาได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างไว้และมีการปฏิบัติกันมาในสมัยศอสะบะฮ์ และสมัยต่อๆ มา เป็นบทบาทที่ครอบคลุมชีวิตมนุษย์ในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านอิบาดะฮ์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ การปกครอง การสาธารณสุข การทหาร ตุลาการ การศึกษา และการบริหารการพัฒนา ส่วนบทบาททางกฎหมายเป็นข้อกำหนดให้ใช้มัสยิดเพื่อการอิบาดะฮ์ที่เกี่ยวกับการละหมาดวันศุกร์ การเรียนการสอนเพียงเล็กน้อย ส่วนบทบาทเสริมเป็นบทบาทอื่นที่นอกเหนือจากบทบาททางกฎหมายแต่เป็นบทบาททางศาสนา บางส่วนมาปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมหรือชุมชนนั้น

บทบาทหน้าที่ของมัสยิดในภูมิภาคต่างๆ

ประเทศอินโดนีเซีย Fokkus Babinrohis Pusat et al. (2004, p. 10-19) ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของมัสยิดในอินโดนีเซียไว้ดังนี้

1. ศูนย์กิจกรรมมุสลิม ทั้งด้านสังคม การศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเผยแผ่ศาสนา เช่น Baitul Mal (คลังทรัพย์สิน) สหกรณ์มัสยิด มีหลายมัสยิดที่เป็นเจ้าของศูนย์การศึกษาอิสลาม บางมัสยิดเป็นเจ้าของมหาวิทยาลัยอิสลาม เช่น มัสยิดอัลชาฟีอียะฮ์ มัสยิดอัลอัศฮัดในจาการ์ดามีโรงเรียนที่มีมาตรฐานการศึกษาระดับสูง เป็นสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของที่ได้ออกจากบริจาคและชะกาต เป็นสถาบันพัฒนาคุณภาพประชาชาติมุสลิม เป็นสภาที่ประชุม
2. เป็นสัญลักษณ์ความยิ่งใหญ่ของอิสลาม เช่น มัสยิดอิสติกลัลที่จาการ์ด้า แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของอิสลาม ในอินโดนีเซีย และมัสยิดเดอมักที่บ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ของอิสลามในเกาะชวา
3. เป็นศูนย์กลางการพัฒนาด้านวิชาการ มีห้องสมุดเป็นสถาบันการศึกษาอัลกุรอาน เปิดสอนหลักสูตรการประกอบอาชีพ เช่น อิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ วิทยุ โทรทัศน์ การเรียนภาษาให้กับคนทุกเพศทุกวัย

ประเทศมาเลเซีย Abd.Wahab, Nor Azlina, Ab. Hamid, Norafifah and Che Man, Norajila (2016, p. 221-226) กล่าวว่า มัสยิดในมาเลเซียมีบทบาทดังนี้ คือ

1. ศูนย์วิชาการและกิจกรรมศาสนาอิสลาม
2. การจัดโครงสร้างการบริหารงานมัสยิด
3. ศูนย์กลางการทำความดีและให้คำปรึกษา
4. ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ
5. ศูนย์กิจกรรมสตรี เด็ก และเยาวชน
6. กระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน
7. ที่พักนักท่องเที่ยว
8. รองรับคนพิการ

ประเทศสิงคโปร์ Jamsari, Ezad Azraai., Tumiran, Siti Noorasikin., Abu Bakar, Kaseh and Arifin, Zamri (2010, p. 33-40) กล่าวว่า มัสยิดในสิงคโปร์มีบทบาทดังนี้ คือ

1. ศูนย์กลางการอิมามะฮ์อัสลาม เช่น การละหมาดญะมาอะฮ์ประจำวัน และละหมาดญะมาอะฮ์ การอ่านอัลกุรอาน เป็นต้น
2. ศูนย์กิจกรรมทางศาสนาและสังคม เช่น กิจกรรมการศึกษา การบรรยายธรรม ประจำเดือน การจัดการศพ การสอนละหมาด การเรียนอัลกุรอาน จัดงานเมาลิด งานแต่งงาน การเชือดกุรบาน

เป็นต้น ส่วนกิจกรรมทางสังคม เช่น งานวันพบนญาติประจำปี เป็นเรือนรับรองหรือที่พักนักท่องเที่ยว และนักคาอีย์ (นักเผยแผ่ศาสนา)

3. ศูนย์การศึกษาอิสลาม เปิดสอนเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ภายใต้คำว่า “อิกราะฮ์” และฟิรฎูอีน แก่เด็ก ๆ มุสลิมในสิงคโปร์ ตั้งแต่อายุ 5-15 ปี

4. ศูนย์การศึกษาหะดีษสำหรับมัศยิดอัสซะเราะเราะฮ์ บางคนเรียกว่า “มัศยิดอันนุร” หรือ “คารุล มะมูร”

ประเทศอังกฤษ Teachers (2003-2015, para 1-13) กล่าวว่า บทบาทและหน้าที่ของ มัสยิดมีดังนี้

1. ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจของมุสลิม
2. โรงเรียน (Madrasah) สอนอ่านอัลกุรอาน จริยธรรม ภาษาอูรดูและอังกฤษ แก่เด็ก ๆ ทั้งชายและหญิงตอนกลางคืนและวันอาทิตย์ ตามหลักสูตริอิสลามแห่งชาติ
3. ศาลยุติธรรม พิจารณาปัญหาที่เกี่ยวข้องด้วยกฎหมาย
4. สถานที่ประชุมและแก้ปัญหา
5. สถานที่จัดพิธีแต่งงาน (Nikah) การหย่าร้าง (Talaq) และการจัดการมรดก ตามหลักกฎหมายอิสลาม
6. ศูนย์การช่วยเหลือนักท่องเที่ยว
7. รวบรวมและการแจกจ่ายชะกาต
8. สถานที่จัดการศพ
9. ศูนย์ช่วยเหลือครอบครัวที่มีปัญหาทางการเงินด้วยกองทุนชะกาต
10. ส่งเสริมให้มุสลิมมีความเป็นพี่น้องกันและให้ชุมชนมีเอกภาพ
11. เป็นที่พักพิงแก่คนยากจนคน

สรุปมัสยิดในประเทศต่างๆ ที่กล่าวมามีบทบาทหน้าที่ใกล้เคียงกันมาก คือทุกมัสยิด จะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการประกอบศาสนากิจ เป็นสถานที่ประชุม บทบาททางการศึกษา เป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน การส่งเสริมช่วยเหลือชุมชน การแก้ปัญหาข้อพิพาทต่างๆ เป็นที่พักพิงของคนยากจน สถานที่จัดพิธีแต่งงาน บางประเทศมีบทบาทเด่นในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น มัสยิดในอินโดนีเซียมีบทบาทในด้านการศึกษาเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ เป็นต้น

2.4 แนวคิดการบริหาร

ความหมายของการบริหาร

ซงซัย สันติวงษ์ (2539, น. 13) ได้กล่าวว่า การบริหารคือ การทำงานต่างๆ สำเร็จ ลุล่วงไปได้โดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำ

โชติ บศิริรัฐ (2558, น. 3) ได้กล่าวว่า การบริหารหมายถึง กระบวนการของกิจกรรม ที่ต่อเนื่องและประสานงานกัน โดยทุกฝ่ายเข้ามาช่วยเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร

เสนาะ ดิยาวี (2543, น.1) ได้ให้ความหมายไว้ สองความหมาย ความหมายหนึ่ง การบริหารคือ กิจกรรมในการใช้ทรัพยากรขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล อีกความหมายหนึ่ง คือ กระบวนการทำงานกับคนและมี วัตถุประสงค์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

ศิริอร ชันชหัตถ์ (2539, น.1-2) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คน ดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

ปัจจัยที่สำคัญในการบริหารมี 4 ประการ ที่เรียกว่า 4 Ms โชคชัย อาษาสนา (2555, ย่อหน้าที่ 1) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1. คน (Man) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการบริหารงาน เพราะองค์การต่าง ๆ จำเป็นต้องมีคนที่ปฏิบัติงาน ผลงานที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องเกิดจากบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบ

2. เงิน (Money) องค์กรหรือหน่วยงานจำเป็นที่จะต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารงานหากขาดงบประมาณ การบริหารงานก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมาย

3. ทรัพยากรหรือวัสดุ (Material) การบริหารจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหารงาน หากหน่วยงานขาดวัสดุอุปกรณ์ก็จะเกิดปัญหาในการบริหารงาน

4. การบริหารจัดการ (Management) เป็นภารกิจของผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาโดยตรง เป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุดในการกำกับปัจจัยต่างๆ ทั้ง 3 ประการ ให้สามารถดำเนินไปได้โดยมีประสิทธิภาพจนบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานตามที่ต้องการ

พิรศักดิ์ โตคำรพจน์ (2555, ย่อหน้าที่ 2) กล่าวว่า คน (man) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ดำเนินการทุกอย่าง เป็นผู้คิด เป็นผู้กระทำ คนนับเป็นตัวแปรที่สำคัญ สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 มาตรา 30 ที่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรบุคคลที่จะเป็นคณะกรรมการมัสยิดได้นั้น นอกจากต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว ก็จะต้องผ่านการคัดเลือกของสัปบุรุษที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารมัสยิด

กมาลุลอิสลาม ดังที่กล่าวว่า คณะกรรมการมัสยิดได้มาโดยการคัดเลือกบุคคลที่มีจิตใจเสียสละ (มัสยิดกมาลุลอิสลาม, 2536, น. 34)

สรุปการบริหาร หมายถึง การทำงานขององค์กรตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปด้วยทรัพยากรที่สำคัญในการบริหาร คือ คน (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุ (Material) การจัดการ (Management) ผ่านกระบวนการทำงานกับผู้อื่นที่มีความต่อเนื่อง ให้ประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.5 แนวคิดการบริหารมัสยิด

ดาอูดิน อูสมาน, มุหัมมัดรอฟลี แวะหะมะ, และชัยนุรดิน นิมา (2545, น.7) กล่าวว่า อิสลามเป็นทั้งศาสนาและระบอบการดำเนินชีวิต หลักคำสอนจึงประกอบด้วยกระบวนการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม มัสยิดจึงเป็นศูนย์รวมทุกอย่างของชุมชน ที่สำคัญ คำว่า “มัสยิด” อัลลอฮ์ได้กล่าวถึงในอัลกุรอานมากถึง 26 ครั้ง และถ้ารวมมัสยิดอีกซอด้วย จะเป็น 28 ครั้ง เช่น

อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “แท้จริงผู้ที่จะบูรณะบรรดามัสยิดของอัลลอฮ์นั้นคือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก และได้ดำรงละหมาดและชำระชะกาต และเขาไม่ได้ยำเกรงนอกจากอัลลอฮ์เท่านั้น ดังนั้นจึงหวังได้ว่า คนเหล่านี้แหละจะเป็นหมู่ผู้ได้รับทางนำ” (อัลกุรอาน 9:18) “ในบรรดาบ้าน (หมายถึงมัสยิด) อัลลอฮ์ทรงอนุญาตให้เกิดพระเกียรติ และให้พระนามของพระองค์ถูกรำลึกอยู่เสมอ เพื่อที่จะแช่ซ่องสคูดีแด่พระองค์ในนั้น ทั้งในยามเช้าและยามพลบค่ำ” (อัลกุรอาน 24:36) “และใครเล่าจะเป็นผู้ธรรมยิ่งไปกว่าผู้ที่หวังห้ามบรรดามัสยิดของอัลลอฮ์ในการที่พระนามของพระองค์จะถูกกล่าวในมัสยิดเหล่านั้น และพยายามในการทำลายมัสยิดเหล่านั้นด้วย คนเหล่านี้แหละไม่บังควรแก่พวกเขาที่จะเข้าไปในมัสยิดเหล่านั้น นอกจากในฐานะผู้เกรงกลัวเท่านั้น และเขาเหล่านั้นจะได้รับความอัปยศในโลกรี้และในปรโลกนั้นพวกเขาจะได้รับการลงโทษอันใหญ่หลวง” (อัลกุรอาน 2:114) และ “และจากที่ใดก็ตามที่เจ้าออกไป ก็จงผินหน้าของเจ้าไปทางมัสยิดระอม และที่ใดก็ตามที่พวกเจ้าปรากฏอยู่ ก็จงผินหน้าของพวกเจ้าไปทางนั้น (มัสยิดระอม)” (อัลกุรอาน 2:150)

หะดิษที่กล่าวถึงมัสยิด เช่น เล่าจากอาอิชะฮ์ (ร.ฮ) ได้กล่าวว่า “ท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้ใช้ให้สร้างมัสยิดภายในหมู่บ้าน และใช้ให้ทำความสะอาดและทำให้มัสยิดมีกลิ่นหอม” รายงานโดย อับดุลวาจูด หะดิษที่ 456

จากอบีสุรัยเราะฮ์ (ร.ฎ.) กล่าวว่า ท่านนบี (ศ.ล.) ได้กล่าวไว้ความว่า “พื้นแผ่นดินส่วนที่อัลลอฮ์รักที่สุดคือ มัสยิด พื้นแผ่นดินที่อัลลอฮ์เกลียดที่สุดคือ ตลาด” รายงานโดยมุสลิม หะดิษที่ 671

จากอิบนูอุมร์ (ร.ม.) ได้กล่าวว่า “ท่านนบี (ศ.ล.) มาที่มัสยิดกุบาทุกวันเสาร์ โดยเดินมาหรือขี่พาหนะมา และอิบนูอุมร์ก็กระทำอย่างนั้น” รายงานโดย บุคอรี หะดิษที่ 1193 และมุสลิม หะดิษที่ 1399 ทั้งนี้เพื่อไปสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลามแก่ชาวกุบาฮ์

จากอะนัส (ร.ฎ.) จากท่านนบี (ศ.ล.) ได้กล่าวไว้ความว่า “วันกียามะยังไม่เกิดขึ้น จนกว่ามูฮัมมัดจะแข่งขันกันในเรื่องมัสยิด” รายงานโดย อับูดาวูด หะดิษที่ 499 และนะซาอี หะดิษที่ 689 เพราะเกิดจากการบริหารมัสยิดไม่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดความแตกแยกในชุมชน จนมีการแยกไปตั้งมัสยิดใหม่ จึงแข่งขันกันสร้างมัสยิด

จรัส บำรุงเสนา (2559, ย่อหน้าที่ 2) กล่าวว่า มัสยิดเป็นศูนย์กลางที่การกำหนดกฎเกณฑ์ชุมชน "สุกมปากัด" ออกมาในรูปแบบของระเบียบมัสยิด เช่น "ระเบียบบริหารมัสยิดบ้านเหนือ พ.ศ. 2548/ส.ศ. 1426" โดยมีหลักการคือ

1. ศาสนาผสมผสานกับระเบียบและธรรมเนียมราชการ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นมาเป็นกรอบ ซึ่งเป็นเสมือนธรรมนูญชุมชน ครอบคลุมการบริหารจัดการทั้งด้านบุคคล สังคม ทรัพยากร โดยอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ความศรัทธา การบริหารและกฎกติกาชุมชนเป็นเครื่องมือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนมีผลมาจากระเบียบ ได้แก่ การกำหนดให้เด็กๆ ฝึกอ่านอัลกุรอาน เยาวชนต้องศึกษาตาดีกาในวันเสาร์ วันอาทิตย์ คนหนุ่มสาวต้องเข้ามัสยิด ผู้ใหญ่ต้องเรียนกิตาบ ฟังบรรยายธรรมในวันศุกร์ เพื่อปลูกฝังความศรัทธา สร้างความเข้มแข็งด้านศีลธรรม ที่เป็นองค์ประกอบด้านความศรัทธาของชุมชน

2. ด้านสังคม มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการต่างๆ คือ สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ และอื่นๆ และที่สำคัญคือมีการจ่ายชะกาตทรัพย์สืบตามหลักศาสนา สำหรับผู้ที่มีทรัพย์สืบตามเกณฑ์ที่กำหนด อันเป็นชะกาตนอกเหนือจากที่กำหนดสำหรับบุคคลทั่วไป กิจกรรมร่วมค้ำน้ำชาเพื่อบริจาคเงินเข้ากองทุนมัสยิด และนำเงินไปใช้ในด้านต่างๆ โดยการบริหารจัดการเป็นไปตามหลักศาสนาอิสลามคือ "ฮาลาล" ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในวิถีของสังคมมุสลิม

การบริหารมัสยิดมาจากคำว่า “การบริหาร” กับคำว่า “มัสยิด” เมื่อรวมกันก็จะได้ความหมายใหม่ที่เจาะจงและชัดเจนมากขึ้น คือ

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่ (2555, ย่อหน้าที่ 7) กล่าวว่า การบริหารมัสยิด หมายถึง การบริหารชุมชนมุสลิม มีคณะกรรมการมัสยิดเป็นผู้รับผิดชอบ และดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลามอย่างแท้จริง และคณะกรรมการเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ทางสังคมโดยตรงและใกล้ชิดกับประชาชนระดับท้องถิ่นมากที่สุด

อับดุลเลาะ หนุ่มสุข (2553, ย่อหน้าที่ 7) กล่าวว่า บทบาทของมัสยิดในปัจจุบัน มีปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการที่สามารถทำให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนได้ เช่น

ปัจจัยทางด้านกฎหมายที่กำหนดให้มัสยิดเป็นนิติบุคคล ปัจจัยทางด้านบุคลากรในชุมชน และ คณะกรรมการมัสยิด ที่มีวุฒิการศึกษาสูงขึ้น ปัจจัยด้านข้อมูลข่าวสารและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นต้น สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของมัสยิดที่มีบทบาทมากคือ สื่อகுตบะฮ์ ที่จะต้องอ่านทุกวันศุกร์ เป็นหน้าที่ของมัสยิดที่ต้องพัฒนาและปรับปรุงகுตบะฮ์วันศุกร์ให้มีคุณภาพ และมีชีวิตชีวา สามารถเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่ดีได้

มะคาโออะ ปูเตะ (2555, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า การบริหารมัสยิดในยุคปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ความรู้และความชำนาญ ผู้บริหารมัสยิดต้องมีความสามารถในการพัฒนาให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย โดยการใช่วิธีการวางแผน กลยุทธ์ และการประเมินผล เพื่อนำมาใช้ในการบริหารมัสยิดสมัยใหม่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะหากผู้บริหารยังไม่มี ความกระฉับกระเฉง โปร่งใส ไม่มีการวางแผน ไม่มีการกำหนดหน้าที่แน่นอน ไม่มีการรายงานหรือสรุปผล การปฏิบัติงาน ด้านการเงินของมัสยิดและอื่นๆ ที่จะทำให้การพัฒนาอย่างมาก หากยังมีการบริหารแบบดั้งเดิมที่ไม่มีแผนงานและปราศจากการสรุปผลการดำเนินโครงการต่างๆ

สรุปการบริหารมัสยิดเป็นการทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ ของคณะกรรมการมัสยิด ด้วยความรู้ทั้งด้านศาสนา สามัญ และประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ โดยอาศัยทรัพยากรบริหาร คือ คณะกรรมการที่มาจากคัดเลือกของสัปบุรุษของมัสยิด จำนวน 9-15 คน งบประมาณของมัสยิด ที่ได้มาจากการบริจาค การจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตามโครงสร้างหน้าที่ของมัสยิด มีระเบียบของมัสยิด รูปแบบการบริหารจัดการของผู้นำเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามบทบาทของมัสยิดด้านต่างๆ ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2.6 แนวคิดความท้าทายในการบริหารมัสยิด

ความท้าทาย ราชบัณฑิตยสถาน (2556, น.563) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ท้าทาย” หมายถึง ชวนให้ทดลองความรู้ความสามารถ เช่น ท้าทายปัญญา ท้าทายความสามารถ

อิสมาแอ อาลี (2555, น. 19) กล่าวว่าความท้าทายของอิสลามกับสิ่งที่อิสลามไม่พึงประสงค์ อาจจะมีหลายรูปแบบ เมื่อคนมีความคิดที่หลากหลาย จึงมีความท้าทาย ความจริงอิสลามสามารถที่จะเผชิญกับความท้าทายได้ตลอดเวลา หากมุสลิมมีความเข้าใจในหลักการอิสลาม ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ

1. หลักการที่ตายตัว ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ มีกรอบที่ชัดเจนตายตัว เช่น หลักการศรัทธา
2. หลักการที่สามารถประยุกต์เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ แต่ต้องอยู่ในกรอบอิสลามกำหนดไว้กว้าง เช่น หลักการบริหาร หลักการปกครอง

อิสมาอีลลูตฟี จะปะเกีย (2555, น. 24) กล่าวว่า อิสลามต้องเผชิญกับการท้าทาย มาทุกยุคทุกสมัย ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในอดีตท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้เผชิญกับความท้าทาย ในสมัยของท่าน บรรดาขอสาบสูญของท่านก็รับความท้าทายในสมัยนั้น ทุกยุคสมัยอิสลามก็ต้องเผชิญกับความท้าทายมาโดยตลอด

สรุปความท้าทายคือ ความสามารถในการเผชิญสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ของอิสลามที่เกิดขึ้นในทุกยุคสมัยตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและในอนาคต

ปัจจุบันมีความท้าทายที่เกิดขึ้น สุมิตร สุวรรณ (2554, น. 38-39) กล่าวว่า ทฤษฎีความทันสมัย เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2549 มีแนวคิดหลัก คือ สังคมมีความเจริญไม่เท่ากัน ไม่ควรยึดติดในขนบธรรมเนียมประเพณี ประเทศที่ร่ำรวยต้องช่วยประเทศยากจนทั้งทุน เทคโนโลยี และวิชาการด้วยการทำให้เป็นอุตสาหกรรม เพื่อจะได้หลุดพ้นจากความยากจน แนวคิดทฤษฎีนี้จึงมองว่า การพัฒนา คือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดที่สำคัญได้แก่ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) รายได้ประชาชาติ (NI) เป็นต้น ส่วนกลยุทธ์ในการพัฒนา คือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจการเพิ่มบทบาทของรัฐในการวางแผน และการร่วมมือกับต่างประเทศ

บุษกร สุขแสน (2557, น. 27-30) กล่าวว่า ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) หรือการทำให้ทันสมัยอย่างตะวันตกเป็นการพยายามเสนอแนวทางในการพัฒนาประเทศ ให้กับประเทศโลกที่สาม โดยให้ลอกเลียนแบบการพัฒนาของประเทศตะวันตกเพราะถือว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ทฤษฎีนี้เชื่อว่าประเทศโลกที่สามจะก้าวข้ามไปสู่สังคมที่พัฒนาแบบตะวันตกจะต้องผ่านระยะ ที่เรียกว่า “สังคมเปลี่ยนผ่าน” อิทธิพลของทฤษฎีปรากฏเห็นอย่างชัดเจนในรูปแบบการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญและเป็นที่ยอมรับขององค์การระหว่างประเทศไม่ว่าจะเป็นองค์การสหประชาชาติ ธนาคารโลกหรือหน่วยงานของรัฐบาล ประเทศตะวันตกที่ให้ความช่วยเหลือประเทศโลกที่สาม แต่ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจกลับตกอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยที่ได้เปรียบในสังคม ทำให้ประชาชนส่วนมาก ยังคงมีสภาพยากจนเหมือนเดิมหรือยิ่งกว่าเดิม

วชิรวัชร งามละม่อม (2558, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมที่ผ่านมายู่บนฐานความคิดของการพัฒนาสังคมกระแสหลัก ที่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth-Only Development Approach) โดยรวมศูนย์กลางการพัฒนาไว้ที่ส่วนกลาง ทิศทางในการพัฒนาส่วนใหญ่จึงถูกกำหนดจากรัฐบาลและเอกชน โดยอาศัยระบบทุนนิยมเป็นหลัก และจากการที่แนวคิดการพัฒนาระแสหลักให้ความสนใจเพียงการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Development) แบบตะวันตก การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization) ที่มุ่งเน้นในเชิงปริมาณหรือการเติบโตทางวัตถุเพียงด้านเดียว ประเทศที่พัฒนาแล้ว

อย่างประเทศโลกตะวันตกจึงเข้ามามีบทบาทอย่างกว้างขวางในการกำหนดรูปแบบและทิศทางในการพัฒนา และถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวลงสู่ประเทศโลกที่สาม (The Third World) เป็นที่มาของการแพร่กระจายระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การพัฒนาของประเทศโลกที่สามจึงเป็นไปในรูปแบบของการพึ่งพิง (Dependency Development) แทบทั้งสิ้น เช่น โครงการช่วยเหลือแบบให้เปล่า การส่งผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ อย่างไรก็ตาม จากการลอกเลียนแบบของประเทศด้อยพัฒนาเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับประเทศต้นแบบ จึงเกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย ทั้งในการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ การถูกรอบงำทางความคิด ความล้มเหลวในการจัดการศึกษาลดลง ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาสังคมต่างๆ อีกมากมาย การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยนั้น จึงมีทั้งข้อดีและข้อเสีย

พัชรินทร์ สิริสุนทร (อ้างอิงใน วชิรวัชร งามละหม่อม, 2558, ย่อหน้าที่ 2) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย คือ

1. การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิต จากแบบเรียบง่ายไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น
2. เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพ หรือการทำเกษตรในที่ดินแปลงเล็กเพื่อบริโภคนคริวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวหรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว
3. มีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น
4. วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ
5. เกิดเมืองเพิ่มขึ้นและมีการขยายตัวของสังคมเมือง
6. มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล
7. เกิดชนชั้นกลางและผู้ประกอบการเพิ่มขึ้น
8. มีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัว และชุมชนนิยม เป็นความคิดเชิงเหตุผล บั๊จเจกชนนิยมและวัตถุนิยม
9. โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว
10. สถาบันทางสังคมต่างๆ มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น
11. การจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้นแทนที่บรรทัดฐานและวิถีประเพณีที่ใช้กันในสังคมจารีต

สรุปทฤษฎีความทันสมัย ให้ความสำคัญด้านวัตถุมากกว่าคุณธรรมจริยธรรม ขณะที่อิสลามได้ให้ความสำคัญทั้งทางวัตถุและคุณธรรมอย่างสมดุล ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องความไม่เท่าเทียมกัน แต่อิสลามได้กำหนดหน้าที่ให้คนที่แข็งแรงต้องดูแล ช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า เป็นต้น

การพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้นเป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริมและสนับสนุน ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอาน มีความว่า “ต่อเมื่อการละหมาดสิ้นสุดลงแล้วก็จงแยกย้ายกันไปตามแผ่นดิน และจงแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์ และจงรำลึกอัลลอฮ์ให้มากๆ เพื่อพวกเขาจะได้รับชัยชนะ” (อัลกุรอาน 62:10) และในอีกสุเราะฮ์ความว่า “และพระองค์ทรงอนุมัติการค้าและห้ามดอกเบี้ย” (อัลกุรอาน 2: 275)

หลักการอิสลาม 5 ประการ มี 2 ประการที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ คือหลักการชะกาด และการทำฮัจญ์ ทั้ง 2 นี้ก็มีเงื่อนไข เช่น ชะกาดต้องมีทรัพย์สินครบตามพิภัดหรือจำนวนที่ศาสนา กำหนดเป็นหลักประกันสังคม การทำฮัจญ์เป็นหน้าที่สำหรับของมุสลิมที่มีความสามารถในการเดินทาง

การพัฒนาตามแนวคิดทฤษฎีความทันสมัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจโดยระบบทุนนิยมได้สร้างปัญหาให้กับประเทศด้อยพัฒนาเป็นอย่างมาก เช่น ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาหนี้สินของประชาชน ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่าย ปัญหาการย้ายถิ่นฐาน ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาการทำลายทรัพยากร ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างรัฐกับประชาชน เอกชนกับประชาชน เป็นต้น

การบริหารมัสยิดตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ให้เป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ทางกฎหมาย บทบาททางศาสนา และบทบาทเสริม เพื่อให้คนในชุมชนใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข อับดุลเลาะ หนุ่มสุข, (2553, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า ให้เป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ การบริหารมัสยิดในปัจจุบันนี้สอดคล้องกับฉะริอะฮ์ โฆมะฮ์ (2560, น. 2) กล่าวว่า การบริหารในปัจจุบัน จะมีความท้าทายต่อผู้บริหารคือคณะกรรมการมัสยิด มี 2 ส่วน ความท้าทายของการบริหารจัดการ ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย ความท้าทายภายใน (Internal) และความท้าทายภายนอก (External)

2.6.1 ความท้าทายจากภายใน มาจาก 2 ส่วนคือ จากภายในองค์กร และจากภายในชุมชน ดังนี้

1) ความท้าทายภายในองค์กร Javan Arasteh (2014, p. 63) กล่าวว่า ความท้าทายในการบริหารมัสยิด คือ

1.1) ด้านความคิด ปัจจุบันมัสยิดอยู่ในเส้นแบ่งระหว่างประเพณีเดิม และความทันสมัย การพัฒนาในทศวรรษที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายในชุมชน รวมถึงชุมชนมุสลิมด้วย การพัฒนาเหล่านี้ไม่สามารถจัดการได้ มะรออะซะ เลาะและ (2555, น.8)

กล่าวว่า ทำให้บทบาทของมัสยิดหายไป ผู้นำองค์กรไม่สามารถปรับตัวให้เข้าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับ พสุ เดชะรินทร์ (2556, ย่อหน้าที่ 3-8) กล่าวว่า ความท้าทายที่ผู้นำเผชิญมี 6 ประเด็น

(1) การพัฒนาตนเองของผู้ผู้นำในการบริหารจัดการ ทั้งการบริหารเวลา การจัดลำดับความสำคัญ การคิดเชิงกลยุทธ์ การตัดสินใจให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่ทักษะหรือความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงาน แต่จะเป็นทักษะที่เรียกว่า Soft-Skilled ทักษะที่ทำให้เราอยู่ร่วมกับผู้อื่นในโลกได้อย่างมีความสุข

(2) การจงใจและกระตุ้นผู้อื่น หน้าที่สำคัญของผู้ผู้นำคือการบริหารคนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง และใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ดังกล่าวในการจงใจ กระตุ้น ขับเคลื่อนและผลักดันบุคลากรในองค์กร

(3) การพัฒนาบุคลากร ที่จะต้องให้มีความรู้ความเข้าใจ (หลักการเรียนรู้) เกี่ยวกับงานที่แต่ละฝ่ายจะต้องทำ

(4) การสร้างทีม การพัฒนาทีม การบริหารทีม การสร้างแรงจูงใจ แรงผลักดันให้กับทีม การบริหารทีมจึงกลายเป็นความท้าทายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำ

(5) การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ผู้นำในทุกระดับจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ความท้าทายที่สำคัญที่ผู้นำทุกคนจะต้องเผชิญและการทำความเข้าใจในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง และการบริหารจัดการที่เหมาะสม

(6) การบริหารความสัมพันธ์กับทุกภาคส่วนทั้งภายนอกและภายในองค์กร

1.2) งบประมาณ ที่ใช้ในบริหารและจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก Javan Arasteh (2014 p.64) กล่าวว่า ทางภาครัฐและเอกชนจะต้องสนับสนุนหรือลดค่าใช้จ่ายที่เป็นสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ค่าไฟฟ้า น้ำประปา และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในราคาที่ต่ำกว่าราคาปกติ เพราะงบประมาณของมัสยิดส่วนมากมาจากเงินบริจาคและการจัดงานการกุศล

1.3) ความแตกแยกในองค์กร การเลือกตั้งอิหม่ามที่ต้องแข่งขันจึงทำให้เกิดการแบ่งสัปปุรุชเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ชนะก็ได้บริหารงานมัสยิด กลุ่มที่แพ้ก็จะไม่รวมกิจกรรมใดๆ ในมัสยิดส่งผลให้เกิดการแตกแยก ไม่มีความเป็นเอกภาพในการบริหารองค์กร ไม่แตกต่างกับการแข่งขันทางการเมือง อิหม่ามก็ไม่ยอมปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในฐานะของ “อิหม่าม” ตามหลักการของศาสนาและตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนา

อิสลาม พ.ศ. 2540 เช่น พิสิฐ โองเจริญ (2560, น.81) กล่าวว่า บทบาทของอิหม่ามที่เห็นส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้มีหน้าที่กินบุญ ละหมาดคนตาย งานแต่งงาน (นิกะฮ์) งานบุญเลี้ยงน้ำชา เป็นต้น

2) ความท้าทายจากภายในชุมชน

2.1) บริบทชุมชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2560, น.1-11) กล่าวว่า จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น เศรษฐกิจที่แต่ละบุคคล ครอบครัวมีรายได้ลดลง รายจ่ายและหนี้สินเพิ่มขึ้นการย้ายถิ่นไปทำงานโรงงานในเมืองหรือนอกชุมชน จึงทำให้ชุมชนเหลือเพียงผู้สูงอายุและเด็ก พิณิต จิตติยาพันธ์ (2550, น. 98) กล่าวว่า หลายมัสยิดเยาวชนไม่สนใจหลักธรรมคำสอนของศาสนา ไม่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของมัสยิด ประจัน มณีนิล และจิราภา วรเสียงสุข (2541, น. 60) กล่าวว่า ปัญหายาเสพติด เกิดจากครอบครัวขาดการอบรมสั่งสอน และ มานะ ช่วยชู, ศิราพร เป็ะเส็ง, อุษาวดี ศรีมั่ง, และ ทรงวุฒิ พัฒแก้ว (2550, น.49-56) กล่าวว่า ปัญหาโครงสร้างอำนาจการปกครองในชุมชนมีความขัดแย้งกันซ้อนกัน เป็นต้น ขอชาลี เบ็ญหมัด (2561 น.3) กล่าวว่า สังคมมุสลิมยังมีปัญหาเฉพาะที่ต่างไปจากสังคมทั่วไป คือ กลุ่มต่างๆ ที่รับแนวคิดทางวิชาการที่ปลอมปนเป็นมลภาวะทางวิชาการมุสลิมและแนวปฏิบัติที่ไม่เอาใจใส่ต่อคำสอนอิสลาม จึงทำให้สังคมมุสลิมตกอยู่ในกับดักของความขัดแย้ง เช่น การไม่ยอมรับผู้นำหรือคณะกรรมการมัสยิดและหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งจุฬาราชมนตรี

2.2) การแตกแยกทางความคิดด้านศาสนาในชุมชน สมัยท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ.ล) มีกลุ่มคนคิดต่างในมะดีนะฮ์ได้พยายามสร้างมัสยิดขึ้น เป็นแผนการที่จะทำลายมุสลิม อัลกุรอานได้กล่าวไว้ความว่า “และบรรดาผู้ที่ยึดเอามัสยิดหลังหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดความเคียดแค้นและปฏิเสธศรัทธาและก่อให้เกิดการแตกแยกระหว่างบรรดาผู้ศรัทธาด้วยกันและเป็นแหล่งช่องซุ่มซ่อนสำหรับผู้ที่ทำสงครามต่อต้านอัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์มาก่อน และแน่นอนพวกเขาสาบานว่า เราไม่มีเจตนาอื่นใดนอกจากสิ่งที่ดี และอัลลอฮ์นั้นทรงเป็นพยานยืนยันว่า แท้จริงพวกเขานั้นเป็นพวกกล่าวเท็จอย่างแน่นอน” (อัลกุรอาน 9:107)

วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ (2560, น. 6-21) กล่าวว่า การสร้างมัสยิดบางแห่งเริ่มต้นจากข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งระหว่างผู้ศรัทธาด้วยกัน หากเกิดกรณีอย่างนี้ ปันณพงษ์ วงศ์ณาศรี (2560, น.70 -71) กล่าวว่า การแก้ปัญหาที่ดีที่สุดน่าจะเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะใช้อำนาจในการจัดการ

2.6.2 ความท้าทายจากภายนอก

1) สื่อ เช่น โทรทัศน์ สื่อมวลชนอื่นๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในโอกาสสำคัญทางศาสนา มีการใช้โทรทัศน์เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ เช่นในเดือนรอมฎอนรัฐบาลประเทศมุสลิมได้จัดสรรเวลาถ่ายทอดทางโทรทัศน์ โดยให้นักวิชาการมาบรรยายศาสนา บางครั้งจัดเวลาออกอากาศตรงกับเวลาที่ชาวมุสลิมปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในมัสยิด ผลที่เกิดขึ้นทำให้คน

นอกจากมัสยิด ซึ่งในการวางแผนการถ่ายทอดน่าจะให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดผังรายการด้วย นอกจากนี้ก็รวมถึงสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต สมาร์ทโฟน และแอปพลิเคชันต่างๆ ที่มีทั้งคุณ และโทษต่อการบริหารมัสยิด

2) เทคโนโลยี กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2560, น. 2-14) กล่าวว่า การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่เชื่อมโยงกันอย่างรวดเร็ว ทั้งดีและไม่ดี เกิดเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) ทำให้มีการหลั่งมั่งล่าทางข้อมูล ไม่สามารถควบคุมได้ ปันณพงศ์ วงศ์ณาศรี (2560, น.72) กล่าวว่า หากต่อการเรียนรู้ของประชาชนในการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหาร พสุ เจริญรินทร์ (2556, ย่อหน้าที่ 3) กล่าวว่า เป็นความท้าทายต่อผู้นำ (คณะกรรมการมัสยิด) ยุค 4.0 ต่อการพัฒนาตัวเองในการเรียนรู้เทคโนโลยีเพื่อนำมาใช้ในการบริหารองค์กร

3) การเปลี่ยนแปลงของเมือง ปันณพงศ์ วงศ์ณาศรี (2560, น. 63) กล่าวว่า เมืองเติบโตขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และไม่ได้มีการควบคุมดูแลหรือการจัดการที่ดี ก็จะทำให้เกิดความเสียหายอย่างคาดไม่ถึง ปัญหาที่สำคัญของการขยายตัวของเมืองในปัจจุบัน คือการเติบโตไปพร้อมกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเพิ่มขึ้นของแหล่งค้าขาย โรงงานอุตสาหกรรม การเพิ่มขึ้นของประชากรที่มากู้กับปัญหาสังคม การแย่งชิงทรัพยากร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของเมืองในการจัดการการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

4) แนวนโยบายต่างประเทศของมหาอำนาจ ดอน ปาทาน, เอกรินทร์ ต่วนศิริ, และ อันวาริ์ กอมะ (2561, น. 8-16) กล่าวว่า หลังจากเหตุการณ์ 11 กันยายน 2001 ได้เกิดแนวคิดต่อต้านการก่อการร้าย (Terrorism) จนปัจจุบันกลายเป็นกระแสกลัวอิสลาม (Islam Phobia) ส่งผลให้มีกระแสการต่อต้านอิสลาม เช่น มีการต่อต้านคัดค้านการก่อสร้างมัสยิดในหลายพื้นที่ของประเทศไทย มีการร้องทุกข์เกี่ยวกับเสียงอาซาน¹⁸ของมัสยิดวันละ 5 เวลา

สรุปความท้าทายที่ส่งผลต่อการบริหารมัสยิดมี 2 ส่วน ได้แก่

1. ความท้าทายภายในมี 2 ประเภท คือ

¹⁸ การประกาศให้รู้ถึงการเข้าสู่เวลาของการละหมาดด้วยบรรดาอื้อยคำเฉพาะ. จาก การอะซานและการอิกอมะฮะ (ย่อหน้าที่ 1) โดย อาลี เสือสมิง, สืบค้นเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2563 จาก <https://alisuasaming.org/main/?p=3732>

1.1 ความท้าทายภายในองค์กร (มัสยิด) เช่น ความคิด ความรู้ ความเข้าใจ
ของผู้นำต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย งบประมาณ ความแตกแยกในองค์กร

1.2 ความท้าทายภายในชุมชน ได้แก่ ความไม่รู้ของชุมชน ปัญหาเศรษฐกิจ
ภาระหนี้สิน ปัญหายาเสพติด ความขัดแย้งและปัญหาในกลุ่มแนวคิดในชุมชน

2. ความท้าทายจากภายนอก เช่น สื่อ แนวคิดทางศาสนา เทคโนโลยี การพัฒนา
ประเทศไปสู่ความทันสมัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเมือง และแนวนโยบายต่างประเทศของ
ประเทศมหาอำนาจ เป็นต้น

2.7 หลักการอิสลามในการบริหารงานมัสยิด

นิเลาะ แวอุเซ็ง (2559, น. 3) กล่าวว่า หลักการบริหารอิสลามมาจากอัลกุรอาน วจนะ
และแบบอย่างของท่านศาสดา (ศ.ล.) แนวทางการปฏิบัติของศอฮาบะฮ์ ตลอดจนแนวความคิดของ
นักวิชาการมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมในมิติของการบริหาร ท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้กล่าวไว้ความว่า “
มุสลิมต้องแสวงหาปัญญา เมื่อใดก็ตามที่เขาได้พบปัญหา แน่แท้เขาคือผู้มีสิทธิที่จะได้ครอบครอง
มัน”

มัสยิดเป็นองค์กรทางศาสนาอิสลามที่สำคัญมากในชุมชนมุสลิม มัสยิดเกิดขึ้นมา
จากความศรัทธาของชุมชน การใช้หลักการอิสลามมาบริหารมัสยิดนั้นจำเป็นและมีความเหมาะสม
หลักการอิสลามนั้นมีมากมาย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาบางหลักการ เช่น หลัก Muta'allim
(การเรียนรู้) หลัก Ihsan (การทำดี) หลัก Amanah (การรับผิดชอบ) หลัก Shura (การปรึกษาหารือ)
หลัก Ta'at (การเชื่อฟังผู้นำ) หลัก Ta'awun (การช่วยเหลือ) หลัก An-NaZihah (การตัดเดือน) และ
หลัก Al-Izar (หลักการเสียสละ) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.7.1 หลัก Muta'allim (การเรียนรู้)

ฮาซัน บือราเฮง (2554, น. 18-19) กล่าวว่า การเรียนรู้ เป็นกระบวนการสร้างบุคคลให้
รู้จักอัลลอฮ์พระเจ้าทรงอภิบาลแห่งสากลโลกและรู้ว่าตัวเองมาจากไหน มีชีวิตอยู่เพื่ออะไร สามารถ
ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง
เป็นที่โปรดปรานของอัลลอฮ์ มีหลายชะเคียที่แสดงให้เห็นความสำคัญในการเรียนรู้ เช่น

จากอนัศ (ร.ฎ.) กล่าวว่า “ท่านศาสดา (ศ.ล.) กล่าวไว้ความว่า “การแสวงหาวิชา
ความรู้เป็นหน้าที่สำหรับมุสลิมทุกคน” รายงานโดย อิบน์มาญะฮ์ หะเคียที่ 224 แสดงให้เห็นถึง
ความสำคัญของการศึกษา จนท่านได้กำหนดให้เป็นที่ของมุสลิมทุกคนต้องศึกษาหาความรู้ ทั้ง
ศาสนาและสามัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางศาสนา เพราะจุดประสงค์การดำเนินชีวิตของบรรดาผู้ศรัทธา
คือ การภักดีต่ออัลลอฮ์ (ศ.บ.)

มัสลัน มาหะมะ (2558, ย่อหน้าที่ 20) กล่าวว่า จากเหตุการณ์สงครามบะดร์ มุสลิมเป็นลูกหลานมุสลิมที่อยู่ในมะดีนะฮ์ เพื่อเป็นค่าไถ่ของพวกเขา ทั้งที่เชลยสงครามเหล่านั้นไม่มีความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอาน แสดงให้เห็นว่าท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้ให้ความสำคัญกับวิชาการอื่นนอกเหนือไปจากวิชาการทางศาสนาด้วย

ความสำคัญของการเรียนรู้

ฮาซัน บือราเฮง (2554, น. 42) กล่าวว่า อิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้า เพราะความรู้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และเป็นพื้นฐานของการพัฒนา มนุษย์ จะเห็นได้จากอายะฮ์แรกของอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ได้ประทานลงมา มีความว่า “(1) จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด (2) ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด (3) จงอ่านเถิดและพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง (4) ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา (5) ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้” (อัลกุรอาน 96:1-5)

ประเภทการศึกษาใน

อาลี อีซา (2520, น.16-17) กล่าวว่า ประเภทการศึกษาในอิสลาม มี 2 ประเภท คือ

1. ฟิรฎูฮ์น คือความรู้เกี่ยวกับบุคคลที่ต้องศึกษาให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักศาสนบัญญัติที่ واجبต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง
2. ฟิรฎูกีฟาฎะฮ์ คือความรู้เกี่ยวกับส่วนรวมที่สังคมต้องการไม่พิจารณาเป็นรายบุคคล แต่สังคมรับผิดชอบร่วมกัน หากหมู่บ้าน ก.จำเป็นต้องมีพยาบาล แต่ไม่มีผู้เรียน ทั้งหมู่บ้านก็จะรับผิดชอบทุกคน แต่เมื่อใครเรียนสักคน ก็จะหลุดพ้นจาก

สรุปการศึกษาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนจะต้องเรียนรู้ไปตลอดชีวิต ทั้งความรู้ทางโลก ทางสังคม การงานอาชีพ เพื่อความอยู่รอดในสังคม ทางธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจ เป็นหน้าที่ส่วนบุคคลและส่วนรวม การส่งเสริมการเรียนการสอนในมัศยิดก็เป็นบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการมัศยิดที่จะต้องจัดให้มีขึ้น เพราะการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล สังคม ชุมชน มัศยิด เพราะอัลลอฮ์กล่าวไว้ในกุรอานสุเราะฮ์ฮุฎุรเราะฮ์ ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์จะไม่เปลี่ยนแปลงกลุ่มชนใด นอกจากคนในชุมชนนั้นเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเอง” (อัลกุรอาน 13: 11) ซึ่งสังคมอาหรับในอดีตที่เต็มไปด้วยปัญหาหามาภมาย ท่านศาสดา (ศ.ล.) ใช้การศึกษาแก้ปัญหาสังคมอาหรับ จนเปลี่ยนเป็นสังคมที่มีอารยธรรม

2.7.2 หลัก Ihsan (การทำดี)

Zaman, Afridi, and Saleem (n.d., p. 209) กล่าวว่า อิหฺसान (Ihsan) เป็นการแสดงถึงระดับอิหฺมาน (ความศรัทธา) ของบุคคล และเป็นสถานะสูงสุดของศาสนาอิสลาม ผู้ที่ทำในสิ่งที่ดีเรียกว่า Muhsen

ยะหยาอฺบฺษะกะรียะฮฺ บินชะร็ือฟอ์น-นะวะวีย์ (2560, น. 52) กล่าวว่า อิหฺसान หมายถึง การทำคุณงามความดี มี 2 ประเภท คือ

1) อิหฺसानต่ออัลลอฮฺเป็นการกระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจต่อพระองค์และปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านศาสดา (ศ.ล.)

2) อิหฺसानต่อสิ่งที่ถูกสร้างเป็นการทำความดีต่อเพื่อนมนุษย์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะในด้านทรัพย์สิน เกียรติยศ ชื่อเสียง เป็นต้น

ท่านศาสดา (ศ.ล.) กล่าวไว้ความว่า “อิหฺसान คือการทำอิบาดะฮฺต่ออัลลอฮฺ เสมือนว่าท่านเห็นพระองค์ แม้ว่าท่านไม่เห็นพระองค์ แต่พระองค์ทรงเห็นท่าน” โดยมุสลิม ะหฺดิษที่ 8 จากหะดิษที่กล่าวมาคือ การทำอิบาดะฮฺต่อพระองค์จะไม่บรรลุผลนอกจากจะต้องประกอบด้วยสองประการ คือ ความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮฺ และปฏิบัติตามศาสดา (ศ.ล.) การทำอิบาดะฮฺต่อพระองค์นั้นเสมือนว่าได้เห็นพระองค์ ที่ใจจดใจจ่ออยู่กับพระองค์ กลับเนื้อกลับตัวต่อพระองค์ หมายถึง จงอิบาดะฮฺต่อพระองค์ด้วยความเกรงกลัวและไม่ฝ่าฝืนพระองค์ เพราะหากฝ่าฝืนแน่นอนพระองค์ทรงเห็น ดังนั้นต้องทำอิบาดะฮฺต่อพระองค์ในสภาพที่เกรงกลัวพระองค์ หวั่นเกรงการลงโทษและการทรมานของพระองค์

อิบาดะฮฺแบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ

1. ระดับของการแสวงหา คือการทำคุณงามความดีต่ออัลลอฮฺเสมือนกับเห็นพระองค์อัลลอฮฺ

2. ระดับของการป้องกันตัวเอง คือการทำคุณงามความดีนั้นอัลลอฮฺทรงเห็น จึงต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันตัวเองจากการลงโทษของพระองค์

สรุปการบริหารมัสยิดก็คือเป็นการทำดีต่ออัลลอฮฺ และเพื่อนมนุษย์ ตามแบบอย่างของท่านศาสดา ด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อหวังว่าจะได้รับความเมตตาจากพระองค์ จะต้องทำต่อไปอย่างต่อเนื่องเพราะการทำความดีเสมือนกับเราได้เห็นพระองค์แม้เราจะไม่เห็นพระองค์ แต่พระองค์ก็เห็นเรา เช่นเดียวกันถ้าเราทำความชั่ว สิ่งไม่ดีพระองค์ก็ทรงเห็นเราเช่นเดียวกัน ทำให้เราไม่กล้าทำความชั่วเพราะกลัวการลงโทษจากพระองค์

2.7.3 หลัก Amanah (การรับผิดชอบ)

Amanah เป็นภาษาอาหรับ มีนักวิชาการให้ความหมายไว้เช่น

อับดุลลอฮ์ อามีน อัซ-ชะกอวีย์ (2557, ย่อหน้าที่ 2) ได้ให้ความหมายของอามานะฮ์ ตามที่ปรากฏในอัลกุรอาน ดังนี้

1) หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ เป็นคุณธรรมหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งอัลลอฮ์ให้บรรดาศาสดา และปวงบ่าวที่ศรัทธามั่นในพระองค์ได้มีคุณลักษณะแห่งความซื่อสัตย์ ดังที่อัลลอฮ์ได้ตรัสถึงท่านนบีมูซาว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์น่าเชื่อถืออย่างยิ่ง มีความว่า “แท้จริงคนดีที่ท่านควรจะจ้างเขาไว้คือ ผู้ที่แข็งแรง ผู้ที่ซื่อสัตย์” (อัลกุรอาน 28:26)

อิสมาอีลลูตฟี จะปะเกีย (2555, ย่อหน้าที่ 1) ได้กล่าวว่า อามานะฮ์ หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ และความรับผิดชอบในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย

2) หมายถึง ความไว้วางใจ ดังที่อัลลอฮ์ได้กล่าวถึงนบียูซุฟ (อ.ล.) ว่าท่านเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือยิ่ง อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “และกษัตริย์ตรัสว่า จงนำเขามาหาฉันซิ ฉันจะแต่งตั้งเขาให้เป็นผู้ใกล้ชิดของฉัน เมื่อยูซุฟได้สนทนากับกษัตริย์แล้วพระองค์กล่าวว่า แท้จริงเจ้าอยู่ต่อหน้าเราวันนี้ เป็นผู้มีความไว้วางใจ” (กุรอาน 12:54)

3) หมายถึง ความรับผิดชอบ คืออย่าใช้ตำแหน่งเกียรติยศเพื่อผลประโยชน์แก่ตนเอง และเครื่องศรัทธาทรยศหาย เพราะการได้ทรัพย์สินมาในทางคดโกงนั้นเป็นบาปและเป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรงในอิสลาม อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “แท้จริงลูกจ้างที่ประเสริฐที่สุดคือ ผู้ที่มีความแข็งแรงและมีความรับผิดชอบ” (อัลกุรอาน 28:26)

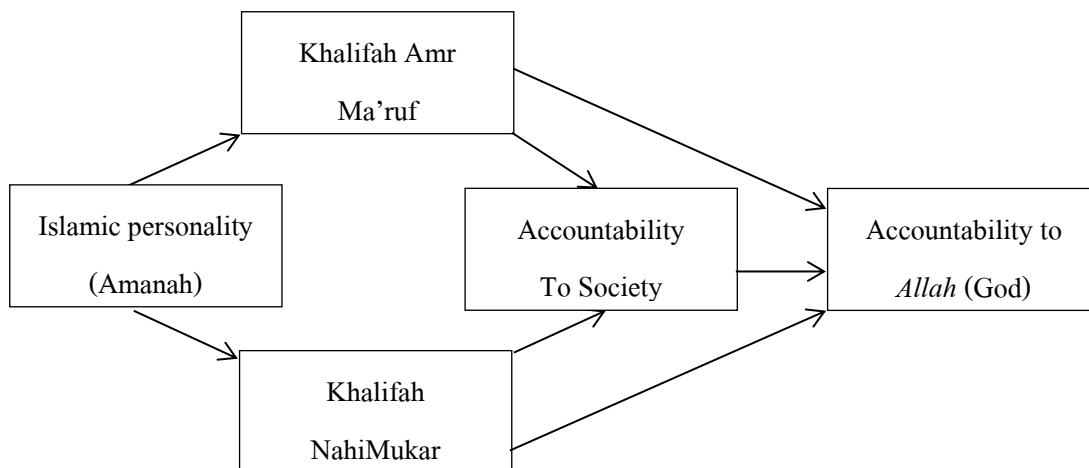
เอ็ม ฟัตตุลลอฮ์ กูเลน (2557, น. 26) ได้กล่าวว่า ด้วยคุณลักษณะของศาสดา (ศ.ล.) ที่เป็นผู้มีความซื่อสัตย์แม้แต่ศัตรูยังเรียกท่านว่า “อัลอามีน” ซึ่งหมายถึงผู้ซื่อสัตย์และไว้วางใจได้ เช่น ศาสดา (ศ.ล.) ได้เรียกชาวกุเรชมาที่เชิงเขาอบูกุกบัย และได้ถามคนเหล่านั้นว่า “พวกท่านเชื่อฉันไหม ถ้าฉันบอกพวกท่านว่าหลังเนินเขานี้จะมีศัตรูโจมตีท่านอยู่” ทุกคนตอบว่า “เชื่อ” แม้แต่อะบูละฮับ ลุงของท่านซึ่งเป็นศัตรูที่สำคัญของท่าน

รอชิดบินฮัจยีซาลิมอัชชียาม (2554, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า "อะมานะฮ์" คือการที่บุคคลหนึ่งต้องปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบให้สมบูรณ์ ซื่อสัตย์ ต่อสิทธิหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ให้ครบถ้วน การใดละเลยต่อหน้าที่ เป็นความค้ำทราญ และเป็นอาชญากรรมที่เลวทรามยิ่ง ที่จะนำไปสู่ความเดือดร้อนต่อศาสนา สังคม และประเทศชาติ

ปริญญา ประหยัดทรัพย์ (2560, ย่อหน้าที่ 11) กล่าวว่า อะมานะฮ์ คือ ภาระ หรือพันธะผูกพันในการจะปฏิบัติหน้าที่ระหว่างผู้ร่วมงานให้เป็นไปตามเป้าหมายของหน่วยงานที่ทุกคนในองค์กรต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบ และมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อองค์กร ดังนั้น คนที่มีอะมานะฮ์ มีความรับผิดชอบอย่าง

แท้จริงนั้น จะทำให้บรรลุสู่เป้าหมายที่วางไว้และทำให้บุคลากรในองค์กรเกิดพลังแห่งความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือต่อกันอย่างจริงจัง

Ismail, Hisham, Nik Ahmad., Adnan, and Othman. (2015, p. 130) กล่าวว่า อะมานะฮ์ เป็นคุณลักษณะสำคัญของอิสลาม เป็นความรับผิดชอบของบุคคลที่มีต่อคำสั่งอัลลอฮ์ อัลกุรอาน กล่าวไว้ความว่า "แท้จริงเราได้เสนออะมานะฮ์ให้แก่ชนฟ้าทั้งหลายและแผ่นดินและภูเขาทั้งหลายแต่พวกมันปฏิเสธที่จะแบกรับมันและกลัวมัน (คือภาระอันหนักอึ้ง) และมนุษย์ได้แบกรับมัน แท้จริงเขา (มนุษย์) เป็นผู้ธรรมและมกมายิ่ง" (อัลกุรอาน 33:72) แสดงให้เห็นถึงความไว้วางใจที่อัลลอฮ์ มอบให้กับมนุษย์ในฐานะที่เป็น Khalifah (ตัวแทน) ของพระองค์ มนุษย์เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นที่ต้อง รับผิดชอบต่อการเชิญชวนสู่การทำความดี (Amr Ma'ruf) และห้ามการกระทำความชั่ว (Nahi Munkar) ดังนั้น ความรับผิดชอบของความไว้วางใจเป็นบุคลิกภาพขั้นพื้นฐานของของมนุษย์ดัง รูปภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานของมนุษย์

(Ismail, Hisham, Nik Ahmad., Adnan, and Othman, 2015)

ปริญญา ประหยัดทรัพย์ (2560, ย่อหน้าที่ 1-20) กล่าวว่า อะมานะฮ์แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1. อามานะฮ์ที่เป็นหน้าที่ระหว่างมนุษย์ในฐานะที่เป็นบ่าวของอัลลอฮ์ เช่น มุสลิม จะต้องปฏิบัติตามหลักการศาสนบัญญัติทั้งคำสั่งใช้และคำสั่งห้าม
2. อามานะฮ์ที่เป็นหน้าที่ระหว่างมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน เพราะมนุษย์คือสัตว์สังคม ที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เช่นหน้าที่ของพ่อที่มีต่อลูก หน้าที่ผู้นำผู้ปกครอง หน้าที่ของลูก หน้าที่ของคณะกรรมการมัสยิด หน้าที่ของสัปบุรุษ ทั้งนี้เพื่อทุกภาคส่วนในสังคมได้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

อะมานะฮ์ทั้ง 2 ประเภทนี้อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธา จงอย่าบิดพลิ้วต่ออัลลอฮ์และเราะสูลและจงอย่าบิดพลิ้วต่อหน้าที่ความรับผิดชอบของพวกเขาเอง ทั้งที่พวกเจ้านั้นรู้เป็นอย่างดี” (อัลกุรอาน 8:27)

หะดีษหนึ่งจากอะบิสุรัยเราะฮ์ (ร.ฎ.) กล่าวว่า ท่านศาสดา (ศ.ล.) กล่าวไว้ความว่า “สัญลักษณ์ของคนมุนาฟิก (กลับกลอก) มี 3 ประการ เมื่อพูดก็มักโกหก เมื่อสัญญาก็มักผิดสัญญา เมื่อเขาได้รับความไว้วางใจก็มักจะบิดพลิ้วไม่รับผิดชอบ” โดย บุคอรี หะดีษที่ 33 และมุสลิม หะดีษที่ 55

ความสำคัญของอะมานะฮ์

อิสลามให้ความสำคัญต่อการรักษาสิทธิต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ ไม่ว่าสิทธิที่พึงมีต่ออัลลอฮ์ ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และต่อภาระงานต่างๆ ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งมุสลิมทุกคนจะต้องมีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงานนั้นๆ

ผลของอะมานะฮ์

1. องค์กรได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจจากผู้ร่วมงานและผู้อื่น
2. การปฏิบัติงานจะพบความสำเร็จทันเวลา และทันต่อเหตุการณ์
3. ทำให้เกิดความเชื่อถือในตนเอง เพราะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเรียบร้อย
4. องค์กรเกิดความมั่นคง เป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น
5. องค์กรประสบความสำเร็จสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นปึกแผ่นและมั่นคง
6. สามารถปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่นทุกคนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

อะมานะฮ์ ในทัศนะของอิสลามนั้น มีความผูกพันกับภาระหน้าที่ มีหะดีษจาก अबดุลลอฮ์ อิบนิ อุมร์ (ร.ม.) เล่าว่า ท่านศาสดา (ศ.ล.) กล่าวว่า “ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ และทุกคนจะต้องถูกสอบสวนจากหน้าที่ของเขา” รายงานโดย บุคอรี หะดีษที่ 2409 และมุสลิม หะดีษที่ 1829

อะมานะฮ์ที่พึงมี

1. อะมานะฮ์ต่ออัลลอฮ์และศาสดา (ศ.ล.) ด้วยการปฏิบัติตามบทบัญญัติที่พระองค์ทรงใช้และละทิ้งสิ่งที่พระองค์ทรงห้ามด้วยความบริสุทธิ์ใจและรับผิดชอบ
2. อะมานะฮ์ต่อที่ประชุม ด้วยการรักษาสิทธิในที่ประชุม ห้ามเปิดเผยเรื่องราวหรือความลับในที่ประชุม
3. อะมานะฮ์ต่อกฎระเบียบต่างๆ ในที่ประชุมกล่าวคือ องค์กรประชุมทุกคนต้องรักษาไว้ซึ่งเกียรติในที่ประชุมด้วยการรักษา เคารพกฎระเบียบต่างๆ ที่ร่างขึ้นในที่ประชุม
4. อะมานะฮ์ระหว่างสามิกรรยา ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสามิกรรยานั้น จะต้องวางอยู่บนฐานของความบริสุทธิ์ใจ

5. อะมานะฮ์ต่อการปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบให้สมบูรณ์ และดีที่สุด เพราะอิสลามยกย่องสรรเสริญต่อผู้ที่บริสุทธิ์ใจ ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ และซื่อสัตย์รับผิดชอบต่อสิทธิหน้าที่ของมนุษย์ให้ครบถ้วน การที่บุคคลใดละเลยต่อหน้าที่รับผิดชอบ ย่อมส่งผลต่อเสถียรภาพความมั่นคงของศาสนา สังคม และประเทศชาติ

อามานะฮ์เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลที่มีต่ออัลลอฮ์ ต่อมนุษย์ ต่อตัวเอง และสังคม โดยจะต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่คดโกง โปรงใส คณะกรรมการมัสยิดเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ จากสัปบุรุษ ให้บริหารมัสยิดตามบทบาทและหน้าที่ทางศาสนาและกฎหมายด้วยความซื่อสัตย์ ไม่น้อโก่งท้งทรัพย์สินของมัสยิดและเวลาที่ได้รับมอบหมายที่จะต้องดูแลบริหารทรัพย์สินของมัสยิดให้เกิดประโยชน์ต่อสัปบุรุษมากที่สุด ไม่ทำเพื่อคนใดกลุ่มใดหรือเพื่อญาติพี่น้องของตัวเอง เพราะมัสยิดเป็นของทุกคน อิสลามถือว่าการเพิกเฉยต่อหน้าที่ถือเป็นความผิดที่ยิ่งใหญ่ การรับอะมานะฮ์โดยไม่ทำอะไรถือเป็นทำลาย

2.6.4 หลัก Shura (การปรึกษาหารือ)

Shura เป็นภาษาหรับ มี 2 ความหมาย คือ

- 1) ทางภาษาแปลว่า ปรึกษาหารือ ขอคำแนะนำ ขอความคิดเห็น
- 2) ทางหลักนิติศาสตร์อิสลาม อัชชูรอ หมายถึงการประชุมในกิจการหนึ่งๆ เพื่อหารือกันระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมประสงค์ที่จะบรรลุความเห็นที่ดีและเหมาะสม

อับดุลสุโกด ดินอะ (2556, น. 12-28) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการประชุมปรึกษาหารือตามรูปแบบอิสลามเพื่อนำข้อสรุปไปปฏิบัติ

Lamy (2014, para 7) กล่าวว่า ชูรอเป็นส่วนสำคัญของระบบการเมืองของประเทศมุสลิมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ช่วยสร้างสังคมที่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันกับผู้นำ และเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างผู้นำและประชาชน

Morgan (as cited in Ahmad, 2014, para 5) ได้เขียนเรื่อง Lost History ว่า ชูรอเป็นหลักการปฏิบัติของศาสดา (ศ.ล.) ในการปรึกษาหารือกับสมาชิกในชุมชนประกอบการตัดสินใจที่ส่งผลต่อสมาชิกชุมชน อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “และกิจการของพวกเขา เขามีการปรึกษาหารือระหว่างพวกเขา” (อัลกุรอาน 42:38)

ความสำคัญของการชูรอ

ระบบชูรอมีความสำคัญมากในอิสลาม สังเกตได้จากกรณีที่อัลลอฮ์ได้ตั้งชื่อสุเราะฮ์หนึ่งในอัลกุรอานว่า “อัชชูรอ” เพื่อเป็นการบ่งชี้ถึงสถานะความสำคัญของการปรึกษาหารือในอิสลาม

และเป็นการสั่งสอนให้ผู้ศรัทธาดำเนินชีวิตอยู่บนแนวทางที่ดีและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นคือ แนวทางของการปรึกษาหารือ อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “และบรรดาผู้ตอบรับต่อพระเจ้าของพวกเขา และดำรงละหมาด และกิจการของพวกเขามีการปรึกษาหารือระหว่างพวกเขา และเขาบริจาสิ่งที่เราได้ให้ปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา” (อัลกุรอาน 42:38)

หลังจากศาสดา (ศ.ล.) สิ้นชีวิต ได้มีการใช้ระบบชูรอในการคัดเลือกกอลิฟะฮ์ อานูบักกร อุมร์ อูสมาน และอาลี เป็นผู้นำตามลำดับ มีรูปแบบต่างกัน เพราะระบบชูรอไม่ได้กำหนดรูปแบบที่ตายตัว เพียงแต่กำหนดหลักการไว้กว้างๆ ให้สามารถนำไปปรับใช้ได้กับทุกเวลาและสถานการณ์

หลักการของระบบชูรอ

1. ต้องดำเนินการด้วยความบริสุทธิ์ใจ
2. สนองประโยชน์ส่วนรวม
3. ต้องมีคุณธรรม
4. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
5. ขอมรับมติที่ประชุม

ศาสดา (ศ.ล.) และบรรดาสอหาบะฮ์สามารถใช้กระบวนการชูรอหลายรูปแบบแตกต่างกัน บางครั้งปรึกษากับคนเพียงคนเดียว สองคน บางครั้งก็หลายคน ปรึกษากับสตรี กับบุรุษ การชูรอมี 2 ลักษณะ คือ

1. งานทั่วไป เป็นกิจกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับทุกคน และทุกคนก็มีสิทธิในกระบวนการชูรอ โดยจะต้องเป็นมุสลิม บรรลุศาสนะภาวะ และมีสติปัญญา
2. งานเฉพาะ เป็นกิจกรรมเฉพาะด้าน ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ

ชูรอเป็นระบบที่สำคัญและมีมาตั้งแต่การก่อตั้งรัฐอิสลามแห่งแรกในมาดีนะฮ์ ศาสดา (ศ.ล.) ในฐานะผู้นำรัฐได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างในเรื่องการบริหาร โดยใช้ระบบชูรอ เช่น ท่านมักจะทำปรึกษาท่านอานูบักกร อุมร์ และบรรดาสอหาบะฮ์ท่านอื่นๆ แล้วแต่กรณี

รูปแบบการชูรอ

1. การปรึกษา โดยอาศัยที่ปรึกษาหนึ่งหรือสองคน เช่น การปรึกษาของท่านศาสดา (ศ.ล.) กับท่านอานูบักกร และอุมร์
2. การตั้งสภาที่ปรึกษา (Majlis Shura) ท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้เลือกผู้นำจากเผ่าต่างๆ เป็นสมาชิกสภาชูรอของรัฐ เพื่อลงมติและเสนอความคิดเห็นในกิจการต่างๆ ของรัฐ

รูปแบบการเลือกตั้งผู้นำรัฐในอิสลามตามหลักการชูรอมี 2 รูปแบบคือ

1. การเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน

2. การเลือกตั้งโดยสภาชุรอ คือ ประชาชนเลือกตัวแทนเพื่อประกอบเป็น สมาชิกสภาชุรอ และสมาชิกเหล่านั้นเป็นผู้ลงมติออกเสียงในการเลือกผู้นำ

คุณสมบัติของสมาชิกสภาชุรอ

1. เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักศาสนา และเป็นผู้รู้ในด้านศาสนาที่ต้องมีในสภาชุรอ
2. ไม่จำกัดเพศ เพราะการออกความคิดเห็นนั้นคำนึงถึงหลักการและความถูกต้อง
3. คำนึงถึงประเภทขององค์กร เช่น สหกรณ์ ต้องมีผู้รู้ด้านเศรษฐกิจการเงิน

ความจำเป็นที่ต้องมีบุคคล 2 ประเภท

1. ผู้รู้ศาสนา เพื่อให้คำชี้แนะไม่ให้เกิดการลงมติขัดแย้งกับหลักการศาสนาและตักเตือนสมาชิกสภาชุรอ
2. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อการบริหารองค์กรให้มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสมาชิกองค์กร

หลักเกณฑ์การตัดสินใจในการลงมติชุรอ

1. การวินิจฉัยข้อขัดแย้งในทางศาสนา ต้องอาศัยนักปราชญ์อิสลาม (Ulama) ในการตัดสินใจและมีแหล่งอ้างอิง และนักวิชาการนั้นเป็นผู้ที่ยึดมั่นในอัลกุรอานและอหฺซุนนะฮฺ
2. การลงมติในเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การลงมติการเงินขององค์กร ต้องอาศัยข้อมูลและข้อเท็จจริง และต้องลงมติหลังจากได้ผ่านการชุรออันประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
3. การบริหารงานทั่วไป หรือการเลือกผู้นำนั้นต้องคำนึงถึงความเห็นชอบของสมาชิกสภาทั้งหมด หรือเสียงข้างมาก เพราะท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้ถือเสียงข้างมากในหลายๆ กรณีด้วยกัน

ชุรอเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการทำงานที่จะต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดมีเป้าหมายร่วมกัน เป็นระบบที่ทุกองค์กรจะต้องให้ความสำคัญ การบริหารมัสยิดจะต้องมีการประชุมปรึกษาหารือ ต้องมีระเบียบการประชุม ปฏิบัติตามมติที่ประชุม ซึ่งโครงสร้างการบริหารมัสยิดมีคณะกรรมการทั้งหมด 15 คน มีคณะกรรมการที่ปรึกษาทั่วไปและคณะกรรมการที่ปรึกษาทางศาสนาเป็นการเฉพาะเพื่อต้องการให้การทำงานเป็นไปตามบทบาททางศาสนา ทางกฎหมาย และบทบาทเสริมให้เกิดประโยชน์ต่อสัปบุรุษและชุมชนมากที่สุด

การเชื่อฟังผู้นำถือเป็นเรื่องสำคัญมากในอิสลาม การเชื่อฟังเบื้องต้นที่สุดต้องเชื่อฟังอัลลอฮ์ เชื่อฟังศาสดา (ศ.ล.) และเชื่อฟังผู้นำ ผู้นำมีความจำเป็นมากต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ในองค์กรมัสยิดมีคณะกรรมการมัสยิดที่ประกอบด้วยฝ่ายต่างๆ มีอิหม่ามเป็นผู้นำสูงสุดในชุมชนมุสลิม ที่ทุกคนจะต้องเชื่อฟังและให้ความร่วมมือ ขณะเดียวกันหากผู้นำสั่งให้ทำผิดบทบัญญัติก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม และผู้ตามก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ หากผู้นำสั่งให้ทำสิ่งที่ศาสนาไม่อนุมัติ การเลือก

ผู้นำคณะกรรมการมัสยิดจึงต้องมีการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำหรือ กรรมการมัสยิด ซึ่งเป็นองค์กรทางศาสนา การไม่เชื่อฟังผู้นำ การทำงานให้เป็นที่ไปตามบทบาทต่างๆ ของ มัสยิดไม่ได้ และเป็นการแสดงถึงความแตกแยกในองค์กรซึ่งเป็นสิ่งที่อิสลามไม่ต้องการ

2.6.5 หลัก Ta'at (การเชื่อฟังผู้นำ)

Yazid bin Abdul Qadir Jawas (2005, para 1) กล่าวว่า การเชื่อฟังผู้นำ (Ta'at) คือการเชื่อ ฟังต่อผู้นำมุสลิมทราบเท่าที่พวกเขาไม่ได้สั่งให้ทำสิ่งที่เป็นความชั่วหรือไม่ดี เพราะการเชื่อฟังผู้นำ นั้นรวมอยู่ในการเชื่อฟังอัลลอฮ์และการเชื่อฟังต่ออัลลอฮ์นั้นเป็นวาฮิบ อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ยจงเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์และจงเชื่อฟังศาสนาและบรรดาผู้นำในหมู่พวก ท่านเถิด” (อัลกุรอาน 4:59) จากอายะฮ์ที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าอัลลอฮ์ได้เน้นให้เชื่อฟังผู้นำใน ลำดับที่สามตามการเชื่อฟังอัลลอฮ์และศาสนาของพระองค์

วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ (2558, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมโดยธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของกันและกัน จำเป็นต้องมีการ จัดระเบียบทางสังคมขึ้น เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง หรือทำร้ายกันและกัน ซึ่งผู้ที่ จะทำหน้าที่ดำเนินการให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันภายใต้กฎระเบียบก็คือ ผู้นำ

ภาระหน้าที่ของอิหม่ามหรือผู้นำแบ่งเป็น 2 ประการ คือดำรงไว้ซึ่งหลักธรรมคำสอน แห่งศาสนา พร้อมกับปกครองผู้คนให้ประพฤติตนอยู่ในบทบัญญัติของศาสนา และบริหารกิจการ ของสังคมไปตามกรอบที่ศาสนากำหนด มีหะดีษจากอนูสุรีย์เราะฮู (ร.ฎ.) กล่าวว่า แท้จริงท่านนบี (ศ.ล.) ได้กล่าวไว้ความว่า “เจ็ดคนที่อัลลอฮ์ทรงให้พวกเขาอยู่ในร่มเงาของพระองค์ในวันที่ไม่มีร่ม เเง นอกจากร่มเงาของพระองค์เท่านั้น คือ ผู้นำที่ยุติธรรม ชายหนุ่มที่เติบโตอยู่ในการทำอิบาดะฮ์ต่อพระเจ้า อภิบาลของเขา ผู้ชายคนหนึ่งที่หัวใจของเขาผูกพันอยู่กับมัสยิด” รายงานโดย บุคอรี หะดีษที่ 620 และมุสลิม หะดีษที่ 1712

ซุกรีย์นุร จงรักศักดิ์ (2553, น. 1-25) กล่าวว่า อุมร์ อิบนุค็อบฎ็อบ (ร.ฎ.) เป็นผู้นำ ที่ประสบความสำเร็จในด้านการบริหารปกครองเป็นอย่างสูง ท่านศาสดา (ศ.ล.) สั่งให้ติดตามและ ยึดเป็นแบบอย่าง จึงสมควรที่ผู้นำระดับต่างๆ จะต้องศึกษาคุณสมบัติและบุคลิกภาพของท่านอย่างลึกซึ้ง เพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาตัวเองก่อนที่จะพัฒนาผู้อื่น เพราะการเปลี่ยนแปลงต้องเริ่มจากผู้ที่คิดจะ ให้ผู้อื่นเปลี่ยนแปลง คุณสมบัติและบุคลิกภาพของอุมร์ (ร.ฎ.) คือ

1. มีความยุติธรรม
2. มีความรับผิดชอบ
3. มีความเมตตาปราณี

4. เข้าถึงประชาชน
5. กล้าหาญและอดทน
6. เสียสละเพื่อส่วนรวม
7. มีวิสัยทัศน์
8. มั่นคงในความคิด
9. รับฟังเหตุผล
10. เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง
11. ถ่อมตน
12. ประหยัดอยู่อย่างพอเพียง
13. อยู่เหนือกิเลสและอารมณ์ใฝ่ต่ำ
14. มีคณะผู้ช่วยบริหารและคณะที่ปรึกษาที่ดี

อับดุลอะซีซ (ร.ด.) กล่าวว่า ฉันได้ขอให้ท่านศาสตรา (ศ.ด.) แต่งตั้งฉันให้รับภาระหน้าที่ในการปกครอง ท่านศาสตรา (ศ.ด.) กล่าวกับฉันมีความว่า “อับดุลอะซีซเอ๋ย ท่านเป็นคนอ่อนแอ และแท้จริงแล้วตำแหน่งการปกครองผู้คนนั้นในวันแห่งการพิพากษาจะขาดทุนและเสียใจ ยกเว้นก็แต่เฉพาะคนที่ได้ตำแหน่งมาด้วยความชอบธรรม และปฏิบัติหน้าที่ของตนในตำแหน่งอย่างเต็มความสามารถ” รายงานโดย มุสลิม หะดีษที่ 1825

อนันต์ วันแอะเลาะ (2552, ย่อหน้าที่ 1-18) กล่าวว่า อิสลามได้กำหนดแนวทางให้ผู้นำในทุกระดับชั้น ต้องบริหารและใช้อำนาจให้เป็นไปตามบทบัญญัติอิสลามในทุกกรณี ตั้งแต่วิธีการได้มาซึ่งตำแหน่งผู้นำ การจัดตั้งองค์กร การบริหารหรือ การจัดการ ปรัชญา วิสัยทัศน์ โดยยึดประโยชน์ที่ประชาคมมุสลิมจะได้รับเป็นประการสำคัญ ทั้งในด้านการศึกษา จริยธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

อิสลามได้วางหลักการปกครอง อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “บุคคลใดที่ไม่ปกครองให้เป็นไปตามพระบัญญัติอัลลอฮ์ที่ทรงประทานมาเขาเหล่านั้นคือ พวกกาเฟร” (อัลกุรอาน 5:44) และอีกสุเราะฮ์มีความว่า “และบุคคลใดแสวงหาแนวทางอื่นซึ่งมิใช่อิสลาม ไม่มีวันที่เขาจะได้รับการตอบรับ และเขาก็เป็นคนหนึ่งจากผู้ขาดทุนในวันอะคีเราะฮ์” (อัลกุรอาน 3:85)

อำนาจหน้าที่ของกรรมการ

“ชูรอ” เป็นกลไกสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการบริหาร โดยเฉพาะในปัญหาที่ไม่มีตัวบทกำหนดไว้อย่างชัดเจน เป็นหน้าที่ของผู้นำที่ต้องประชุมปรึกษาหารือและการวินิจฉัยของผู้นำถือเป็นที่สุด จะถือเสียงข้างมากจากที่ประชุมมิได้ ในอิสลามนั้นเสียงข้างมากจะถูกนำมาใช้ในกรณี

การคัดเลือกผู้นำสูงสุดของชุมชนเพียงกรณีเดียวที่เป็นเช่นนั้นเพราะสังคมไม่มีผู้นำ จึงเป็นหน้าที่ของสังคมที่ต้องสรรหาผู้นำโดยใช้เสียงข้างมากของที่ประชุม

อิสลามถือว่ากรรมการมีฐานะเป็นเพียงที่ปรึกษา และผู้ปฏิบัติตามคำสั่งโดยชอบของผู้นำเท่านั้น จะใช้เสียงข้างมากของที่ประชุมมาบังคับให้ผู้นำต้องปฏิบัติตามความต้องการของกรรมการมิได้ การประชุมในอิสลามจึงไม่มีการขอมติจากที่ประชุมแต่ข้อคำวินิจฉัยของผู้นำคือมติที่ประชุม และถือเป็นคำสั่งที่กรรมการทุกคนต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม จะฝ่าฝืนมิได้ การฝ่าฝืนจะมีความผิดตามหลักศาสนาอิสลามในข้อหาเป็นกบฏ ซึ่งต้องถูกปราบปรามและถูกประหารชีวิต หากไม่กลับตัวกลับใจ ทั้งหมดนั้นก็เพื่อความเป็นเอกภาพและความเป็นระเบียบ อันจะก่อให้เกิดพลังอันยิ่งใหญ่ ที่จะผลักดันสังคมให้เดินหน้าต่อไป

ศาสดา (ศ.ล.) ระบุหน้าที่ของคณะกรรมการไว้ จากอาอิชะฮฺ (ร.ฮ.) เล่าว่า ศาสดา (ศ.ล.) กล่าวไว้ความว่า “เมื่ออัลลอฮฺทรงมีพระประสงค์ดีต่อผู้นำ พระองค์จะประทานให้เขามีผู้ปฏิบัติงานที่มีความจริงใจหากล้มเขาก็จะเตือน หากนึกขึ้นได้ก็จะให้ความช่วยเหลือและเมื่อทรงมีพระประสงค์เป็นอย่างอื่นก็จะประทานให้เขามีผู้ร่วมงานที่ชั่วช้า หากล้มก็จะไม่เตือน หากระลึกได้ก็จะไม่ให้ความช่วยเหลือ” รายงาน โดย อาบูดาอูด หะดิษที่ 2932

อำนาจหน้าที่ของกรรมการจึงมีอยู่เพียง 2 ประการ คือ

1. ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะต่อผู้นำ
2. ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำ

การยุติข้อขัดแย้งในการประชุม ซึ่งประกอบไปด้วยประธานและกรรมการ เพื่อพิจารณาเรื่องหนึ่งเรื่องใด ความเห็นที่แตกต่างกัน จากการให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะของกรรมการ ถือเป็นเรื่องปกติและเป็นสิ่งที่ดีเพื่อผู้นำจะได้เทียบเคียงเหตุผล และวินิจฉัยคัดเลือกแนวทางที่ดีที่สุดไปใช้ในการบริหารจัดการ

การเคารพเชื่อฟัง การขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการประชุมระหว่างกรรมการด้วยกันเอง หรือการขัดแย้งในหมู่มวลสัตบุรุษ ต้องให้ผู้นำเป็นผู้ตัดสินวินิจฉัย อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “ขอยืนยันต่อองค์พระผู้อภิบาลของเจ้าว่า พวกเขาจะยังไม่มีศรัทธา จนกว่าพวกเขาจะมอบให้เจ้าเป็นผู้ตัดสินในข้อขัดแย้งระหว่างพวกเขา และจนกว่าจะไม่มี ความคับแค้นใจในตัวพวกเขา ต่อกรณีที่เจ้าได้ตัดสินวินิจฉัย และจนกว่าพวกเขาจะตอบรับโดยคหฺญ์” (อัลกุรอาน 4:65)

หลักการเชื่อฟังผู้นำ

1. วาญิบต้องเชื่อฟังผู้นำ อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮฺ เชื่อฟังเราะสูล และผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้า และถ้าพวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็

จงนำสิ่งนั้นกลับไปสู่อัลลอฮ์และเราะฮ์ลุส หากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก นั้นแหละคือสิ่งที่ดียิ่ง และเป็น การกลับไปที่สวยงามยิ่ง” (อัลกุรอาน 4:59)

2. จากอับดุลลอฮ์ บุตร อุมร์ (ร.ม.) กล่าวว่า ท่านศาสดา (ศ.ล.) กล่าวไว้ความว่า “วาฮิบ ต้องปฏิบัติตามผู้นำเฉพาะในสิ่งที่ดีเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ปฏิบัติตาม ในสิ่งที่ผิดบทบัญญัติอิสลาม” รายงานโดยบุคอรีห์ หะดิษที่ 2955

3. จากอบูซุรัยเราะฮ์ (ร.ฎ.) กล่าวว่าท่านนบี ได้กล่าวไว้ความว่า “ผู้ใดที่ออกจากการเชื่อฟัง แยกตัวออกจากญะมาอะฮ์ (กลุ่ม) เมื่อเขาเสียชีวิต แน่อนเขาตายในสภาพญะฮันนิยะฮ์” รายงานโดยมุสลิม หะดิษที่ 1204

วิสุทธี บิลล่าเต๊ะ (2559, นาทิที่ 18:48-22:07) กล่าวว่า ให้นำการปฏิบัติในละหมาดมาใช้ในชีวิตจริง กล่าวคือการละหมาดญะมาอะฮ์นั้นมะมูม (ผู้ตาม) จะกล่าวตักบิร รุกัวะ สุยูด หรือขั้นตอนใดๆ ในการละหมาดก่อนจากอิหม่ามไม่ได้ และถ้าอิหม่าม (ผู้นำละหมาด) กระทำผิดหรือหลงลืม ให้มะมูมกล่าวตักเตือนอิหม่ามได้ ด้วยการกล่าว “สุบหานัลลอฮ์”

ข้อควรปฏิบัติหากผู้นำทำความชั่ว

1. จงเกลียดการกระทำของเขา ตักเตือนเขา อดทน และเชิญชวนเขาสู่ความดีด้วยฮิกมะฮ์ หรือจิตวิทยา อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของเจ้าโดยสุชุม และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดียิ่งถึงผู้ที่หลงทางของพระองค์และพระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงผู้ที่อยู่ในทางที่ถูกต้อง” (อัลกุรอาน 16:125)

2. ท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้ตั้งเสียแก่ประชาชาติ 4 ประการ คือ

2.1 จงอยู่เป็นญะมาอะฮ์ (กลุ่ม)

2.2 จงฟัง จงปฏิบัติตามผู้นำ (Ta'at)

2.3 จงฮิจเราะฮ์ (อพยพ)

2.4 จงญิฮาดฟีสะบิลิลลาฮ์ (เสียสละในวิถีทางของอัลลอฮ์)

3. อย่าได้ทรยศต่อผู้นำ แม้ว่าเขาจะทำได้ไม่ดีต่อประชาชน トラบใดที่เขาดำรงนมาชอยู่แต่จงตักเตือนเขา

การเชื่อฟังผู้นำถือเป็นเรื่องสำคัญมากในอิสลามที่ผู้ศรัทธาจะต้องเชื่อฟังอัลลอฮ์ ศาสดาและผู้นำ ผู้นำมีความจำเป็นต่อทุกการงาน มัสยิดมีคณะกรรมการมัสยิดประกอบด้วยฝ่ายต่าง ๆ มีอิหม่ามเป็นผู้นำสูงสุดในชุมชนมุสลิม ทุกคนจะต้องเชื่อฟังหากผู้นำสั่งผิดหลักศาสนา เป็นสิ่งไม่ดีก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม การเลือกคณะกรรมการมัสยิดจึงต้องกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำหรือกรรมการมัสยิด ซึ่งเป็นองค์กรทางศาสนา การไม่เชื่อฟังผู้นำ องค์กร

จะทำงานตามบทบาทต่าง ๆ ของมัศยิดไม่ได้ และเป็นการแสดงถึงความแตกแยกในองค์กรซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีและไม่ต้องการ และเมื่อผู้นำทำผิดสัจปฐุรก็สามารรถดักเตือนได้

6.2.6 หลัก Ta'awun (การช่วยเหลือ)

Siti Afiah (2018, para 1) กล่าวว่า Ta'awun ภาษาอาหรับแปลว่า การช่วยเหลือ ตามหลักภาษา Ta'awun เป็นลักษณะของความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ในการทำมาดีและการขำเกรงต่ออัลลอฮ์ ในอิสลามมุสลิมทุกคนต้องช่วยเหลือให้ได้รับความดีและขำเกรงต่ออัลลอฮ์ แต่ไม่อนุญาตให้ช่วยเหลือในการทำบาปหรือเป็นปฏิบัตย์ต่อกัน อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “สูเจ้าจงช่วยเหลือกันและกันในการทำมาดีและในหนทางที่ขำเกรงต่ออัลลอฮ์ และอย่าช่วยเหลือกันในการทำบาปและการเป็นศัตรูกันแท้จริงการลงโทษของอัลลอฮ์นั้นหนักมาก” (อัลกุรอาน 5:2)

อิบนุ มะฮฺดี มิฟาฮฺ อัลอุลุม. (2558, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่ามนุษย์นั้นถูกสร้างมาในสภาพที่อ่อนแอ อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “และมนุษย์นั้นถูกบังเกิดขึ้นในสภาพที่อ่อนแอ” (อัลกุรอาน 4:28) แน่นอนว่ามนุษย์นั้นต้องได้รับความช่วยเหลือและการดูแลจากอัลลอฮ์ (ส.บ.) อยู่ตลอดเวลา ไม่มีช่วงใดของชีวิตที่มนุษย์ไม่พึ่งอัลลอฮ์ ทุกสรรพสิ่งต้องได้รับการดูแล พึ่งพาอัลลอฮ์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ไม่ทรงพึ่งพาสิ่งใดทั้งสิ้น อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) พระองค์คืออัลลอฮ์ผู้ทรงเอกะ อัลลอฮ์นั้นทรงเป็นที่พึ่ง พระองค์ไม่ประสูติ และไม่ทรงถูกประสูติ และไม่มีผู้ใดเสมอเหมือนพระองค์” (อัลกุรอาน 112:1-4)

อาลี เสือสมิง (2560, ย่อหน้าที่ 23) กล่าวว่า ท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้วางรากฐานที่สำคัญสำหรับรัฐอิสลาม 3 ประการด้วยกัน คือ

1. การสร้างมัศยิดนะบะวียุ และบ้านของท่านศาสดา (ศ.ล.)
2. การผูกสัมพันธ์กันที่พี่น้อง ระหว่างประชาคมมุสลิมโดยทั่วไปและระหว่างชาวมุญาญริณ¹⁹ กับชาวอันศอรุ²⁰ ซึ่งเป็นพลเมืองเดิมในนครมะดีนะฮ์ จากเผ่าเอาวุสกับคือชรอจญุเป็นกรณีเฉพาะ

3. การบันทึกข้อตกลงอันเป็นธรรมเนียมการปกครองที่กำหนดระเบียบว่าด้วยสิทธิและหน้าที่พลเมือง ทั้งในส่วนองประชาคมมุสลิมด้วยกัน และความสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิก และชาวยิวเป็นกรณีเฉพาะ

มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีมนุษย์คนใดที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเพียงคนเดียว จึงจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นเพื่อ

¹⁹ กลุ่มผู้ลี้ภัย. โดย อิมรอน มะลูลิม. เรื่องเดียวกัน. น. 114

²⁰ กลุ่มผู้ช่วยเหลือ. โดยอิมรอน มะลูลิม. เรื่องเดียวกัน. น. 114.

ดำรงชีวิต นับตั้งแต่การเกิดก็ได้รับการช่วยเหลือการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง เมื่อเติบโตก็ได้รับการช่วยเหลือจากเครือญาติ มิตรสหาย และผู้คนรอบตัวในสังคม จนกระทั่งตายก็ได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นอีก ดังนั้น การให้ความช่วยเหลือระหว่างมนุษย์นั้นถือเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่อัลลอฮ์ได้กำหนดไว้เป็นกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

สังคมที่ผู้คนให้ความช่วยเหลือกันและกัน เป็นสังคมที่ผู้คนมีจิตใจเมตตา มีความรักใคร่เอื้อเฟื้อต่อกัน สังคมใดที่ผู้คนไม่ให้ความช่วยเหลือต่อกันนั้น เป็นสังคมที่ผู้คนมีความเห็นแก่ตัว การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นนั้น เป็นการสร้างความสุขให้แก่ชีวิตของตัวเองและสร้างความเมตตา ความรักใคร่เอื้อเฟื้อต่อกันและความเป็นสุขให้แก่สังคม อิสลามคือ วิถีชีวิตอันสมบูรณ์ของมนุษย์ที่อัลลอฮ์ประทานลงมาให้พร้อมกับมนุษย์คนแรก อิสลามได้ให้ความสำคัญและเน้นย้ำถึงเรื่องการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างมาก การให้ความช่วยเหลือนั้นถือเป็นมาตรฐานในการชีวิตถึงผู้ที่เป็นที่รักยิ่งของอัลลอฮ์นั้น ขึ้นอยู่กับว่าเขาสร้างประโยชน์ช่วยเหลือแก่ผู้อื่นมากเพียงใด

การให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างประโยชน์ให้แก่กันในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้าน กำลังกาย คำพูด อาหารการกิน ทรัพย์สิน ให้ความรู้ และอื่นๆ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ การงานทางด้านศาสนานั้นต่างก็ต้องพึ่งพิงวิถีแห่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังเช่น วิถีชีวิตของบรรดานบีทั้งหลายก็จะมีบรรดาผู้ที่คอยอยู่ร่วมกับพวกเขา ให้การช่วยเหลือสนับสนุนในการเผยแผ่ศาสนาของอัลลอฮ์ ต่อสู้ร่วมกับพวกเขาในหนทางของอัลลอฮ์ อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า“และนบีมักน้อยแล้ว ที่กลุ่มชนอันมากมายได้ต่อสู้ร่วมกับเขา แล้วพวกเขาหาได้ท้อแท้ไม่ ต่อสิ่งที่ได้ประสบแก่พวกเขาในทางของอัลลอฮ์ และพวกเขาหาได้อ่อนกำลังลงไม่ และหาได้สยบไม่ และอัลลอฮ์นั้นทรงรักบรรดาผู้อดทนทั้งหลาย” (อัลกุรอาน 3:146)

ศาสดา (ศ.ล.) เป็นแบบอย่างแก่มนุษยชาติ เป็นทั้งผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือและให้การช่วยเหลือต่อผู้อื่น แก่ครอบครัว มิตรสหาย ผู้คนในสังคมต่างก็ได้รับการช่วยเหลือจากท่านทั้งโลกนี้และโลกหน้า ชีวิตของท่าน อาชีพการค้าของท่าน ทั้งหมดอยู่กับการช่วยเหลือต่อกันและกันมาโดยตลอด

มีรายงานจากท่านอับดุลเราะฮ์มาน (ร.ฎ.) กล่าวว่า ท่านศาสดา (ศ.ล.) กล่าวไว้ความว่า “ทุกข้อกระดูกจากผู้คนทั้งหลายนั้น (มีหน้าที่) จะต้องทำเสาะตะเกาะฮ์ ทุกวันที่ตะวันขึ้น ท่านไถ่ถอนระหว่างคนสองคน (ที่ขัดแย้งกัน) ก็เป็นเสาะตะเกาะฮ์ และท่านช่วยเหลือผู้คนให้จับพาดของ เขา หรือช่วยยกสิ่งของขึ้นบนพาดของเขาก็เป็นเสาะตะเกาะฮ์ และคำพูดที่ดีก็เป็นการเสาะตะเกาะฮ์ และทุกก้าวที่เดินไปสู่การละหมาดก็เป็นเสาะตะเกาะฮ์ และการขจัดสิ่งอันตราย (หรือสิ่งสกปรก) จากทางเดินก็เป็นเสาะตะเกาะฮ์” รายงาน โดย บุคอรีหฺ ษะดิษที่ 26

รูปแบบการช่วยเหลือที่ท่านศาสดา (ศ.ล.) ได้แสดงตัวอย่างไว้ เพื่อให้มนุษย์นั้นได้ตระหนักถึงความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือ เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของการอยู่รอด หากมนุษย์แม้เพียงสังคมเดียวขาดการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้คนในสังคมนั้นย่อมไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข มนุษย์ถูกสร้างมาในสภาพที่อ่อนแอ ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

การช่วยเหลือในอิสลามได้กำหนดไว้ว่าจะต้องช่วยเหลือกันในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ และห้ามช่วยเหลือในสิ่งที่นำไปสู่การทำสิ่งไม่ดี สิ่งที่เป็นบาป ก่อให้เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน มนุษย์ถูกสร้างมาในสภาพอ่อนแอ และเป็นสัตว์สังคม ที่จำเป็นจะต้องช่วยเหลือกัน การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นการขอเดาเกาะห์ (การบริจาคทาน) กรรมการมัศยิดจะต้องช่วยเหลือทำงาน ชุมชนต้องช่วยเหลือคณะกรรมการมัศยิดเมื่อได้รับการร้องขอ ซึ่งจะก่อให้เกิดการร่วมมือ ความสามัคคี เกิดความรักใคร่ต่อกัน และเป็นจรรยาทำให้ชุมชนลดความขัดแย้งได้และมันจะทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข

6.2.7 หลัก Nazihat (การตักเตือน)

Nazihat มาจากภาษาอาหรับ แปลว่า การตักเตือนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์

อับดุลลอฮ์ อะมีน อัช-ชะกอวีย์ (2557, น. 1) กล่าวว่า การตักเตือนนั้นเป็นหลักคำสอนและแนวปฏิบัติที่สำคัญประการหนึ่งในศาสนาอิสลาม

ยะหยา อับดุลอะซีส บินชะรีฟ อัน-นะวะวี. (2560) กล่าวว่า จากท่านตะมิม บินเอาส อัลดารีซี (ร.ฎ.) เล่าว่า ศาสดา (ศ.ล.) กล่าวว่า “ศาสนาคือ นะซีหะฮ์ (การตักเตือนอย่างบริสุทธิ์ใจ) พวกเราถามว่า “นะซีหะฮ์เพื่อใครหรือรับท่านศาสดา” ท่านตอบว่า “เพื่ออัลลอฮ์ เพื่อคัมภีร์ของพระองค์ เพื่อรอสูลของพระองค์ เพื่อบรรดาผู้นำมุสลิม และเพื่อมุสลิมโดยทั่วไป” รายงาน โดย มุสลิม หะดิษที่ 101 จากหะดิษนี้ ท่านได้อธิบายว่า

1. นะซีหะฮ์เพื่ออัลลอฮ์ คือการยืนยันว่าพระองค์ทรงมีคุณลักษณะที่สมบูรณ์แบบและเหมาะสมกับพระองค์ เคารพภักดีพระองค์ทั้งด้วยการแสดงออกภายนอกและความรู้สึกภายใน ทำสิ่งที่เป็นการเคารพเชื่อฟังพระองค์ และไม่ฝ่าฝืนเนรคุณต่อพระองค์ รวมถึง การคะอะวะฮ์ (เชิญชวน) ผู้อื่นให้ทำความดี

2. นะซีหะฮ์เพื่อคัมภีร์ของพระองค์ คือการศึกษาเรียนรู้ สอน อ่าน และเขียนอัลกุรอานอย่างถูกต้องพร้อมทำความเข้าใจความหมาย รวมถึงการปฏิบัติตามคำสอนของอัลกุรอาน และปกป้อง อัลกุรอานจากการบิดเบือนของผู้ประสังค์ร้าย

3. นະซีหะฮุเพื่อรอฮูลของพระองค์ คือการให้เกียรติและปกป้องช่วยเหลือท่าน ทั้งยามที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ และหลังจากที่ท่านจากไปแล้ว ศึกษาและฟื้นฟูเผยแผ่แบบฉบับของท่าน ปฏิบัติตามคำพูดและการกระทำของท่าน รวมไปถึงการมีความรักต่อท่าน และต่อผู้ที่ปฏิบัติตามท่าน

4. นະซีหะฮุเพื่อบรรดาผู้นำมุสลิม คือการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนพวกเขาในการปฏิบัติหน้าที่ เชื่อฟังพวกเขาและคอยชี้แนะตักเตือนหากเกิดข้อผิดพลาดหรือหลงลืม การนະซีหะฮุผู้นำที่มีความสำคัญมากประการหนึ่ง คือการหยุดยั้งความอธรรมที่พวกเขาก่อด้วยวิธีการที่ดี อุละมาอฺ (ปราชญ์มุสลิม) ก็จัดว่าเป็นผู้นำมุสลิมเช่นกัน ซึ่งการนະซีหะฮุสำหรับพวกท่านนั้นก็ด้วยหลักการเผยแผ่ความรู้ของพวกท่าน คอยปกป้องเกียรติของพวกท่าน และชอบที่จะให้พวกท่านประสบกับสิ่งที่ดีห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดี

ประเภทของการตักเตือน

1. การตักเตือนมุสลิมทั่วไป ดังที่ปรากฏในหะดีษจำนวนมาก เช่นญะร็ร บิน अबดุลลอฮฺ (ร.ฎ.) กล่าวว่า “ฉันได้ให้สัตยาบันไว้กับศาสดา (ศ.ล.) ว่า จะดำรงการละหมาด การบริจาคซะกาต และตักเตือนมุสลิมทุกคน” รายงานโดย บุคอรีหฺ หะดีษที่ 56 อีกหะดีษหนึ่ง จากอบูซุร็อยเราะฮฺ (ร.ฎ.) เล่าว่า ศาสดา (ศ.ล.) กล่าวว่าไว้ความว่า “สิทธิของมุสลิมต่อมุสลิมนั้นมีหกประการ” มีผู้ถามขึ้นว่า มีอะไรบ้างโอ้อท่านศาสดา (ศ.ล.) ท่านตอบว่า “เมื่อท่านพบเขาจงให้สลามแก่เขา เมื่อเขาเชิญท่านจงตอบรับคำเชิญเขา เมื่อเขาขอคำแนะนำตักเตือนจากท่านก็จงตักเตือนเขา เมื่อเขาจามและกล่าวว่า “อัลหัมดุลิลลาฮฺ” ก็จงตอบเขาว่า “ยัรหะมุกัลลอฮฺ” เมื่อเขาป่วยจงไปเยี่ยมเขา และเมื่อเขาเสียชีวิตท่านจงตามไปส่งเขาถึงสุสาน” รายงานโดย มุสลิม หะดีษที่ 2162

2. การตักเตือนผู้นำ มีหะดีษ จากอบูซุร็อยเราะฮฺ (ร.ฎ.) เล่าว่า ศาสดา (ศ.ล.) กล่าวว่าไว้ความว่า “อัลลอฮฺทรงรังเกียจสามอย่าง และทรงพอพระทัย สามอย่าง ทรงพอพระทัยกับการที่พวกท่านเคารพเชื่อฟังพระองค์โดยไม่ตั้งภาคีใดๆ กับพระองค์ การที่พวกท่านทั้งหลายสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้สายเชือกแห่งศาสนาของพระองค์ และการที่พวกท่านให้คำแนะนำตักเตือนบรรดาผู้นำ” รายงานโดยมุสลิม หะดีษที่ 1715

และญะบ์รฺ บิน มุฏอิม (ร.ฎ.) เล่าว่า ศาสดา (ศ.ล.) กล่าวว่าไว้ความว่า “มีสามสิ่งที่จะทำให้จิตใจของมุสลิมคนหนึ่งผ่อนคลายใสร่ามรติน คือ การมีความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮฺ การตักเตือนผู้นำ และการอยู่ร่วมกับญามาอะฮฺ” รายงานโดย อะหมัด เลขที่ 16738

3. การตักเตือนของผู้นำแก่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง มะอูกิล บิน ยะฮ์ซาร์ (ร.ฎ.) เล่าว่า ท่านศาสดา (ศ.ล.) กล่าวว่าไว้ความว่า “ผู้ที่อัลลอฮฺทรงมอบหมายให้เขาเป็นผู้นำกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง แล้วเขาไม่สนใจจะว่ากล่าวตักเตือนพวกเขาเหล่านั้น จะไม่ได้รับกลิ่นอายของสวรรค์” รายงานโดย บุคอรีหฺ หะดีษที่ 7150 มุสลิม หะดีษที่ 142

วิธีการตัดเคียน

ประวัติศาสตร์ชาวสลัฟ เมื่อพวกเขาประสงค์จะตัดเคียนผู้ใด พวกเขาจะเลือกตัดเคียนในทางลับ ไม่กระทำต่อหน้าผู้คน ชาวสลัฟบางคนกล่าวว่า “ผู้ที่ตัดเคียนผู้อื่นในทางลับนั้น เรียกว่าการตัดเคียน ส่วนผู้ที่ตัดเคียนต่อหน้าผู้คนนั้นเป็นการตำหนิและประจานมากกว่า” ซึ่งการตัดเคียนในทางลับนี้ ครอบคลุมการตัดเคียนผู้นำ ผู้รู้ และบุคคลทั่วไป อิหม่ามอัชชาฟีอีย์ (ร.ฮ.) กล่าวว่า “โปรดตัดเคียนเมื่อฉันอยู่ตามลำพัง อย่ากระทำต่อหน้าผู้คนเพราะการกระทำเช่นนั้น คือการประจาน ซึ่งฉันไม่ชอบหากไม่ทำตามที่คุณบอก ก็อย่าผิดหวังหากฉันจะไม่ฟังคุณ”

ประโยชน์ของการตัดเคียน

1. ทำให้จิตใจมีความมั่นคงต่อศาสนา เพราะผู้ที่ตัดเคียนผู้อื่นนั้น ย่อมต้องอยากที่จะปฏิบัติสิ่งที่ตนได้ตัดเคียน เพื่อไม่ให้การกระทำของเขาขัดแย้งกับสิ่งที่เขาพูด อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “และฉันมีปรารถนาที่จะขัดแย้งกับพวกท่าน ในสิ่งที่ฉันได้ห้ามพวกท่านให้ละเว้น ฉันมีปรารถนาสิ่งใดนอกจากการปฏิรูปแก้ไขให้ดีขึ้นเท่าที่ฉันสามารถ” (อัลกุรอาน 11:88)
2. เป็นหลักฐานยืนยันว่าผู้ที่ตัดเคียนนั้นมีความรักและความหวังดีต่อผู้อื่น โดยที่เขาไม่ต้องการให้ผู้อื่นกระทำความผิด จากอนัส บิน มาลิก (ร.ฎ.) เล่าว่า ท่านศาสดา (ศ.ล.) กล่าวไว้ความว่า “คนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านจะยังไม่เป็นผู้ศรัทธาที่สมบูรณ์ จนกว่าเขาจะปรารถนาให้พี่น้องของเขาได้รับในสิ่งที่เขาปรารถนาจะให้ตนเองได้รับ” รายงานโดย บุคอรีฮ์ หะดิษที่ 13 มุสลิม หะดิษที่ 45
3. สังคมจะดีและน่าอยู่ เพราะคนในสังคมประพฤติแต่คุณงามความดีหลีกเลี่ยงจากความชั่ว
4. การตัดเคียนที่บริสุทธิ์ใจนั้น ช่วยกำจัดความชั่วร้ายได้
5. เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์และศาสดา (ศ.ล.) ถือเป็นความสุขอันยิ่งใหญ่ที่สุดของบ่าวคนหนึ่ง และเป็นความสำเร็จทั้งในดunyaและอาคิเราะฮ์ อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “และผู้ใดเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ แน่อนเขาได้รับความสำเร็จอันใหญ่หลวง” (อัลกุรอาน 33:71)
6. เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้บุคคลหนึ่งได้รับทางนำ ซึ่งมีผู้ปฏิเสธศรัทธาหลายคนเข้ารับอิสลามจากการตัดเคียน และมีผู้ฝ่าฝืนทำบาปใหญ่มากมายที่กลับใจกลายเป็นคนดีด้วยการตัดเคียนเช่นกัน จากสะฮุล บิน สะอัด (ร.ฎ.) เล่าว่า ศาสดา (ศ.ล.) กล่าวแก่ท่านอลี มีความว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ การที่อัลลอฮ์ทรงประทานฮิญาบแก่บุคคลหนึ่งจากการเชิญชวนของท่านนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ดีสำหรับท่านยิ่งกว่าการที่ท่านมีอูฐแดง²¹ อันล้ำค่าไว้ในครอบครองเสียอีก” รายงานโดย มุสลิม หะดิษที่ 2406

²¹ คืออูฐพันธุ์ที่ดีที่สุด เป็นพาหนะที่ดีที่สุดที่ใช้ในการเดินทางของชาวอาหรับในอดีต. จาก ความประเสริฐของการอะฮ์ลุสสุล. (ย่อหน้า 5) โดย รอชิด บิน หุสเซน อัล-อับดุลกะรีม 2558, สืบค้นเมื่อ 4 พฤศจิกายน 2563, <https://www.islammore.com/view/3544>

7. ผู้ดักเตือนได้ปฏิบัติสิ่งที่เป็นหน้าที่ของเขาอย่างสมบูรณ์แล้ว แม้ว่าการดักเตือนของเขาจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ก็ตาม อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “หน้าที่ของเจ้ามิใช่อื่นใดนอกจากการเผยแผ่เท่านั้น” (กุรอาน 42:48) และอีกสุเราะฮ์มีความว่า “แล้วหน้าที่ของศาสดา (ศ.ล.) นั้นมิใช่อะไรอื่น นอกจากการเผยแผ่อันชัดแจ้ง” (อัลกุรอาน 29:18)

การดักเตือนคำสอนและแนวปฏิบัติที่สำคัญประการหนึ่งของอิสลาม เพราะธรรมชาติของมนุษย์จะต้องมีความผิดพลาด เมื่อใครทำผิดก็จำเป็นต้องดักเตือนกัน คณะกรรมการทุกคนมีความผิดต้องสามารถดักเตือนกันได้ การดักเตือนเป็นความจำเป็นของการอยู่และการทำงาน และการดักเตือนจะต้องกระทำโดยไม่กระทำต่อหน้าผู้คนมากมาย ไม่ให้คนถูกเตือนรู้สึกอายคนหลาย คนทำความผิดแล้วกลับตัวเป็นดีก็เพราะการดักเตือน ฉะนั้นการดักเตือนจึงมีความจำเป็นในการทำงาน แม้กระทั่งในการละหมาดตามอิหม่าม ถ้าอิหม่ามกระทำผิดส่วนใดผู้ตาม (มะมูม) ก็สามารถดักเตือนได้

6.2.8. หลักร Izar (การเสียสละ)

อัสมัน แดอาลี (2552, ย่อหน้าที่ 6) กล่าวว่า Izar เป็นภาษาอาหรับหมายถึง การยอมสละความจำเป็นของตนเองและยึดความจำเป็นของผู้อื่นมาก่อนในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโลกนี้ โดยหวังการตอบแทนที่ดีในโลกหน้า

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการแข่งขัน เพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อแสวงหาอำนาจและบารมี เพื่อเอาตัวรอดโดยลำพังจากเหตุการณ์ที่เลวร้ายต่างๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความเจริญก้าวหน้าในด้านวัตถุและเทคโนโลยีทุกวันนี้ ทำให้หลาย ๆ คนคลั่งไคล้แนวคิดวัตถุนิยม และยึดผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ขาดความเสียสละและแล้งน้ำใจ จนกลายเป็นคนเห็นแก่ตัวไปในที่สุด

มุฮัมมัดนาอีม ประดับญาติ (2560, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า การเสียสละ หมายถึง การให้ความสำคัญต่อผู้อื่นก่อนตนเองหรือมากกว่าตนเอง ไม่ว่าจะในเรื่องของทรัพย์สินเงินทอง วัตถุ หรือจะเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตก็ตาม การเสียสละจึงเป็นคุณลักษณะอันสูงส่งประการหนึ่งทางด้านจริยธรรม ซึ่งได้รับการยกย่องสรรเสริญไว้อย่างมากมายในอัลกุรอาน และรายงานในหะดิษ คุณลักษณะดังกล่าวนี้เกิดจากการที่มนุษย์ได้ขจัดความเห็นแก่ตัวให้หมดสิ้นไปจากตนเอง

อัลกุรอานกล่าวถึงบรรดาผู้ศรัทธาจำนวนหนึ่ง ซึ่งทั้งๆ ที่ตนเองเป็นผู้ยากไร้และมีความต้องการ แต่ทว่าพวกเขาได้ให้ความสำคัญต่อบุคคลอื่นมากกว่าตนเอง เขาจึงยอมเสียสละสิ่งที่ตนเองมีความต้องการให้กับบุคคลอื่นนั้น อัลกุรอานกล่าวไว้ความว่า “และพวกเขาให้ความสำคัญ

แก่ผู้อื่นเหนือกว่าตัวของพวกเขาเอง แม้พวกเขาจะประสบกับความขัดสนสักปานใดก็ตาม”
(อัลกุรอาน 59:9)

สรุปการเสียสละเป็นคุณสมบัติที่สำคัญมากในอิสลาม ในการทำงานจะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ทรัพย์สิน ร่างกาย สติปัญญา โดยเฉพาะผู้นำ กรรมการมัสยิดจะต้องมีความเสียสละเพราะการทำงานมัสยิด ซึ่งไม่ได้มีค่าตอบแทน ความเสียสละจึงจำเป็นมาก กรณีการสร้างมัสยิดหากไม่มีการเสียสละก็ไม่สามารถจะสร้างได้ การเสียสละไม่ได้กำหนดว่าจะต้องเป็นเงิน แต่รวมทั้ง เวลา แรงงาน ที่เราทำไป โดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ เป็นการกระทำด้วยความบริสุทธิ์ต่อพระองค์

โดยสรุปมัสยิดเราะหฺมะฮฺจึงได้นำหลักการเรียนรู้ หลักการทำดี หลักการรับผิดชอบ หลักการรักษาหรือ หลักการเชื่อฟังผู้นำ หลักการช่วยเหลือ หลักการตักเตือน และหลักการเสียสละมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันที่มีความท้าทายในการบริหารมัสยิด

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการศาสนาอิสลามนั้นไม่มี จึงได้ศึกษางานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน คือ

อิบรอฮีม ตาเยะ (2555, น. 133) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทด้านศาสนา การศึกษาและการบริหารของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส” ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาชุมชนด้านศาสนา ด้านการศึกษา และด้านการบริหาร
2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาชุมชนตามตัวแปร เกี่ยวกับอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งและการปฏิบัติงานและรูปแบบการทำงานของอิหม่าม
3. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขในการพัฒนาชุมชนของอิหม่าม ผลการวิจัยพบว่า การบริหารหรือการทำงานของอิหม่าม ขาดการพูดคุยกับชุมชนว่ามีปัญหาและความต้องการมีอะไรบ้าง ทำให้การตัดสินใจของอิหม่ามในกรณีต่างๆ ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและด้านการงานและการบริหารในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดพบว่า การทำงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ไม่มีการแบ่งหน้าที่ให้ชัดเจนตามหลักอะมานะฮ์ และไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานตามหลักการชูรอและขาดการประสานงานระหว่างคณะกรรมการมัสยิดและกับองค์กรอื่นๆ แนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส อิหม่ามต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำในชุมชน เพราะบุคคลเหล่านี้มีความสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ส่วนการทำงานและการบริหารของคณะกรรมการมัสยิด พบว่าอยากให้มีสภาชูรอประจำหมู่บ้าน ถ้ามีปัญหาในชุมชนสภาชูรอจะหาทางแก้ไขปัญหามหาในชุมชน สรุปได้ว่า อิหม่ามใน

จังหวัดนครราชสีมาไม่เปิดโอกาสให้สัปบุรุษเข้ามีส่วนร่วมในการทำงาน ขาดการประสานงาน ไม่มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจนหรือขาดอะมานะฮ์ แนวทางแก้ปัญหาคือให้นำระบบบูรณาการใช้ในการบริหาร

ณัฐภา ประดิษฐ์, กิตติรัช ชูช่วย, และอุทัย ปริญาสุทธีรัตน์ (2561, น. 21-24) ได้วิจัยเรื่อง “มัสยิดในชุมชนทุ่งตำเสากับการบริหารตามหลักอิสลาม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาองค์กร กรณีมัสยิดชุมชนทุ่งตำเสาซึ่งใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนการจัดการชุมชนมุสลิมตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา อันจะช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีรวมทั้งมีสันติสุข ผลการวิจัยพบว่า ด้านการปกครองเมื่อมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมส่วนใหญ่ก็จะมาบอกปัญหากับอิหม่ามโดยตรงที่บ้านหรือบอกทางโทรศัพท์ อิหม่ามจะพิจารณาเป็นกรณี ว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกินความสามารถของท่านหรือไม่ ถ้าเกินความสามารถก็จะประสานงานกับผู้ที่มีความชำนาญแก้ไขปัญหาต่อไปถ้าปัญหาดังกล่าวไม่เกินความสามารถอิหม่ามก็จะพิจารณาไกล่เกลี่ยปัญหาเอง บางครั้งก็จะเชิญผู้ใหญ่บ้านมาร่วมพิจารณาไกล่เกลี่ยด้วย และอีกทางหนึ่งที่อิหม่ามจะรู้ว่าในชุมชนมีปัญหาอะไรจะใช้วิธีพูดคุยกับชาวบ้าน และจะสอบถามกับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเพื่อจะรู้ว่าในชุมชนมีปัญหาอะไร และหาทางแก้ไขด้วยวิธีสันติ เพราะการใช้ความรุนแรง เป็นการแก้ปัญหาที่ศาสนาอิสลามไม่ยอมรับ โดยอิหม่ามและสัปบุรุษใช้การแก้ปัญหาแบบสันติวิธียึดหลักการความยุติธรรม หลักการเสมอภาค และหลักการสำคัญในการปกครองอิสลาม ด้านการบริหารเพื่อให้การบริหารมัสยิดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอิหม่ามจะยึดถือปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ควบคู่ไปกับการใช้หลักศาสนาอิสลามมาเป็นหลักในการบริหารมัสยิด มัสยิดในชุมชนนั้นจึงมีโครงสร้างการบริหารมัสยิดของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด อิหม่ามเป็นประธานคณะกรรมการโดยตำแหน่ง มีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่มุสลิมในการปฏิบัติศาสนกิจและอบรมสั่งสอนหลักธรรมทางศาสนาอิสลามให้แก่สัปบุรุษประจำที่มัสยิด แนะนำคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เรียบร้อย ทั้งการประสานงานการจัดการเรียนการสอน การให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการศาสนา การจัดเก็บรักษาบัญชีการเงินของมัสยิด การจัดทำทะเบียนสัปบุรุษ รวมทั้งการจัดทำทะเบียนเด็กกำพร้าผู้อนาถยากจน ผู้ประสบภัยพิบัติและผู้ด้อยโอกาสทางสังคม จะเห็นได้ว่าคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน และเพื่อให้การบริหารมัสยิดสอดคล้องกับหลักศาสนาอย่างแท้จริง อิหม่ามต้องมีคุณสมบัติและปฏิบัติงานตามหลักที่ปรากฏในอัลกุรอานได้แก่

1. อะมานะฮ์ เป็นความซื่อสัตย์ความไว้วางใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ อิหม่ามที่ได้รับความไว้วางใจจากหมู่คณะต้องปฏิบัติงานในตำแหน่งและหน้าที่นั้นด้วยความซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใส

สามารถตรวจสอบได้และจะต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถในตำแหน่งที่ได้รับ ถือเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่สำคัญเพื่ออหฺมาวมจะได้ทำงานในตำแหน่งนั้นได้อย่างสมบูรณ์

2. อัคฺลุ หรือที่พูดกันติดปากว่าอาเคล เป็นความยุติธรรมที่อหฺมาวมต้องมี “อาเคล” ไม่แบ่งเขาแบ่งเราแบ่งพรรคแบ่งพวกต้องให้ความเสมอภาคกับทุกฝ่าย

3. ฮาวาฟิซ เป็นการให้กำลังใจที่เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของการบริหารมัสยิด เช่น เมื่อมีผู้ใดทำความดีหรือทำประโยชน์ให้กับมัสยิดอหฺมาวมจะมีการให้กำลังใจหรือให้รางวัล ประกาศเชิดชูเกียรติคุณเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้ชาวบ้านในชุมชน

4. ตักดีมุลมัสลาฮะฮฺอัลอามมะฮฺอะลลัมมัสลาฮะฮฺอัลฟิรดิยะฮฺ หมายถึง การรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมซึ่งมีความสำคัญมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน

5. ชูรอ เป็นการประชุมปรึกษาหารือเพื่อรับฟังความคิดเห็นทุกกิจการของมัสยิด จะต้องประชุมและถกเถียงกันให้จบในที่ประชุมโดยทุกคนจะต้องนำข้อยุติหรือมติของที่ประชุมไปปฏิบัติตาม แม้ตนเองจะไม่พอใจหรือไม่เห็นด้วยกับมตินั้นก็ตาม

6. ตัดตัด เป็นการวางแผนการบริหารมัสยิดที่อหฺมาวมจะต้องมีการวางแผนร่วมกับคณะกรรมการมัสยิด เช่น แผน 1 ปี แผน 2 ปี แผน 3 ปี ซึ่งมัสยิดในชุมชนทุ่งคำเสามีการวางแผนพัฒนาเยาวชนของมัสยิดเนื่องจากเยาวชนจะเจริญเติบโตเป็นกำลังสำคัญและมีการวางแผนพัฒนาบุคคลมากกว่าที่จะพัฒนาวัตถุ สรุปได้ว่า อหฺมาวมในชุมชนทุ่งคำเสาใช้หลักการบริหารอิสลาม ได้แก่ หลักอะมานะฮฺ อัล-อัคฺลุ อัลฮาวาฟิซ ตักดีมุลมัสลาฮะฮฺ อัลอามมะฮฺอะลลัมมัสลาฮะฮฺ อัลฟิรดิยะฮฺ อัชชูรอ และอัดตัดตัด รวมท้ั้งให้ความสำคัญกับมัสยิดอย่างสมัยท่านศาสดา (ศ.ล.)

Javan Arasteh (2014, p. 70) ได้วิจัยเรื่อง “มัสยิดปัญหาและความท้าทาย” (Masjid and its Issues and challenges) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ประเทศมาเลเซีย ผลการวิจัยพบว่า 1. การวิจัยเกี่ยวกับมัสยิดต้องกำหนดคุณสมบัติของมัสยิดที่พึงประสงค์ของอิสลาม 2. นักปราชญ์อิสลามให้ความเห็นว่ารัฐบาลจะควบคุมการบริหารงานมัสยิดไม่ได้ 3. มัสยิดที่ถูกรัฐบาลแทรกแซงการบริหารทำให้การบริหารมัสยิดไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงเป็นความท้าทายการบริหารมัสยิด 4. การบริหารมัสยิดที่ดีจะต้องเป็นให้ประชาชนส่วนรัฐบาลต้องสนับสนุน 5. มัสยิดที่การบริหารที่ดีที่สุดในประเทศมุสลิมคือ มัสยิดที่มีการประสานสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคณะกรรมการมัสยิดกับรัฐบาล 6. กฏระเบียบของมัสยิดเป็นกลยุทธ์ที่จำเป็นสำหรับการบริหารมัสยิด รัฐบาลต้องสนับสนุนด้านกฎหมาย การเงิน แต่ไม่แทรกแซงการบริหารของมัสยิด เพราะจะทำให้เป็นปัญหาในการบริหารมัสยิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

Uddin (2014, p.11) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทมัสยิดในสังคม ปัญหาและความท้าทาย” (Role of Masjid in Society: Issues and Challenges) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เมือง Khyber Pakhtoonkhwa (KP) ประเทศปากีสถาน ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของมัสยิดในปัจจุบันไม่เป็นที่น่า

พอใจและไม่สร้างสรรค์เหมือนในอดีต เนื่องจากผู้นำขาดความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและบทบาทที่สำคัญของมัสยิดขึ้นอยู่กับผู้นำของมัสยิดที่ควรตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่และควรติดตามสถานการณ์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยการใช้ความรู้ทางศาสนาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมตามหลักการเรียนรู้ สรุป คือปัจจุบันบทบาทมัสยิดไม่เป็นที่สร้างสรรค์และน่าพอใจ ยิ่งโลกมีความเจริญทางเทคโนโลยีมากและถ้าผู้นำไม่เข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารมันจึงเป็นทำลายต่อผู้นำ

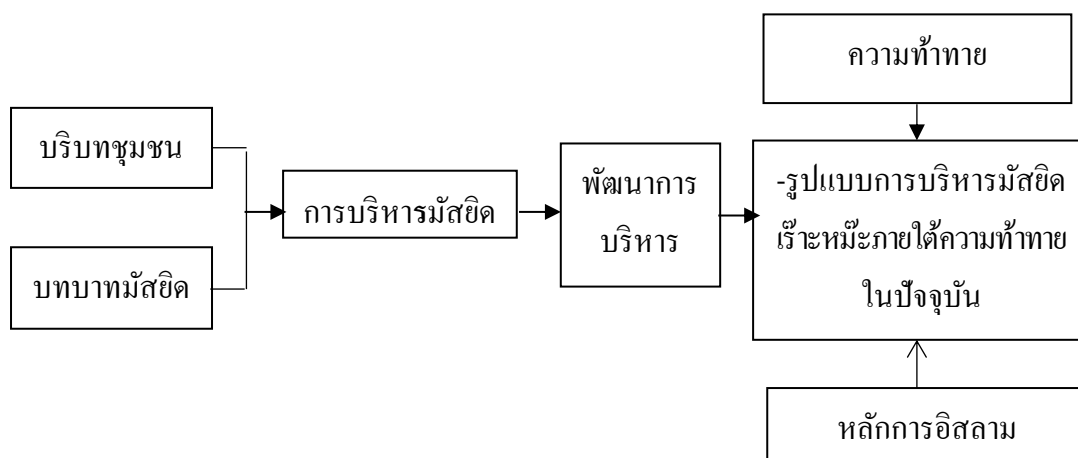
Salleh and Mohamad (2012, p.1) ได้วิจัยเรื่อง “หลักการบริหารอิสลาม: ผลกระทบต่อการปฏิบัติในองค์กร” (Islamic Principles of Administration: Implications on Practices in Organization) วัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาหลักการบริหารอิสลามและการปฏิบัติในองค์กร เพื่อศึกษาหลักการบริหารพื้นฐานของอิสลามจากหลัก Shariah ความหมาย ขอบเขตการประยุกต์ใช้ และเพื่อศึกษาผลการปฏิบัติในองค์กรต่างๆ ที่เน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารอิสลามกับหลักธรรมาภิบาลจากการศึกษาพบว่า การนำหลักการบริหารอิสลามไปใช้จะส่งผลกระทบต่อองค์กรอยู่ 3 ด้าน คือ การจ้างงาน การบริหารจัดการและการฝึกอบรม และหลักการบริหารอิสลามไม่ใช่เพียงแค่ทำหน้าที่เป็นแนวความคิดหรือทฤษฎีในการบริหารแต่เป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงที่ตอบสนองความต้องการขององค์กรในการเผชิญกับความท้าทายของยุคโลกาภิวัตน์

ฟารีดา เชื้อผู้ดี (2558, น. 214-216) ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี” เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ และการวิเคราะห์เชิงปริมาณ กลุ่มเป้าหมายคือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารงานตามหลักอิสลาม เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารงานตามหลักอิสลามของผู้บริหารของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีในภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารงานตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีในภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับมากเรียงจากมากที่สุดลงมา 3 อันดับ คือ หลักความโปร่งใส กับหลักความพอเพียง (อัลกินาอะฮ์) หลักการมีส่วนร่วม กับหลักคุณธรรม อัลอิหฺซาน หรือหลักการทำดี (ยะหยา อิบูชะกะรียา บินชะร็อล์ฟ อัน-นะวะวี., 2560, น. 52) 2. ระดับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากที่สุดลงมา 3 อันดับคือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม และหลักความรับผิดชอบ และ 3. ระดับการบริหารงานตามหลักอิสลามโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา

อิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีในภาพรวมอยู่ในระดับมากเรียงจากมากที่สุดลงมา 3 อันดับ คือ หลักกฎหมาย (อัชชะรีอะฮ์) หลักความบริสุทธิ์ใจ (อัลอิกลาส) และหลักคุณธรรม (อัลอิหฺซาน)

2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลามกรณีศึกษา มัสยิดเรีอะหม๊ะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะะ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดดังนี้

จากกรอบแนวคิด จะเห็นได้ว่าการศึกษาบริบทชุมชน บทบาทมัสยิด การบริหารมัสยิดและหลักการอิสลาม ในการพัฒนารูปแบบการบริหารที่เหมาะสมมัสยิดเรีอะหม๊ะภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม กรณีศึกษา มัสยิดเราะหฺมีะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในองค์กร ซึ่งผู้วิจัยมีหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะคณะกรรมการมัสยิดดังกล่าว จึงได้มีส่วนร่วมและสังเกตสิ่งที่ศึกษาอย่างเป็นธรรมชาติที่ต้องการรับรู้ความหมายของสิ่งที่เกิดขึ้นให้ลึกซึ้งจึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

3.1.1 คณะกรรมการมัสยิดเราะหฺมีะ	จำนวน 14 คน
3.1.2 สัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มกิจกรรมต่างๆ	จำนวน 10 คน
1) กลุ่มมุสลิมะฮ์ทำความสะอาดมัสยิด	จำนวน 2 คน
2) กลุ่มฌาปนกิจ	จำนวน 1 คน
3) อดีตคณะกรรมการมัสยิด	จำนวน 2 คน
4) กลุ่มทำบุญอัฐวะฮ์	จำนวน 2 คน
5) สมาชิก อบต.	จำนวน 1 คน
6) ครูศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ฯ	จำนวน 1 คน
7) ตัวแทนฝ่ายปกครอง	จำนวน 1 คน
รวมทั้งหมด	จำนวน 24 คน

3.2 วิธีการศึกษา

3.2.1 ศึกษา ค้นคว้า รวบรวม ข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหอสมุด จอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ทั้งจากเอกสาร หนังสือ และสื่อออนไลน์ เพื่อเป็นกรอบของการศึกษา

3.2.2 การศึกษาข้อมูลในพื้นที่คือ

1) การสัมภาษณ์ แบบมีหลักเกณฑ์น้อย (Less Structured Interviews) เป็นวิธีการสัมภาษณ์ที่อาศัยประสบการณ์และความชำนาญของผู้สัมภาษณ์ โดยผู้สัมภาษณ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ ให้เหมาะสม เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และ แนวความคิดตามจุดประสงค์ของงานวิจัย โดยจะแบ่งเป็น 3 กลุ่มตามความเหมาะสมดังนี้

- (1) กลุ่มคณะกรรมการมัสยิด
- (2) ตัวแทนจากกลุ่มกิจกรรมต่างๆ
- (3) ตัวแทนจากองค์กรต่างๆ

3) การสังเกต (Obserb)

4) การศึกษาจากเอกสารของมัสยิด

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.3.1 แนวคำถาม และการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.3.2 เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก และกล้องถ่ายรูป

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เก็บข้อมูลจาก

1) การสัมภาษณ์ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่ต้องการ จากกลุ่มเป้าหมายด้วยการจดบันทึกและบันทึกเสียง

2) การสนทนากลุ่ม โดยจัดสนทนากลุ่ม 3 กลุ่ม กับคณะกรรมการมัสยิด ตัวแทนกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนมัสยิด

3) แบบสังเกตแบบปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เกี่ยวกับการบริหารมัสยิดด้วยหลักการอิสลาม

3.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้จากเอกสารบันทึกการประชุมและเอกสารอื่นๆ ของมัสยิด ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร มาจัดระบบ และลำดับเวลา มาเพื่อเรียบเรียงเนื้อหาในเชิงพรรณนา

3.5 การดำเนินการบันทึกข้อมูล

3.5.1 การบันทึกข้อมูลใช้ แนวคำถามและสัมภาษณ์ บันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึก บางกรณีใช้เครื่องบันทึกเสียง

3.5.2 นำข้อมูลที่บันทึกมาสรุปและจัดหมวดหมู่หาคำตอบตามเนื้อหาของงานวิจัย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6.1 ข้อมูลที่ได้จากเอกสารบันทึกการประชุมของมัชยิด

3.6.2 ข้อมูลผลการอภิปรายกลุ่มมาแยกเป็นประเด็นเนื้อหาตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการ

3.6.3 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จากเอกสารและอภิปรายกลุ่ม

3.6.4 ข้อมูลจากการสังเกต

นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ

3.7 การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลการวิจัย ตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ตามจุดประสงค์ของการวิจัย และมีภาพประกอบ

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญของชุมชน (Focus Group) การสังเกต และจากเอกสารของมัสยิดมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเราะหฺมะบ้านพ้อแดง
2. ศึกษาพัฒนาการการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. พัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามหลักการอิสลามภายใต้ความท้าทายทางสังคม

4.1 บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเราะหฺมะ

4.1.1 ความเป็นมาของมัสยิดเราะหฺมะ

P1 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “ประมาณ 60 ปีก่อนบ้านพ้อแดง ไม่มีมัสยิด ละคร 5 เวลาที่บิลาบาย (สถานที่ละหมาดย่อยบางแห่งเรียกว่า บิลาบายา หรือมูซอลลาห์) หน้าบ้านฮัจยีอิบรอหิม ล่าม๊ะ ด้านทิศใต้ของสุเหร่า (ปัจจุบันเป็นศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด) ส่วนละหมาดญุมอะฮ์ไปละหมาดที่มัสยิดบ้านนายน่า เพราะคนมีน้อย สมัยนั้นท่านขุนศรีเจ้าเมืองจะนะ อาศัยอยู่ที่บ้านศักดิ์สิทธิ์ เลี้ยงควายฝูงเป็นร้อยตัว มักจะพามาเลี้ยงบริเวณบ้านพ้อแดง ไปกินน้ำที่ท่าควายร้อย (ชื่อคลองในบ้านพ้อแดงปัจจุบัน) ควายไปกินข้าวของชาวบ้านเสียหาย ชาวบ้านพ้อควายท่านเจ้าขุนตาย จึงกลัวท่านเจ้าขุนจะเอาโทษ ส่วนหนึ่งก็หนีเรื่องไปอยู่เมืองไทร (ญัตรา รัฐเกดดาห์ ประเทศมาเลเซียปัจจุบัน) ที่เหลือก็ไปเป็นสัปบุรุษมัสยิดนายน่า เรื่องนี้ให้ถามรายละเอียดกับนายบ้านหวัง (ผู้ใหญ่บ้านหวัง) มัสยิดนายน่า มีกฎระเบียบว่าใครขาดละหมาดวันศุกร์ 3 ศุกร์ติดกันปรับตีหมาเตาะ โอนคนละ 1 ใบ (ภาษนะใช้ตักน้ำบ่อที่ทำจากกาบใบหลาโอน) และห้ามการดื่มของมีนเมาด้วย”

P9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “เมื่อมัสยิดน่ายามีการลงโทษ ชาวพ้อแดงเห็นว่าลงโทษไม่เหมือนกันระหว่างคนน่ายากับคนพ้อแดง จึงเกิดปัญหาและไม่สามารถตกลงกันได้ ชาวพ้อแดงประมาณ 50 คนไม่พอใจจึงออกจากการเป็นสัปบุรุษมัสยิดน่ายา บางคนไปเป็นสัปบุรุษมัสยิดบ้านคู แต่ส่วนมากได้ประชุมกันหาทางออกที่บาหลี ฮัจยีอิบรอหิม ถ้าแม้ว่าเราจะต้องสร้างมัสยิดบ้านพ้อแดง จึงเชิญเยาะนอ(ฮัจยีอุเส็นมุหัมมัดนุร เจ๊ะโตะเจ๊ะหลี กรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลาและครูปอนะห้ำแยจะนะในขณะนั้น)ไปบาหลีฮัจยีอิบรอหิม ถ้าแม้ว่าท่านได้ประกาศเป็นมุเก็มพ้อแดง (ชุมชนมัสยิดพ้อแดง) ใช้บาหลีฮัจยีอิบรอหิม ถ้าแม้ว่าเป็นมัสยิดชั่วคราว เริ่มละหมาดวันศุกร์แรกในวันที่ 6 พฤษภาคม 2497 เยาะนอได้แต่งตั้งฮัจยีอิบรอหิม ถ้าแม้เป็นอิหม่าม นายหวัง ถ้าแม้เป็นคอดีบ นายหมะ เหลี่ยมเหละ เป็นบิห์ลัน ไปก่อนในวันนั้น จนกว่าจะมีการแต่งตั้งนายยูนูฮ์ ถ้าแม้เป็นคอดีบ และนายหนอด ถั่วดี เป็นบิห์ลัน เป็นทางการ และก็เริ่มมีการตัดไม้และสร้างสุเหร่า(มัสยิด) อาคารไม้ ยกพื้นขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตรบนที่ดินนางเส้าะ บูหัด เนื้อที่ประมาณ 2 งาน 24 ตารางวา อยู่ด้านทิศเหนือของบาหลี ต่อมานางเส้าะ บูหัดได้มอบที่ดินดังกล่าวให้มัสยิดเมื่อวันที่ 7 กันยายน 2514 สร้างเสร็จประมาณ พ.ศ. 2503” ภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 มัสยิดหลังแรกของชุมชนมัสยิดเร้าะหมีะบ้านพ้อแดง
(ผู้วิจัย, 2534)

P9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวอีกว่า “ต่อมาฮัจยีอิบรอหิม ถ้าแม้เสียชีวิต ชาวบ้านได้ประชุมหาอิหม่ามคนใหม่ นายหมีะ เหลี่ยมเหละ เสนอว่าตนมีหลานเรียนอยู่ที่ปอนะ เขาจะไปขอกจากโตะครุ ได้รับคำตอบว่าได้ แต่เขาบอกว่าไม่กล้าไปเพราะไม่รู้จักใคร เพราะเป็นคนบ้านอื่น เราต้องไปรับรองว่าจะให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง เราก็ลืมนึกว่าน้องเราก็เรียนที่นี้เช่นกัน แต่เมื่อร่วมกัน

มาแล้วก็ต้องปล่อยให้บ้างเพื่ออย่าให้ส่วนรวมเสียหาย จึงให้เขา เป็นอิหม่ามคนใหม่ประมาณปี พ.ศ. 2508 ในช่วงนั้นมีเยะหมาน (นายหมาน หมัดสมัน) จากบ้านปลักหว้า มาเป็นอิหม่ามไปด้วย ท่านได้เสนอเรื่องสมาชิกตาย” (กองทุนฌาปนกิจในปัจจุบัน)

P1 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “ปี 2512 ไปจดทะเบียนมัสยิดที่ศาลากลางจังหวัดสงขลาเอง ต้องขีร์ถถีบ (ปั่นจักรยาน) ออกจากบ้านตอนเช้าไปขึ้นรถไฟที่จะนะไปลงสถานีหาดใหญ่ และต่อไปสงขลา ขึ้นลงก็หลายเที่ยว จนไปพบชาวต่างชาติที่อยู่จะนะ ท่านบอกว่า 5 ปีก็ไม่เสร็จ ถ้าจะให้เสร็จเร็วก็ลงทุนสัก 500 บาท จะทำให้ แต่เราพยายามจนไปพบนายวิเชียรที่ศาลากลางท่านได้ช่วยดำเนินการให้และไปหานายอเนกเขาน่าจะเป็นนายทะเบียนอำเภอจะนะช่วยอีกคนหนึ่ง ใช้เวลาไม่ถึงปีก็ได้จดทะเบียนมัสยิดใช้ชื่อ มัสยิดเราะหฺมะ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2513”

P1 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวอีกว่า “ปี 2527 สับปรุยมามากขึ้นทำให้มัสยิดคับแคบ บางส่วนก็เริ่มผุ จึงมีโครงการก่อสร้างมัสยิดใหม่ อาคารคอนกรีต กว้าง 17 เมตร ยาว 30 เมตร และได้ซื้อที่ดินนายกะเส็ม บูหัด ด้านตะวันออกของมัสยิดหลังเก่า จำนวน 1 ไร่ 3 งาน เพื่อเป็นสถานที่ก่อสร้างมัสยิดหลังใหม่ และเริ่มก่อสร้างวันที่ 5 พฤษภาคม 2530” จากการศึกษาเอกสารพบว่าปี 2535 นางแหมะ ล่อสัน มอบที่ดินให้ จำนวน 3 งาน 43 ตารางวา ดังภาพที่ 4.2

(ท.อ. ๔)

หนังสือสัญญา

ที่ดิน
(จะซื้อที่ดิน 31 ตารางวา)

ทะเบียน
เล่ม 6 ก
หน้า 44
สารบบเลขที่ ๕๔

จำนวนที่ดิน - ไร่ 3 งาน 23 วา

หนังสือสัญญาในที่ดินเลขที่ 25 เดือน ธันวาคม พุทธศักราช 2535

ณ ที่ว่าการ อำเภอจะนะ จังหวัด สงขลา

ระหว่าง { นางมะ ออฮีน } ผู้ ให้ อายุ { 62 } ปี สัญชาติ ไทย

บุตร นายเม็ม-นางเมฆะ อยู่ที่บ้าน นาป่า เลขที่ 27 หมู่ที่ 3 ตำบล อ.จะนะ จ.สงขลา

กับ { มัสยิดเราะมะ มานอแคง } ผู้ รับ ให้ อายุ { - } ปี สัญชาติ ไทย
(โดยนายเจนา นวลบอด, นาย-นวลคิ, นางมะ, นายอา (จะนะ เฒ่า))

บุตร - อยู่ที่บ้าน นอแคง เลขที่ 177 หมู่ที่ 2 ตำบล อ.จะนะ จ.สงขลา

ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงสัญญากันดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. ผู้ ให้ ยอมให้ที่ดิน ให้แก่ผู้รับ ให้ ซึ่งกล่าวข้างบนนี้ เป็นอันเพิกถอนสิทธิจำนอง

ข้อ ๒. ผู้ รับ ให้ ยอมรับที่ดิน ตามที่กล่าวในข้อ ๑ นั้นจาก ผู้ ให้ หนังสือแนบมาซึ่งราคาทรัพย์สินในการทำนิติกรรมในครั้งนี้เป็นเงิน 5,000 บาท (ห้าพันบาท)

ข้อ ๓. ผู้รับไม่มีสิ่งปกปิดสร้าง/เป็นการให้โดยเสน่หาไม่ว่าก่อนหรือขณะ ให้เพื่อการขายหรือทอด โทษไม่

การผูกพัน.

ภาพที่ 4.2 หนังสือสัญญาการมอบที่ดิน.
(มัสยิดเราะมะ, 2535)

P1 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวต่อว่า “มัสยิดหลังใหม่ใช้งบประมาณการก่อสร้างไม่น้อยกว่า 2 ล้านบาท ต้องหาเงินจากหลายวิธี เช่น การรับจ้างเก็บข้าวชาวบ้าน รับจ้างถางป่า ถางสวนยาง ถากหญ้าในสวนยาง เปิดให้จับปลาคลองสงวน ในหมู่บ้าน จัดงานการกุศล ขอข้าวเปลือกจากสัปบุรุษมาขาย การบริจาคในวันสำคัญ เช่น วันอีด วันเมอลิด เงินบริจาคก่อนละหมาดวันศุกร์ด้วยการเดินขบวน จัดเลี้ยงน้ำชาภายในหมู่บ้าน ขอรับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลบ้าง ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 17 ปี ส่วนใหญ่จะร่วมมือทำกันเอง (หลักการเสียสละ เชื่อฟังผู้นำ หลักการทำดี) กลางคืนสัปบุรุษทั้งหญิงชาย ผู้ใหญ่ และเด็ก มาช่วยขุดดินที่นาข้างมัสยิด ขนดินด้วยรถเข็น ตอกเสาเข็มด้วยคน และจ้างคนในหมู่บ้านเป็นผู้คุมงาน จนแล้วเสร็จ ปี 2550” ภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 มัสยิดหลังใหม่
(ผู้วิจัย, 2562)

ความท้าทายช่วงก่อตั้งชุมชนพ้อแดง คือ บ้านพ้อแดงขาดผู้มีความรู้ที่จะเป็นอิหม่าม จึงมีการประชุมปรึกษาหารือกัน สรุปว่า ต้องไปเชิญคนนอกหมู่บ้านมาเป็นอิหม่าม โดยไปติดต่อนักเรียนปอเนาะมาเป็นอิหม่าม และการไปขอจดทะเบียนมัสยิดแม้การเดินทางจะยากลำบาก ถูกท้าทายและดูถูกจากชาวต่างชาติว่าไม่สำเร็จ แต่ก็พยายามต่อสู้กับคำท้าทายจนสำเร็จภายใน 1 ปี

4.1.2 สภาพทั่วไปของชุมชนมัสยิดเร๊ะหม๊ะ

R9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “ชุมชนมัสยิดเร๊ะหม๊ะ อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วยหมู่ที่ 2 ตำบลคูมี คือบ้านพ้อแดง บ้านได้โค (ใต้ต้นประคู้) บ้านต้นเม่า บ้านม่วงหวาน บ้านโคกคอก บ้านควนเนียง บ้านไม้พอก และหมู่ที่ 4 ตำบลคูมี มีบ้านปลักเจ็ย บ้านโคกยาง บ้านทุ่งนาหวาน มีอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านนาใน หมู่ที่ 7 ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
ทิศใต้ ติดต่อบ้านคูประคู้ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 5 ตำบลคู อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านนาย้า หมู่ที่ 3 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านนาหว้า อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา”

1) สัปปุรุษ

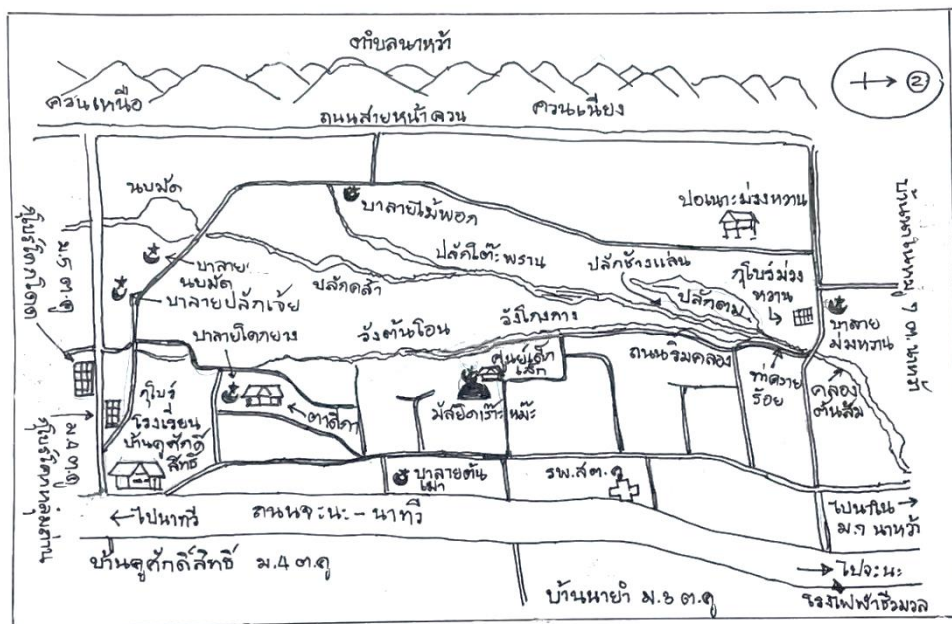
R10 (2562, สิงหาคม, 22) กล่าวว่า "มีทั้งหมด 242 ครอบครัว สัปปุรุษ 1,087 คน ชาย 538 คน หญิง 549 คน จากหมู่ที่ 2 จำนวน 216 ครอบครัว จำนวน 913 คน และหมู่ที่ 4 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา 26 ครอบครัว จำนวน 136 คน”

2) ลักษณะทางภูมิศาสตร์

R14 (2562, ตุลาคม, 2) กล่าวว่า “บ้านพ้อแดงเป็นที่ราบลุ่มเชิงเขา ทิศตะวันออกมีทุ่งนา ทิศตะวันตกมีภูเขาที่บ้านควนเนียง มีคลองสำคัญ เช่น คลองช้างแล่น (ช้างวิ่ง) เพราะมีปลาชุกชุม พอข้างลงไปเล่นน้ำในคลองปลามากัด ช้างตกใจจึงแล่น (วิ่ง) ปลัดถม ว่างต้นโอง ว่างโกงกาง ว่างต้นส้ม ปลักพ้อแดง ว่างหัวสม ทำควายร้อย มีสัตว์น้ำหลายชนิด มีพืชน้ำหลายพันธุ์ ชาวบ้านสมัยก่อนใช้พืชเหล่านี้เป็นอาหารและสมุนไพรในการรักษาโรค เป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ”

3) สาธารณูปโภค

จากการสังเกตพบว่า ถนนสายหลักในหมู่บ้านคือถนนลาดยางจากหน้าโรงเรียนบ้านคูศึกคีสิทธิ์ เชื่อมกับถนนหลวงหมายเลข 408 สายจะนะ – นาทวี ไปบ้านนาใน หมู่ 7 ตำบลนาหว้า อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร สายที่สอง ถนนคอนกรีต เชื่อมกับถนนหลวงหมายเลข 408 สาย จะนะ – นาทวี กม.ที่ 8 ไปบ้านควนเนียง ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร นอกจากนี้มีถนนคอนกรีตเชื่อมกับถนนหลวงหมายเลข 408 สาย จะนะ – นาทวี ตรงทางเข้าบ้านนาย้า ไปมัสยิดเราะหิมะระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร สายที่สี่ถนนคอนกรีตเชื่อมถนนหลวงหมายเลข 408 สาย จะนะ – นาทวี จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนตำบลคูเชื่อมกับถนนลาดยางสายโรงเรียนบ้านคูศึกคีสิทธิ์-นาใน และมีถนนคอนกรีตเป็นซอยเข้ากลุ่มบ้าน มีลักษณะเหมือนก้างปลา ภาพที่ 4.4 และภาพที่ 4.5 มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน

ภาพที่ 4.5 แผนที่ถนนและสถานที่สำคัญในชุมชน

(ผู้วิจัย, 2562)

ในอดีตบ่อน้ำตื้นมีเกือบทุกครัวเรือน บ้านใกล้กันจะใช้บ่อน้ำร่วมกัน พอมีไฟฟ้าก็มีการเจาะบ่อน้ำบาดาล 1 บ่อใช้ร่วมกัน 2 ครัวเรือน มอเตอร์สูบน้ำครัวละเครื่อง R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “บริเวณมัสยิดมีบ่อน้ำบาดาลที่กรมทรัพยากรธรณีขุดเจาะ คณะกรรมการมัสยิดบริหารจัดการ แต่มีปัญหาบริการไม่ทั่วถึง ใช้ได้บ้างไม่ได้บ้าง เก็บค่าบริการยาก ไม่มีงบประมาณค่าไฟฟ้าค่าซ่อมบำรุง หากคนทำงานยาก จึงต้องยกเลิก ปัจจุบันใช้น้ำบาดาลที่เจาะกันเอง”

4) การตั้งบ้านเรือน

P2 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “เริ่มจากการไปสร้างขนา (กระท่อม) ที่ไร้วาง ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านอยู่อาศัย เมื่อลูกหลานมีครอบครัว ก็จะสร้างบ้านใกล้ๆกันเป็นกลุ่มญาติพี่น้องกัน เป็นบ้านไม้ยกพื้นหลังคามุงจาก มีใต้ถุนบ้าน เพราะเวลาน้ำท่วมจะไม่ขวางทางน้ำ ป้องกันสัตว์ร้าย และใช้เป็นคอกวัวด้วย” จากการสังเกตพบว่า ปัจจุบันนิยมสร้างบ้านคอนกรีตชั้นเดียวไม่ยกพื้น มีการถมที่ คนมีเงินก็ถมสูงไม่ให้น้ำท่วมถึง จนไปปิดทางน้ำ เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะไหลช้า ท่วมนาน ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน (นาข้าว) เกือบทุกปี

5) สถาบันทางสังคม จากการสังเกตพบว่า

5.1) มัสยิดเราะหิมะเป็นสถาบันที่สำคัญทางศาสนาของชุมชน สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2497 ต่อมาก็สร้างบาไลในกลุ่มบ้านคือ บาไลโคกยาง บาไลไม้พอก บาไลม่วงหวาน บาไลปลักเจ็ย และบาไลต้นเมา

5.2) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) ตำบลลู

5.3) ปอเนาะโคกยางก่อตั้งปี 2503 นายเจ๊ะหะ หมัดปลอด เป็นผู้ก่อตั้ง และผู้สอน ปี 2530 เปลี่ยนเป็นศูนย์บรมคุณธรรมจริยธรรมประจำมัสยิดเราะหิมะ (ตาดีกา) สังกัดกรมพัฒนาชุมชน ปัจจุบันสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน (สช.) จะนะ และเป็นโรงเรียนสอน พิธีกรรม สังกัดสมาคมครูสัมพันธ์ หน่วยสอบที่ 44 R9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “ปัจจุบันเปลี่ยน มาสังกัดสมาคมโรงเรียนพิธีกรรมจังหวัดสงขลา”

5.4) ปอเนาะม่วงหวานก่อตั้งปี 2526 ครูสุไพลหมาน (ครูบ่าว) สันหมาด จากนาทวี เปิดสอนประมาณ 10 ปี ปัจจุบันเป็นสถาบันการศึกษาดารุสสุลุม ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอจะนะ สนับสนุนกิจกรรมบ้างเป็นครั้งคราว

5.5) ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิดเราะหิมะ ตั้งเมื่อปี 2540 สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลลู

5.6) โรงเรียนบ้านคูศักดิ์สิทธิ์ สังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขต 3 สงขลา 5.7) กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านพ้อแดง ก่อตั้งเมื่อ ปี 2536 เป็นสถาบันการเงินของชุมชน ที่สร้างกองทุนสวัสดิการและกองทุนต่างๆ ในชุมชน

4.1.3 สภาพสังคม

R12 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ในอดีตชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันแบบญาติพี่น้อง รักกัน สามัคคีกัน ช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน เคารพนับถือผู้ใหญ่ รู้จักให้เกียรติผู้รู้ เชื้อพียงผู้นำ เป็นหมู่บ้านที่มีความสงบร่มเย็น ไม่ค่อยจะสัมพันธ์กับคนต่างถิ่น ส่วนมากจะแต่งงานกับคนในชุมชน กับญาติพี่น้องกัน”

R 6 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ปี 2540 ผมมาอยู่พ้อแดง ตอนนั้นมีรถยนต์ไม่กี่คัน ถนนลูกรัง เวลาไปไหนก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ไปกันเต็มคันรถช่วยกันใส่น้ำมัน ตอนนี้รถยนต์มาก รถมอเตอร์ไซค์มีทุกบ้าน บางบ้านมีมากกว่าคน ถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต มีความสบาย คนเริ่มไม่ค่อยสนใจกับคนอื่น นึกจะไปไหนก็ไปเลย ไปไหนง่ายขึ้น แต่มันแปลกที่ไม่ค่อยมีคนไปละหมาดที่มัสยิด” และจากการสนทนากลุ่ม, (2562, พฤศจิกายน, 4) สรุปว่า ตั้งแต่อดีตมาแล้วที่คนบ้านพ้อแดงไม่ค่อยจะไปละหมาดมาอะสุกันที่มัสยิด

4.1.4 เศรษฐกิจ

R 14 (2562, ตุลาคม, 2) กล่าวว่า “ในอดีตทำนาทุกครัวเรือน ช้างบ้านมีเหรินข้าว (ยุ่งข้าว) หางของป่า เช่น เห็ดเสม็ด หน่อไม้ สัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ เพราะคลองมากกว่าหมู่บ้านอื่นในตำบลเดียวกัน บางคนจับปลามาแปรรูปขายเลี้ยงครอบครัว” P8 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ทุนสร้างมัสยิดหลังใหม่ส่วนหนึ่งเป็นรายได้จากการจับปลาในคลอง เช่น คลองช้างแล่น ปลักตม วัง โกงกาง บางปีก็เปิดสงวนให้ชาวบ้านมาจับปลา รายได้ทั้งหมดเป็นทุนสร้างมัสยิด หากบ้านเมืองเกิดปัญหาข้าวยากหนักแพง คนพ้อแดงจะไม่เคือคร้อน เพราะในเหรินมีข้าว ในคลองมีปลา ตั้งหม้อบนไฟไปทอดแหหลังบ้านก็ได้ปลาแกงแล้ว” เป็นคำกล่าวที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน จากการสังเกตพบว่า เศรษฐกิจชุมชนเชื่อมโยงกับธรรมชาติ มีการแบ่งปันกัน แลกเปลี่ยนกัน ปัจจุบันยุ่งข้าวช้างบ้านไม่ค่อยมีให้เห็น เพราะไม่มีข้าวจะเก็บ การทำนายน้อยลง มีปัญหาไม่คุ้มทุน หลายคนเปลี่ยนมาซื้อข้าวสาร ประชากรเพิ่มขึ้นที่นาถูกถมเป็นที่สร้างบ้าน

R12 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ปัจจุบันชาวบ้านมีรายได้มาก แต่รายจ่ายก็มาก ทั้งจำเป็นและไม่จำเป็น จึงต้องทำงานมากขึ้น ไปทำงานข้างนอก ยิ่งทำให้เห็นทางมัสยิด ไม่เห็นความสำคัญของมัสยิด ไม่ค่อยไปละหมาดหรือร่วมกิจกรรมต่างๆที่มัสยิด ความเจริญที่เข้ามาทำให้คนไม่สนใจศาสนา คุณธรรม จริยธรรมลดลง ความทันสมัยก็มีผลกับการบริหารมัสยิด”

อาชีพในชุมชน

1) การเกษตร ทำนาปีใช้น้ำฝน ไร่กินในครอบครัว เก็บไว้ในยุ้ง เหลือมากก็ขาย ทำสวนยางบางคนปลูกยางในนา ปลูกไม้ผลบริเวณริ้วบ้าน ไร่กิน เช่น มะม่วง ขนุน มะพร้าว ก้อย ปลูกผักไว้กิน แบ่งปันเพื่อนบ้าน หลังจากทำนาบางคนปลูกผักขาย บางครอบครัวเลี้ยง เป็ดไก่ ปล่อยบริเวณบ้าน เลี้ยงแพะเลี้ยงวัว บางคนเลี้ยงวัวขุนเพื่อขาย قربาน

2) รับจ้าง มีช่างก่อสร้าง คนหนุ่มไปทำงานโรงงานฯเป็นกะเช้า-กะเย็น มีรถรับส่ง รับจ้างกรีดยาง ชาวบ้านเรียกว่า “ตัดยางวะ” ทั้งในและนอกหมู่บ้าน ส่วนมากไปกรีดยางตอนดึก ในอดีตทำยางแผ่นจะเสร็จภายในบ่ายสามโมง ปัจจุบันนิยมขายน้ำยางเสร็จประมาณ 11.00 น. จึงมีเวลาว่างมาก บางคนรับจ้างไถนา ไถสวนหรือตัดหญ้าในสวนยาง

3) ค้าขาย ปัจจุบันมีร้านของชำในหมู่บ้าน 5 ร้าน ขายน้ำชา 4 ร้าน เปิดบริการเช้าเย็น บางคนเก็บผักตามธรรมชาติไปขายที่ตลาดนัด สถานที่ซื้อน้ำยางมี 3 แห่ง โรงงานเศษยาง 2 โรง ซ่อมมอเตอร์ไซค์ 2 ร้าน

4) อื่นๆ เช่น ข้าราชการ พนักงานราชการ พนักงานร้านค้า

4.1.5 การศึกษา

จากการสังเกตพบว่า การศึกษาของสัปบุรุษมัสยิดเราะหมี๊ะคือ

1) ศาสนา ในอดีตเด็กอายุประมาณ 4 – 13 ปี พ่อแม่สอนกุรอานที่บ้านหรือสอนเป็นกลุ่มๆ ละ 4-5 คน เวลาค่ำหากเดินผ่านบ้านเรือนจะได้ยินเสียงสอนเด็กอ่านกุรอาน ใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด บางคนไปเรียนที่ปอเนาะ โศกยางหลังละหมาดซุบฮิ จะกลับบ้านเพื่อไปเรียนที่โรงเรียนบ้านคูศักดิ์สิทธิ์ เมื่อความเจริญเข้ามาเสียงการสอนกุรอานเปลี่ยนเป็นเสียงโทรทัศน์

การเรียนฟิรฎูอินและฟิรฎูกิฟายะฮ์ของเยาวชน เมื่อออกจากโรงเรียนบ้านคูศักดิ์สิทธิ์ บางคนไปเรียนปอเนาะต่างตำบล ต่างอำเภอ คนละ 1-3 ปี ที่เรียนนานเกิน 5 ปีมีน้อย หลายคนเรียนที่ปอเนาะ โศกยางหรือปอเนาะม่วงหวาน เรียนได้ไม่นานก็ออกเพราะใกล้บ้าน ปัจจุบันคนกลุ่มนี้มีอายุประมาณ 40-70 ปี

การเรียนศาสนา คนละ 2-3 ปี ถือว่าความรู้ทางศาสนาอยู่ในระดับต่ำ R5, (2562, สิงหาคม, 20) กล่าวว่า “การเรียนศาสนาแค่ 4-5 ปี ยังไม่เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ถือว่าน้อยมาก ” จากการสนทนากลุ่ม (5, พฤศจิกายน, 3) สรุปว่า คนบ้านพ้อแดงส่วนมากมีความรู้ศาสนาต่ำ เพราะเรียนน้อยคนละ 2-3 ปี

วันเสาร์อาทิตย์เรียนฟิรฎูอิน ที่ศูนย์อบรมคุณธรรมจริยธรรมประจำมัสยิด (ตาดีกา) ตั้งแต่ชั้น ป.1 ถึง ป.4 ปัจจุบันขยายถึง ป.6 กลุ่มนี้มีอายุไม่เกิน 40 ปี วันจันทร์ถึงศุกร์ เด็กอายุ 4-5 ปี จะถูกส่งไปเลี้ยงที่ศูนย์ฯ ตั้งแต่เวลา 8.00 – 14.30 น.

มัสยิดเราะหมี๊ะ (2561, มีนาคม 7) กล่าวว่า มีการเรียนการสอนผู้ใหญ่ ในทุกสัปดาห์ โดยคัดเลือกคนที่มีความรู้ในชุมชน และนอกชุมชนมาสอนเพิ่มในเวลากลางคืนหลังละหมาดมัฆริบ

ปัจจุบันหลังละหมาดมัฆริบทุกคืนมีการสอนศาสนาที่มัสยิด หลังละหมาดอิญาทุกคืนมีการละหมาด (การอ่านประวัติขอฮาบะฮ์สุนาบิ คุณค่าการละหมาด อัลอะดิษ และความสำคัญของอัลกุรอาน) ตามแนวปฏิบัติกลุ่มอะฮ์ลุลซุนนะฮ์ ส่วนอดีตอิหม่ามได้หยุดสอนเพราะชราภาพ ดังตาราง 4.1 แสดงถึง วัน เวลา กลุ่มผู้เรียนและผู้สอน ปรับปรุงจาก บันทึกประชุมประจำเดือน (มัสยิดเราะหมี๊ะ. 2562, น. 31) ซึ่งเริ่มดำเนินการเมื่อปี 2560 เป็นต้นมา

ตารางที่ 4.1 ตารางการเรียนการสอนประจำมัสยิด

วัน	เวลา	ผู้เรียน	ผู้สอน
จันทร์	หลังสุริยถึงอัสนี	สัปบุรุษ (หญิง)	เจ๊ะหะ หมัดปลอด (อดีตอิหม่าม)
	หลังมัฆริบถึงอิลา	สัปบุรุษ (ชายหญิง)	ยา เจ๊ะหมะ (คอเต็บ)
อังคาร	หลังมัฆริบถึงอิลา	สัปบุรุษ (ชายหญิง)	มุหัมหมัด ล่าเมาะ (กรรมการ)
พุธ	-	-	-
พฤหัสบดี	หลังมัฆริบถึงอิลา	สัปบุรุษ (ชายหญิง)	ยา เจ๊ะหมะ (คอเต็บ)
ศุกร์	9.30-11.00 น.	สัปบุรุษ (ชาย) หมู่บ้าน อื่น	เจ๊ะหะ หมัดปลอด (อดีตอิหม่าม)
	คุตบะฮ์	สัปบุรุษ (ชาย)	ยา เจ๊ะหมะ (คอเต็บ) มุหัมหมัด ล่าเมาะ (กรรมการ) นัสรี กะมะสา (นักเรียนปอเนาะ)
	หลังละหมาดวันศุกร์	สัปบุรุษ (ชายหญิง)	บอเยา บ้านโคกเค็ด
	หลังมัฆริบถึงอิลา	สัปบุรุษ (ชายหญิง)	อาชีซัน หมัดปลอด (อิหม่าม)
เสาร์	หลังละหมาดวันอิลา	สัปบุรุษ (ชายหญิง)	มุหัมหมัด ล่าเมาะ (กรรมการ)
อาทิตย์	หลังมัฆริบถึงอิลา	สัปบุรุษ (ชายหญิง)	นัสรี กะมะสา นักเรียนปอเนาะ

การบรรยาย การเสวนาวิชาการในโอกาสที่เหมาะสม กลุ่มออมทรัพย์ พัฒนาบ้านพอเพียงจัดร่วมกับมัสยิด ใช้งบประมาณ 4,000-5,000 บาท ตั้งแต่หัวค่ำหลังละหมาดมัฆริบ ถึง 22.00 น. ที่หน้ามัสยิด ชาวบ้านพาข้าวหม้อแกงหม้อไปรับประทานร่วมกัน สัปบุรุษจะสนใจมากกว่าการสอนก็ตาม นอกจากนี้ มีการบรรยายคุตบะฮ์ ที่วาฮิบสำหรับผู้ชายและต้องฟังคุตบะฮ์ ก่อนละหมาด ส่วนวันอิติทังสองสุนัตให้ชายหญิงฟังคุตบะฮ์หลังละหมาดวันอิติ

2) สามัญ ในอดีตพ่อแม่ให้ลูกเรียนที่โรงเรียนบ้านคูศักดิ์สิทธิ์ ตอนเช้า นักเรียนเดินไปโรงเรียนเป็นกลุ่มๆ ละ 3-6 คน เล่นไปด้วยกัน กินด้วยกัน เรียนด้วยกัน ตอนเย็นก็เดินกลับบ้านด้วยกัน เด็กในหมู่บ้านรู้จักกัน ปัจจุบันพ่อแม่ต้องไปส่ง ไปรับ หลายคนไปเรียนนอกชุมชน มีรถรับส่ง บางคนขับรถจักรยานยนต์ไปเอง ทำให้ไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกัน จึงไม่รู้จักกัน ไม่สนิทกัน ปัจจุบันมีผู้เรียนมัธยมมากขึ้นจนจบปริญญาตรีและปริญญาโท ไม่ต่ำกว่า 60 คน กลุ่มนี้ร่วมรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนน้อยกว่าคนทั่วไป

4.1.6 วัฒนธรรม

มุสลิมต้องปฏิบัติตามหลักศาสนบัญญัติที่วาฮิบ (จำเป็น) เช่น การละหมาด การถือศีลอด การบริจาคซะกาต การทำฮัจย์ การแต่งกายของผู้หญิงที่ต้องปกปิดร่างกายให้มิดชิด ยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือ ฯลฯ และที่เป็นสุนัต (สมควรใจ) เช่น การศอดกาเกาะฮุ การทักทายด้วย “สลาม” แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมพื้นฐานของชุมชนมาจากหลักศาสนบัญญัติ

รอมฎอน เป็นเดือนวาฮิบสำหรับมุสลิมต้องถือศีลอดตั้งแต่รุ่งอรุณ จนตะวันตกขอบฟ้า เป็นเวลา 29 หรือ 30 วัน R13 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “กลางคืนจะมาละหมาดตะรอเวียฮะฮุอ่านอัลกุรอานรวมกันที่มีสยิด เมื่อครบ 30 ยุช ก็จะนัดไปละศีลอดร่วมกันที่มีสยิดและทำพิธีจบอัลกุรอานเรียกว่า “ตัมมัดตุรอาน” ปีละ 3 ครั้ง ปัจจุบันไม่มีคนอ่านกุรอาน เสร็จละหมาดตะรอเวียฮะฮุต่างคนต่างกลับบ้านหรือไปร้านน้ำชา” เดือนนี้เศรษฐกิจจะดี กลางวันมีการขายอาหารคาวหวานในหมู่บ้าน ก่อนวันอีดิมีการไปซื้อเสื้อผ้าใหม่ เพื่อสวมใส่ในวันอีดิ คนที่อยู่ต่างจังหวัดต่างก็กลับบ้าน หลังละหมาดอีดิจะรวมกันไปเยี่ยมกุโบร์ (สุสาน) ไปเยี่ยมญาติพี่น้อง พาเด็กไปเที่ยว เป็นต้น

พิธีเข้าสู่สุนัต (การขลิบปลายอวัยวะเพศชาย) เป็นประเพณีที่บูรณาการกับบทบัญญัติทางศาสนา มีการเข้าสู่สุนัตรวมกันเป็นกลุ่ม R13 (2562, กรกฎาคม, 2) “มีการทำหุนฆ่าตัวทำหุนฆ่าสัสนสวยงาม ชาวบ้านเรียกว่า “คันหาม” ก่อนจะทำพิธีเข้าสู่สุนัตก็ให้เด็กที่จะเข้าสู่สุนัตนั่งคันหามแห่ไปในหมู่บ้าน ดูการแสดงปัญญาศิลปะ แล้วพาเด็กไปเข้าสู่สุนัต ปัจจุบันยกเลิกไป แต่ก็มีโครงการการเข้าสู่สุนัตหมู่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่จัดช่วงโรงเรียนปิดเทอมใหญ่”

การกินน้ำชา R6 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “หลังจากกรีดยางผู้ชายส่วนมากจะไปกินข้าวย่าน้ำชาที่ร้าน บางคนพานกกรงจูกไปแขวน ส่งเสียงร้องไพเราะ บางคนที่ไม่กรีดยางก็นั่งกินน้ำชาไปจนเที่ยง ตอนค่ำหลังละหมาดมัฆริบก็จะไปนั่งกินน้ำชา บางคนกลับบ้าน 4-5 ทุ่ม ร้านน้ำชาสนทนากันทุกเรื่อง”

กิจกรรมออมทรัพย์ R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “ทุกวันที่ 3 ของเดือน เวลา 13.00-15.00 น. มีการฝาก-ถอน ซื่อสินค้า ฟ่อนชำระ เบิกค่ารักษาพยาบาล และอื่นๆ”

สรุป ชุมชนมัสยิดเราะหิมะบ้านพ้อแดง แยกมาจากมัสยิดบ้านนาฆ่า ก่อตั้งชุมชนเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 สร้างมัสยิดหลังแรกเป็นอาคารไม้ยกพื้น กว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตร ชาวบ้านมอบที่ดินให้ 2 งาน 24 ตารางวา เป็นสถานที่สร้างมัสยิด เมื่ออิหม่ามคนแรกที่ไม่เป็นทางการเสียชีวิต มีการสรรหาอิหม่ามคนใหม่ แต่ในชุมชนไม่มีผู้รู้ทางศาสนา จึงได้ประชุมตกลงว่าจำเป็นจะต้องเชิญคนนอกชุมชนเป็นอิหม่ามที่เป็นทางการคนแรก และวันที่ 9 มิถุนายน 2513 ได้จัดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายชื่อ มัสยิดเราะหิมะวันที่ 5 พฤษภาคม 2530 สร้างมัสยิดหลังที่สอง เป็นอาคารคอนกรีต กว้าง 17 เมตร ยาว 30 เมตร บนที่ดินที่ชาวบ้านมอบให้ 3 งาน 43 ตารางวา งบประมาณ 2

ด้านบาท เงินทุนทั้งหมดได้มาจากการจัดการการกุศล การจับสัตว์น้ำในหมู่บ้าน รวมมือกันรับจ้าง
ถางป่า เกี่ยวข้าว รายได้ทั้งหมดมอบให้มัสยิด

ชุมชนมัสยิดเราะหฺมะ ประกอบด้วยกลุ่มบ้านต่างๆ จากหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 4 ตำบลคู
อำเภอจะนะ มีสัปปุรุษ 1,087 คน ตั้งอยู่ด้านทิศใต้อำเภอจะนะไปประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบ
ลุ่มหน้าบ้านเป็นที่นา ข้างหลังหมู่บ้านมีคลองหลายสาย ถัดไปด้านตะวันตกเป็นป่าไม้และภูเขา มี
ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งเขาป่าคลอง มีถนนคอนกรีต และไฟฟ้าใช้ มีลักษณะการ
ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มบ้าน เป็นบ้านไม้ยกพื้น ใต้ถุนไว้เลี้ยงสัตว์ ปัจจุบัน มีการถมนานเป็นที่สร้างบ้าน
เป็นอาคารคอนกรีตไม่มีใต้ถุน

สถาบันที่สำคัญของชุมชนมี มัสยิดเราะหฺมะ ในอดีตมีปอเนาะ โลกยากปัจจุบันเป็น
ศูนย์อบรมจริยธรรมประจำมัสยิดเราะหฺมะ (ตาดีกา) ปอเนาะม่วงหวาน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์
ประจำมัสยิด (ศูนย์เด็กเล็ก) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชน โรงเรียนบ้านคูศักดิ์สิทธิ์
กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านพ้อแดง

ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความรักสามัคคีและพึ่งพาอาศัยกัน ในอดีต
เศรษฐกิจเชื่อมโยงกับธรรมชาติ ปัจจุบันมีอาชีพ การเกษตร ทำนาทำไร่ รับจ้าง ค้าขาย และอื่น ด้าน
การศึกษา ด้านศาสนาส่วนมากจะเรียนที่ปอเนาะในหมู่บ้านคนละ 2-3 ปี และบางคนก็ไปเรียน
ปอเนาะนอกหมู่บ้านแต่ก็เรียนกันไม่นาน ส่วนด้านสามัญมีคนเรียนน้อย ปัจจุบันนี้คนเรียนสามัญ
มากกว่าเรียนศาสนา

วัฒนธรรมของชุมชนมาจากหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเช่น การละหมาด การถือศีลอด
การใช้สละมในการทักทาย การเข้าสุนัต การกินน้ำชา ที่เลิกไปแล้วมีการแห่กันหาม ปันจักสีลัด

ความท้าทายในช่วงนี้คือ

1. ชุมชนขาดผู้รู้ทางศาสนาจำเป็นต้องไปเชิญคนนอกชุมชนมาเป็นอิหม่าม และ
ปัจจุบันจากการศึกษายังพบว่าคนที่มีความรู้ศาสนาในชุมชนมีน้อย
2. สัปปุรุษไปละหมาดญะมาอะฮ์ที่มัสยิดน้อย

4.2 พัฒนาการการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจาก อดีตจนถึงปัจจุบัน

4.2.1 ช่วงก่อตั้งชุมชน

P9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “ปี 2497-2512 ผู้ใหญ่บ้าน ผู้รู้ทางศาสนา ผู้นำ
ธรรมชาติ ร่วมทำหน้าที่บริหารมัสยิดเหมือนเป็นกรรมการ”

- 1) ด้านศาสนา P9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า

(1) เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน เช่น ละหมาด เลี้ยงอาหารในวันสำคัญทางศาสนา ส่งเสริมสัจปุรุษให้ทำความดีตามหลักการทำความดี (เอียะซาน)

(2) เป็นสถานที่ประชุมปรึกษาหารือ (หลักชुरอ) เกี่ยวกับการดำเนินการสร้างสุเหร่า (มัสยิดหลังแรก) การสรรหาผู้นำ (อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน)

(3) เป็นสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอน (หลักมูตะอัลลิม) ศาสนาทั้งฟิรฎูอิน และฟิรฎูกิฟายะ (สังคม) การบรรยายคุตบะฮ์ด้วยภาษามลายู

(4) เป็นสถานที่พบปะพูดคุยกัน

2) ด้านกฎหมาย P9 กล่าวอีกว่า “ช่วงที่แยกตัวออกมา มัสยิดไม่มีทะเบียน ไม่มีอิหม่าม คอเต็บ และบิหลัน อิหม่ามนำละหมาดเป็นหน้าที่ของคนที่มีความรู้ทางศาสนาที่สามารถเป็นอิหม่ามได้ งานอะไรที่คิดว่าจำเป็นก็ช่วยกันทำ (หลักตะอาวูด) และตั้งชื่อว่า มัสยิดเร้าะหิมะ”

3) บทบาทเสริม

(1) การประสานงาน P9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวอีกว่า “ประชุม (หลักการชुरอ) มอบหมายให้นายหะเหม็ดและ ประสานเยะเหมเพื่อขอลูกศิษย์มาเป็นอิหม่ามแทนฮัจยีอิบรอเหม และเราก้ประสานงานเยะเหมเพื่อให้มาดูแลพื้นที่และรับรองการสร้างมัสยิดของพี่น้องชาวพ้อแดง ตอนนั้นเยะหมานมาช่วยเป็นอิหม่ามและให้ความรู้ (หลักมูตะอัลลิม) เรื่องกลุ่มฌาปนกิจ (หลักการช่วยเหลือ) แก่สัจปุรุษจนประสบความสำเร็จ”

(2) ตั้งกลุ่มฌาปนกิจ เพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่มีผู้เสียชีวิต P1 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวอีกว่า “เยะหมาน เป็นผู้รู้ทางศาสนา และเป็นกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลาด้วย เขาเรียกว่า “โตะกะอฎี” ได้ประชุมปรึกษากันกับหลายคนที่บ้านนายบาว ราชซารอง บ้านคู มีเยะเหมด้วย สรุปว่าตั้งได้ เยะหมานนำมาเสนอที่มัสยิดพ้อแดง เพราะในอดีตบ้านคูกับพ้อแดงมีการติดต่อความสัมพันธ์กัน เริ่มเงินศพละ 2 บาท P3 (2562, กรกฎาคม, 10) กล่าวว่า “ก่อนที่จะมีการดำเนินงาน เยะหมานได้ร่างระเบียบการทำงานไว้แล้ว”

(3) การประชาสัมพันธ์ R13 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “จะประกาศที่มัสยิดก่อนละหมาดวันศุกร์ และได้สร้างกลอง (ทำจากต้นตาลหุ้มด้วยหนังวัว) เป็นเครื่องมือแจ้งข่าว เมื่อมีเหตุการณ์อะไรก็จะตีกลอง การตีกลองมีหลายแบบ เช่น คนเสียชีวิต จะตีเป็นยก เริ่มจากช้าๆ แล้วค่อยๆ เร็วขึ้น เด็ก 2 ยก ผู้ใหญ่ 4 ยก จะเชิญประชุมก็จะตีกลอง”

สรุปช่วงการก่อตั้ง

1. ด้านศาสนา เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจ ที่ประชุม สถานศึกษา เป็นที่พบปะพูดคุย สถานที่จัดกิจกรรมเลี้ยงอาหารในวันสำคัญ

2. ด้านกฎหมาย มัสยิดไม่มีทะเบียน ไม่มีอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น เป็นหน้าที่ของ ผู้รู้เป็นอิหม่ามในการปฏิบัติศาสนกิจ ผู้นำและชาวบ้านช่วยกันบริหารมัสยิดตามความสามารถ

3. บทบาทเสริม มีการประสานงานเพื่อเชิญคนนอกมาเป็นอิหม่าม การตั้งกลุ่ม ฌาปนกิจเป็นบทบาทของผู้รู้จากภายนอกชุมชน การใช้ภูมิปัญญาชุมชนสร้างกลองเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร

4.2.2 หลังจดทะเบียน แบ่งตามสมัยผู้นำ อิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น ดังนี้

1) ปี 2512 – 2534 การบริหารมัสยิดตามบทบาท

(1) ด้านศาสนา

(1.1) การเป็นศูนย์รวมอิบาดะฮ์เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ R13 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “เดือนรอมฎอน สัปบุรุษจะมาละหมาดตะรอเวียะ อ่านอัลกุรอาน 10 คีน อ่านจบหนึ่งครั้ง นักพาอาหารมาละศีลอดร่วมกันที่มัสยิด บางทีก็เชิญพี่น้องจากชุมชน ใกล้เคียงมาร่วมด้วย หลังตะรอเวียะก็มีการคอยตุ้มกุรอาน กรรมการฯ และสัปบุรุษบางคนนำอาหาร คาวหวานมาร่วมกิจกรรม

(1.2) การให้ความรู้ (หลักมตะอัลลิ้ม) ผ่านคุตบะฮ์ คอเต็บบางคนใช้ ภาษามลายู บางคนใช้ภาษาถิ่น อิหม่ามจะสอน (หลักมตะอัลลิ้ม) กิตาบ (หนังสือ) แก่มุสลิมะฮ์วันจันทร์ หลังศุฮูรี สอนผู้ชายก่อนละหมาดวันศุกร์

(1.3) การประชุม (หลักชุรอ) กรรมการและสัปบุรุษ

(1.4) การจัดพิธีการนิกะฮ์ (แต่งงาน) ให้สตรีในชุมชน

(1.5) เป็นสถานละหมาดมัยยิด (ศพ)

(1.6) เป็นสถานที่แก้ปัญหาข้อพิพาทของสัปบุรุษ จัดแบ่งมรดก

ตามหลักการอิสลาม

(2) ด้านกฎหมาย

(2.1) ติดต่อประสานกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

(2.2) ประกาศการถือศีลอดหรือติดตามผลการตรวจจันทร์เพื่อกำหนด

วันอีดิ

(2.3) ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่างๆ ของสัปบุรุษ การจัดแบ่งมรดก มี

เอกสารหลักฐานที่ชัดเจนมาก

(3) บทบาทเสริม

(3.1) ปรับปรุงระเบียบกลุ่มฌาปนกิจ P1 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “มีการเพิ่มเงินจาก 2 บาท เป็น 4 บาท เป็น 10 บาท จากเดิมให้สมาชิกไปจ่ายเงินที่บ้านผู้ตาย และเปลี่ยนเป็นการให้กรรมการเดินไปเก็บที่บ้านสมาชิก

(3.2) การประสานกับกรรมการอิสลามจังหวัดสงขลา เขตอำเภอจะนะ ประสานกับจังหวัดและอำเภอในการจดทะเบียน

(2.3) เริ่มใช้เครื่องขยายเสียงประชาสัมพันธ์ คนตายก็ตีกลองเหมือนเดิม

สรุปช่วงหลังการจดทะเบียน ปี พ.ศ. 2512 – 2534

1. ด้านศาสนา เป็นศูนย์อิมบาศะฮ์ สถานศึกษา ที่ประชุม จัดพิธีแต่งงาน การละหมาดมัยิด เลี้ยงอาหารวันสำคัญ การแก้ปัญหาข้อพิพาท

2. ด้านกฎหมาย การประสานงานจดทะเบียนมัยิด แต่งตั้งอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น และกรรมการมัยิด แก้ปัญหาข้อพิพาท

3. บทบาทเสริม ปรับปรุงระเบียบกลุ่มฌาปนกิจให้มีการใช้เครื่องขยายเสียงประชาสัมพันธ์ ส่วนกลองจะใช้แจ้งข่าวการเสียชีวิต

2) ปี 2534 - 2540 การบริหารมัยิดตามบทบาท

(1) ด้านศาสนา

(1.1) การเป็นศูนย์กลางอิมบาศะฮ์ เหมือนช่วงปี 2512 – 2534

(1.2) การอ่านคุตบะฮ์ด้วยภาษาไทย (ภาษาท้องถิ่นภาคใต้)

(1.3) การให้ความรู้ให้สัปบุรุษปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักศาสนบัญญัติ เช่น การรณรงค์ให้มุสลิมะฮ์และนักเรียนคลุมฮิญาบ การจับมือระหว่างหญิงชายที่ศาสนาอนุญาตให้แต่งงานกันได้ผ่านคุบะฮ์วันอีด (หลักการเรียนรู้ การเชื่อฟังผู้นำและการตักเตือน) จนประสบผลสำเร็จ และการรณรงค์ให้ความรู้ (หลักการเรียนรู้) เรื่องชะกาต จนสามารถจัดระบบชะกาตได้ในปีต่อมา

(1.4) การส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กๆ R13 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “มีผู้ดำเนินการเปิดสอนฟิรฎูฮีนเป็นศูนย์ฯ ตาคีกา ใช้ชื่อมัยิดแต่ไม่ให้กรรมการมัยิดมีส่วนร่วมในการบริหาร”

(2) ด้านกฎหมาย

(2.1) มีข้อตกลงว่า คอเต็บกับบิหลัน ทำงานวาระละ 4 ปี เมื่อครบวาระให้ลาออกเพื่อให้สัปบุรุษได้พิจารณาคัดเลือกใหม่ (หลักทำดี หลักรับผิดชอบ และเสียสละ)

(2.2) ประชุมประจำเดือน เพื่อหาเงินสมทบทุนสร้างมัสยิดหลังใหม่ และแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชน (หลักซุรอ)

(2.3) การให้ความรู้ด้านสังคม อีบาคะฮ์ และเศรษฐกิจอิสลาม

(2.4) ส่งเสริมการศึกษาให้ความรู้ความเข้าใจการจัดระบบชะกาด (หลักการเรียนรู้) เช่น จัดบรรยายวิชาการที่มัสยิด

(3) บทบาทเสริม

(3.1) ด้านสวัสดิการชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านพ้อแดง (2537, น.3) กล่าวว่า ปี 2536 ตั้งกลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านพ้อแดง เพื่อให้สมาชิกรู้จักการออม ระดมทุนดำเนินธุรกิจร่วมกัน สร้างรายได้ให้สมาชิก การช่วยเหลือกัน จากการดำเนินงานสมาชิกมีเงินออม มีรายได้จากกำไร สามารถช่วยเหลือสมาชิกจากกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนสวัสดิการ ค่ารักษาพยาบาล เงินชดเชยรายได้ กองทุนสงเคราะห์เมื่อสมาชิกเสียชีวิต มีเงินสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน มีบริการวิชาการกองทุนการศึกษา (หลักการเรียนรู้ การทำดี การรับผิดชอบ การปรึกษา การเชื่อฟังผู้นำ การช่วยเหลือ การเสียสละ) และมีกิจกรรมอาสาทำบุญอุรัสซุทุกเช้าที่กุโบร์ และหลังละหมาดวันศุกร์

P2 (2, กรกฎาคม, 2562) “ปี 2537 ตั้งกลุ่มอุรัสซุ (ทำบุญให้แก่ผู้เสียชีวิต) เมื่อมีใครเสียชีวิตในชุมชนช่วยเหลือเพื่อนบ้าน (หลักการช่วยเหลือ) ร่วมทำอุรัสซุ เลี้ยงอาหารแก่แขกที่มาเยี่ยม มี 8 กลุ่ม มีคนเสียชีวิตอยู่กลุ่มไหน สมาชิกกลุ่มนั้นต้องช่วยดูแล ช่วยหุงข้าว ทำอาหารร่วมเป็นเจ้าภาพทั้ง 7 วัน และกลุ่มถัดไปรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเองในการหุงข้าวทำอาหารเลี้ยงแขก กลุ่มละหนึ่งวัน ผู้ชายในกลุ่มไปร่วมทำอุรัสซุ ระยะแรกคอเต็บจะทำหนังสือแจ้งให้ทุกกลุ่มทราบ ต่อมาก็มอบให้คนอื่นดำเนินการแทน ปัจจุบันไม่ต้องแจ้ง เพราะเป็นประเพณีปฏิบัติที่ทุกคนเข้าใจ” (หลักการช่วยเหลือ การทำความดี การเชื่อฟังผู้นำ การคัดค้าน และการรับผิดชอบ) หลายหมู่บ้านได้นำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติด้วย

(3.2) ด้านการประสานงาน มัสยิดได้ติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ

(3.2.1) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เพื่อเชิญนักวิชาการไปเป็นวิทยากร

(3.2.2) โครงการพัฒนาสื่อขอใช้พื้นที่บริเวณมัสยิดถ่ายทำรายการเวทีชาวบ้าน และเชิญคอเต็บเป็นวิทยากรร่วมสนทนา เรื่องกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนมุสลิม

(3.2.3) สร้างเครือข่ายมัสยิดตำบลคู มีมัสยิดคู่ประคู่ หมู่ที่ 1 มัสยิดบ้านนาย้า หมู่ที่ 3 ในตำบลแคมี มัสยิดบ้านแค หมู่ที่ 3 มัสยิดบ้านพะเนียด หมู่ที่ 4 มัสยิดบ้านทุ่งครก หมู่ 7 และมัสยิดตำบลขุนตัดหวาย มีมัสยิดบ้านป่าระไม หมู่ 4 เพื่อรณรงค์ให้นักเรียนมุสลิม แต่งกายตามหลักศาสนบัญญัติ และหาเงินช่วยเหลือครอบครัวลำบากที่ต้องซื้อชุดนักเรียนใหม่ (หลักการทำดี การช่วยเหลือกัน) ซึ่งได้รับความร่วมมือจาก โรงเรียนและผู้ปกครองเป็นอย่างดี

(3.2.4) ประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อเชิญไปเป็นวิทยากรจัดเรื่องาระบบชะกาด

ความท้าทายในช่วงนี้เป็นความท้าทายเกี่ยวกับสัญญาข้อตกลงการดำรงตำแหน่งคอเต็บ บิหลัน 4 ปี การจัดระบบชะกาดในชุมชน ซึ่งในขณะนั้นมีการจ่ายกันแบบต่างคนต่างจ่าย มีคนที่เสียผลประโยชน์ ผู้รู้ไม่เห็นด้วยพยายามคัดค้าน ไม่มีผู้รู้ที่จะมาอธิบายให้ชุมชนเข้าใจ จึงต้องประสานนักวิชาการไปให้ความรู้ และต้องใช้เวลาหลายปีกว่าจะดำเนินการได้

สรุปช่วง ปี พ.ศ. 2534 – 2540

1. ด้านศาสนา เป็นศูนย์กลางอียาคะฮ์และกิจกรรมทางศาสนาเหมือนที่ผ่านมา ใช้ภาษาท้องถิ่นบรรยายคุตบะฮ์ มีการรณรงค์ให้นักเรียนมุสลิม โรงเรียนบ้านคูศักดิ์สิทธิ์ ใส่เครื่องแบบตามหลักศาสนบัญญัติ เปิดสอนฟิรฎูฮีน (ศูนย์ตาดีกา) ในนามของมัสยิด

2. ด้านกฎหมาย มีการตกลงของคอเต็บ บิหลัน เกี่ยวกับวาระเป็น 4 ปี เมื่อครบวาระให้ลาออกเพื่อให้มีการคัดเลือกใหม่ มีการประชุมประจำเดือน มีการเชิญนักวิชาการไปบรรยายให้ความรู้กับแก่สัปบุรุษเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์อิสลามและการจัดระบบชะกาด

3. บทบาทเสริม ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทำบุญอัฐวะฮ์ ประสานงานหน่วยงานรัฐและเอกชน การสร้างเครือข่ายมัสยิดในตำบลคู ตำบลแคและตำบลขุนตัดหวาย

ในช่วงนี้มีความท้าทายในการปฏิบัติตามข้อตกลงเกี่ยวกับวาระการดำรงตำแหน่งของคอเต็บ บิหลัน ที่หน่วยงานบังคับบัญชาไม่ยอมรับเพราะขัดกับกฎหมายที่กำหนดให้ดำรงตำแหน่งตลอดชีวิต และการจัดระบบชะกาดในชุมชนเพราะเป็นเรื่องของผลประโยชน์กับประเพณีที่ปฏิบัติมาในอดีต

3) ปี 2540 – 2560 ช่วงนี้มีการเปลี่ยนคอเต็บหลายคน การบริหารมัสยิดตามบทบาท คือ

(1) ด้านศาสนา

การเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านการประกอบอียาคะฮ์ จากการ สทน ทนากลุ่ม (2562, พฤศจิกายน, 3) พบว่า คอเต็บคนหนึ่งอ่านคุตบะฮ์เฉพาะรุ่น

(องค์ประกอบ)ไม่มีการบรรยายเป็นได้ไม่นานก็ลาออก คนใหม่การเตรียมคุตบะฮุดดีและบรรยายด้วยภาษาไทยท้องถิ่น แต่พฤติกรรมไม่เหมาะสมสัปบุรุษให้ออก แล้วเลือกใหม่

(2) ด้านกฎหมาย

R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “ไม่สามารถตามหน้าที่ทางกฎหมายได้ทั้งหมด”

(2.1) การบริหารทรัพย์สินของมัสยิดไม่โปร่งใสโดยเฉพาะสวนยาง

(2.2) วางระเบียบสุกุ่มปากัดทดลองใช้ปีเดียวก็ยกเลิก ให้สัปบุรุษที่ไปทำงานนอกชุมชนไปแจ้งกับมัสยิดในพื้นที่ทำงานแล้วนำเอกสารดังกล่าวแจ้งให้มัสยิด

(2.3) สนับสนุนสัปบุรุษในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างจริงจังเพราะบิหลันเป็นคนคะวะฮ์

(2.4) การอบรมสั่งสอนสัปบุรุษให้มีความรู้ปฏิบัติศาสนกิจให้ถูกต้อง ก่อนละหมาดวันศุกร์และในคุตบะฮ์วันศุกร์และวันอีตทั้งสอง ปี 2550 ตั้งศูนย์กุรอานที่มัสยิด เพื่อสอนเด็กอ่านอัลกุรอานและการปฏิบัติศาสนกิจ อบต.คู สนับสนุนงบประมาณ แต่เกิดปัญหาระหว่างครูที่มาสอนจนต้องยกเลิก”

จากการสนทนากลุ่ม (2562, พฤศจิกายน, 5) พบว่า การดำเนินการของศูนย์ฯ ตาดีกาและศูนย์เด็กเล็กฯ เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลต่อการบริหารมัสยิดจนทุกวันนี้ เพราะคณะกรรมการมัสยิดไม่ได้มีส่วนร่วมใดเลย

(2.5) การประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างสัปบุรุษเมื่อได้รับการร้องเรียนบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนข้อขัดแย้งระหว่างสัปบุรุษและกรรมการกับศูนย์ตาดีกาฯศูนย์เด็กเล็กฯ และเรื่องที่ดินสวนยางยังเป็นปัญหามาจนปัจจุบัน”

(2.6) มีการตรวจสอบแก้ไขทะเบียนสัปบุรุษ R10(2562, สิงหาคม, 22) กล่าวว่า “จากการตรวจสอบล่าสุด สัปบุรุษเพิ่มขึ้นร้อยละกว่าคน บางครอบครัวไม่มีชื่อในทะเบียนมัสยิด ทั้งที่เป็นครอบครัวดั้งเดิม ซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริง คาดว่าเป็นเช่นนี้มานาน”

(2.7) การจำหน่ายชื่อสัปบุรุษที่กระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัติศาสนา R11 (2562, กันยายน, 22) กล่าวว่า “ได้ตัดความช่วยเหลือจากมัสยิด ให้สุกุ่มปากัดมา 1 ปีเท่านั้นก็ยกเลิกเนื่องจากไปกระทบกับครอบครัวผู้นำ”

(2.8) การรายงานทรัพย์สินและรายรับรายจ่ายมัสยิดให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดภายในเดือนมีนาคมทุกปี R10 (2562, สิงหาคม, 12) กล่าวว่า “บางปีก็ทำบางปีก็ไม่ทำ และข้อมูลไม่ตรงกับความเป็นจริง”

(2.9) กิจกรรมส่งเสริมการศึกษา เชิญนักวิชาการบรรยายประเด็นต่างๆ ที่อยู่ในความสนใจของสัปบุรุษ เช่น เรื่องจ่ายชะกาด เป็นต้น

3) บทบาทเสริม

(1) จัดระบบชะกาด คณะกรรมการชะกาด (2547, ตุลาคม, 15) กล่าวว่า เมื่อปี 2545 คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลาได้แต่งตั้งคณะกรรมการชะกาด ประจำมัสยิดจำนวน 7 คนเสียชีวิตแล้ว 2 คน เหลือ 5 คนเพราะไม่มีคนแทน มีหน้าที่จัดเก็บชะกาด จำนวน พิจารณาอัศนาฟ (ผู้มีสิทธิรับชะกาด) และแจกจ่ายให้อัศนาฟ เก็บชะกาดได้ร้อยละ 50-60

(2) R11 (2562, กันยายน, 22) กล่าวว่า “ปี 2555 มีการทดลองใช้สุกัมปากัดมาหนึ่งปี”

(3) การจัดเก็บเอกสารไม่เรียบร้อย R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “ทะเบียนมัสยิดหาย มีการกล่าวหาว่ามีคนเอาไปจำหน่าย ไปพูดในร้านน้ำชา ทำให้มีการเข้าใจผิดว่าคนนั้นไม่ดี เมื่อพบทะเบียนปนอยู่ในกองเอกสารเก่าๆ ก็ไม่มีการไปชี้แจงให้คนเข้าใจเลย”

(4) การบริหารจัดการทรัพย์สินมัสยิดให้มีรายได้ R13 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “มัสยิดมีเครื่องครัว ถ้วย ชาม แก้วน้ำ กระดาษ เต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ ไว้บริการ เมื่อสัปบุรุษจัดงานบุญก็ฟรี งานเลี้ยงหารายได้ก็เก็บค่าใช้จ่ายบ้างเป็นรายได้ของมัสยิด แต่ปัจจุบันมัสยิดไม่มีการเก็บค่าบริการเลย”

(5) เสี่ยงตามสายเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ข่าวสารและการให้ความรู้ P6 (2562, สิงหาคม, 16) กล่าวว่า “พี่น้องมุสลิมะฮฺหลายคนฟังคุตบะฮฺประจำ เพราะได้ความรู้”

(6) ร่วมมือกันทำความดีและเสียสละ P1 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “มัสยิดได้รณรงค์ให้สัปบุรุษทำอวัระฮฺให้ผู้ตายที่ถูกโบร်ทุกเช้าเป็นเวลา 7 วัน และที่มัสยิดหลังละหมาดวันศุกร์ของสัปดาห์นั้น ญาติพาอาหารมาแจกจ่ายให้ผู้ร่วมทำอวัระฮฺที่มัสยิด”

สรุปช่วงปี พ.ศ. 2540-2560

1. ด้านศาสนา มีคอเต็บบางคนไม่บรรยายคุตบะฮฺ และขาดความสามารถจึงลาออกแล้วมีการเลือกคนใหม่ บางคนเตรียมการและบรรยายด้วยภาษาใต้ แต่ถูกสัปบุรุษให้ออก

2. ด้านกฎหมาย มีการเปลี่ยนคอเต็บ 3 คน ตั้งศูนย์เรียนอัลกุรอานที่มัสยิดทดลองใช้สุกัมปากัด สร้างศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด

3. บทบาทเสริม เริ่มจัดระบบชะกาด มีอุปกรณ์เครื่องครัวชุดงานเลี้ยงไว้บริการเป็นรายได้มัสยิด มีการซื้อสวนยาง

4) ปี 2560 – ปัจจุบัน

ช่วงนี้เปลี่ยนนิยามและกรรมการ การบริหารมัสยิดตามบทบาท

(1) ด้านศาสนา

มีการเสนอบุคคลที่มีความรู้มาสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวัน R5 (2562, สิงหาคม, 20) กล่าวว่า “จะต้องมีการณรงค์ฟื้นฟูให้มัสยิดเป็นสถานที่ประกอบอิบาดะฮ์ของชุมชน เช่น ให้สัปบุรุษไปละหมาดที่มัสยิด ให้มีการเรียนการสอนเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองและส่วนรวม”

(2) ด้านกฎหมาย

จากการสนทนากลุ่ม (2562, พฤศจิกายน, 3) พบว่า การจัดเอกสารไม่เรียบร้อย จะใช้ก็หาไม่พบ ต้องจัดให้เป็นหมวดหมู่ การศึกษาคนบ้านเรามากโดยเฉพาะด้านศาสนาเพราะคนเรียนน้อยควรจะมีการเรียนการสอนให้มากขึ้นในเวลาที่เหมาะสม มีความแตกต่างทั้งกรรมการและสัปบุรุษ การบริหารไม่โปร่งใสสัปบุรุษจึงไม่ให้ความร่วมมือกับมัสยิด ปัจจุบันมัสยิดมีคอมพิวเตอร์แต่ขาดคนที่สามารถใช้คอมพิวเตอร์ จึงเสนอให้ประสานเยาวชนที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยงานเก็บข้อมูล และมีกลุ่มมุสลิมะฮ์มาช่วยทำความสะอาดมัสยิดทุกเช้าวันศุกร์ ให้กรรมการในกลุ่มนั้นๆ มาดูแล จึงสรุปดังนี้

(2.1) ต้องเก็บเอกสารให้เรียบร้อยเป็นระบบเพื่อสะดวกในการนำมาใช้

(2.2) ต้องบันทึกทะเบียนสัปบุรุษลงคอมพิวเตอร์โดยได้ประสานความร่วมมือกับเยาวชนในหมู่บ้านมาช่วยบันทึกข้อมูลเพื่อสะดวกในการปรับปรุงแก้ไข

(2.3) ต้องมีการเรียนการสอนที่มัสยิดทุกคืนหลังละหมาดมักริบและอิซา

(2.4) ให้มีการส่งเสริมความสามัคคี ให้มุสลิมะฮ์ร่วมกันทำความสะอาดมัสยิดทุกเช้าวันศุกร์เพื่ออำนวยความสะดวกให้สัปบุรุษที่มาละหมาด

(2.5) สร้างความรู้ความเข้าใจกับการใช้งบประมาณของมัสยิดเพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคล เช่น สนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมวิชาการหรือการศึกษาดูงาน

(3) ด้านบทบาทเสริม

จากการสนทนากลุ่ม (2562, พฤศจิกายน, 5) พบว่า จะต้องประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นเพื่อให้สัปบุรุษได้เข้าใจและให้ความร่วมมือในการทำงาน การให้กรรมการเดินเก็บเงินบริจาคงานกุศลเป็นปัญหาจนหากเป็นกรรมการมัสยิดยาก ถ้าเลี้ยงน้ำชาน่าจะช่วยให้ และกรรมการควรจะมาให้การดูแลการมาทำความสะอาดของกลุ่มมุสลิมะฮ์ด้วย สรุปดังนี้

(3.1) มีการประชาสัมพันธ์ประสานความร่วมมือกับสัปบุรุษและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของมัสยิดเพื่อให้มีความร่วมมือในการบริหารมัสยิด

(3.2) จัดเลี้ยงน้ำชาเพื่อหาเงินไว้บริจาคงานการกุศลต่างๆ จากบันทึกการประชุม กรรมการมัสยิด กล่าวว่า ให้เก็บเงินกรรมการมัสยิดมาเป็นทุนในการจัดเลี้ยงน้ำ

(3.3) สนับสนุนดูแลการทำงานของกลุ่มมุสลิมะฮ์

สรุปช่วง ปี พ.ศ. 2560 – ปัจจุบัน

1. ด้านศาสนา เป็นสถานที่ประกอบอิบาดะฮ์และปฏิบัติศาสนากิจเหมือนที่ผ่านมา และมีการรณรงค์ให้สัปปุรุษไปร่วมละหมาดญะมาอะฮ์ที่มัสยิด เพื่อการเป็นศูนย์กลางของการอิบาดะฮ์ จัดให้มีคนมาสอนมากขึ้นเพื่อให้มีสัปปุรุษได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการอิสลามในด้านต่าง ๆ

2. ด้านกฎหมาย เพิ่มเวลาการเรียนการสอนมากขึ้น ให้กรรมการที่มีความรู้ รับผิดชอบการสอนในแต่ละวัน มีการจัดระบบเอกสาร ใช้คอมพิวเตอร์เก็บข้อมูลต่างๆ มีสำนักงาน คณะกรรมการมัสยิด

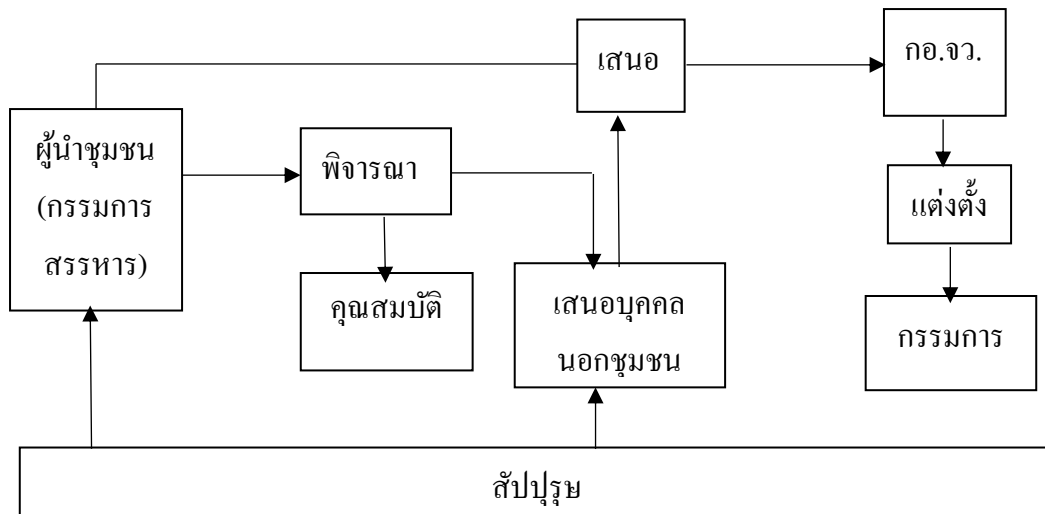
3. บทบาทเสริม ประธานเยาวชนมาช่วยในการทำงาน มีกลุ่มมุสลิมะฮ์รักษาความสะอาด มัสยิดเป็นประจำทุกวันศุกร์ จัดเลี้ยงน้ำชาเพื่อการกุศล เรียกว่า น้ำค้ำขำหรือต

การเลือกคณะกรรมการมัสยิดเร๊ะหม๊ะ

จากอดีตจนถึงปัจจุบันการเลือกกรรมการมัสยิดเร๊ะหม๊ะ มี 3 แบบ คือ

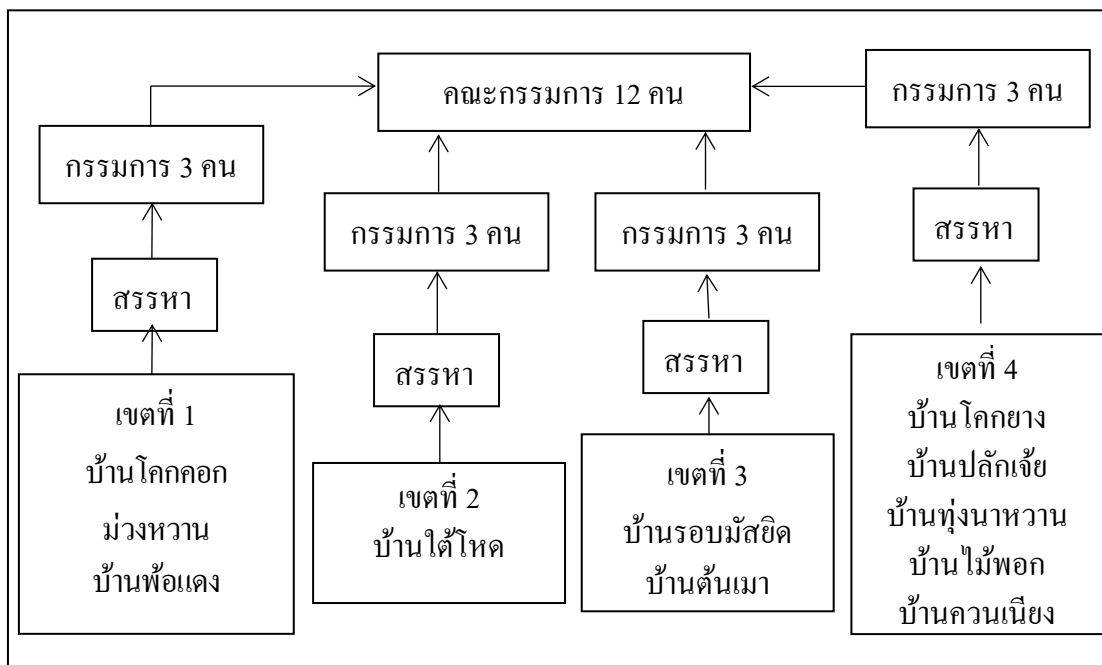
1. แบบสรรหา P9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “ปัญหาหลังจากที่ย้ายออกมาจาก บ้านนายัม คนที่มีความรู้เป็นอิหม่ามได้มีสองคน มีฮัจยีอิรอเหม ล่าแม๊ะ กับนายยูนุส หนีเร่ ผลัดเปลี่ยนกันเป็นอิหม่าม เมื่อฮัจยีอิรอเหม ล่าแม๊ะ เสียชีวิต ปี 2508 ได้มีการประชุม (ชुरอ) สรรหา คนมีความรู้ความสามารถและมีความเหมาะสมมาเป็นอิหม่าม”

จากการสังเกตพบว่า การเลือกอิหม่ามใหม่ปี 2559 มี 1. กลุ่มบุคคล (โต๊ะครู ครูตาดีกา กรรมการอิสลามประจำจังหวัด) ได้ประชุมปรึกษาหารือเพื่อคัดเลือกอิหม่ามใหม่ 2. พิจารณาคุณสมบัติ เรื่องความรู้และการเสียสละ และ 3. เสนอชื่อผู้ที่ผ่านการคัดเลือกให้สัปปุรุษรับรองและกรรมการ อิสลามประจำจังหวัดแต่งตั้ง ดังภาพที่ 4.6

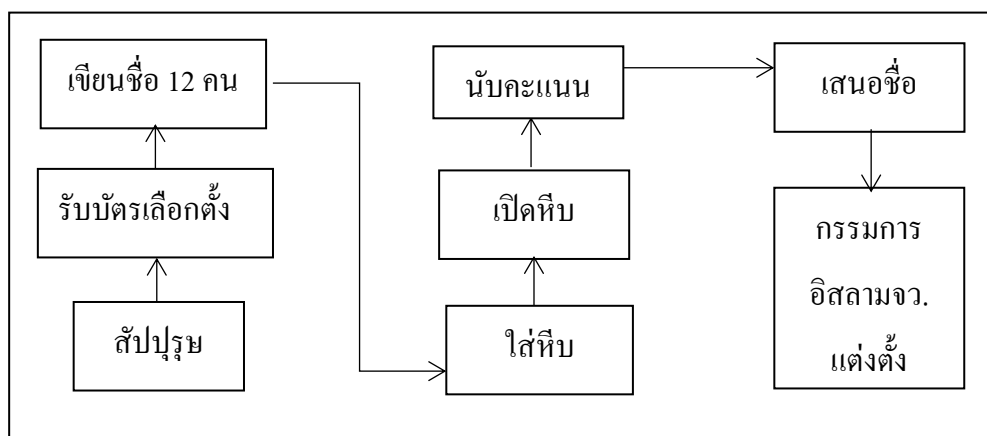
ภาพที่ 4.6 รูปแบบการเลือกกรรมการมัสยิดแบบสรรหา
(ผู้วิจัย, 2562)

R10 (2562, สิงหาคม, 22) กล่าวว่า “การเลือกกรรมการ 12 คน มัสยิดได้แบ่งชุมชนเป็น 4 เขต ให้แต่ละเขตไปคัดเลือกตัวแทนเขตละ 3 คน มาเสนอชื่อในที่ประชุมสัปปุรุษ พร้อมกับมีผู้รับรอง รวม 12 คน สัปปุรุษแต่ละเขตไม่ให้ความสำคัญ” ดังภาพที่ 4.7

ภาพที่ 4.7 รูปแบบการสรรหากรรมการมัสยิดแบบแบ่งเขตสรรหา
(ผู้วิจัย, 2562)

2. แบบลับ (พ.ศ. 2540) R10 (2562, สิงหาคม, 22) กล่าวว่า “ให้สัปบุรุษเขียนชื่อสัปบุรุษจำนวน 12 คน ลงในบัตรเลือกตั้งตามจำนวนคณะกรรมการที่ต้องการ นำไปใส่กล่อง (หีบ) แล้วเปิดหีบนับคะแนน ชื่อที่ได้คะแนนมากที่สุด 1-12 ได้เป็นกรรมการมัสยิด วิธีนี้ได้ผลที่น่าพอใจ แต่ก็ต้องใช้เวลาและหลายขั้นตอน ถ้ามีการให้ความรู้ความเข้าใจแก่สัปบุรุษ เกี่ยวกับคุณสมบัติบทบาทหน้าที่ของกรรมการตามกฎหมาย น่าจะทำให้สัปบุรุษมีการตระหนักรับผิดชอบในการคัดเลือกเป็นอีกวิธีหนึ่งที่น่าจะทำได้” ดังภาพที่ 4.8

ภาพที่ 4.8 รูปแบบการเลือกกรรมการมัสยิดแบบลับ
(ผู้วิจัย, 2562)

3. แบบเปิดเผย (พ.ศ. 2534) จากการสังเกตพบว่า การเลือกในหลายครั้ง สัปบุรุษเสนอชื่อสัปบุรุษในมัสยิดก่อนมูอะฮ์โดยมีผู้รับรอง 2 คน ให้สัปบุรุษยกมือ เมื่อครบ 12 คน ถ้าไม่มีการเสนอเพิ่มก็ถือว่าทั้ง 12 คนเป็นผู้ที่ได้รับเลือกเป็นกรรมการมัสยิด เป็นวิธีที่ง่ายและไม่เสียเวลามากนัก แต่หลายคนเห็นว่าเป็นการเลือกให้ผ่านๆ ไม่ได้คำนึงถึงความรู้ความสามารถในการทำงาน R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “เป็นการเลือกให้ปล่อยตัว ไม่ได้คำนึงว่าถ้ากรรมการดี ก็จะดีกับชุมชน ถ้ากรรมการไม่ดีก็จะไม่ดีตามมา” P 8 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “พอรู้ว่าวันศุกร์ไหนเลือกกรรมการ บางคนแม้จะมีความรู้แต่ไม่ไปละหมาดวันศุกร์นั้น เพราะกลัวจะถูกเลือกให้เป็นกรรมการ”

P2 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “ปี 2534 มีการคัดเลือกคอเต็บและบิหลันใช้วิธีการเสนอชื่อในมัสยิดก่อนละหมาดวันศุกร์ แล้วให้สัปบุรุษยกมือ คนที่ได้คะแนนมากเป็นคอเต็บอีกคนก็เป็นบิหลัน” ทั้งสองคนได้สัญญากันด้วยวาจา ในที่ประชุมกรรมการมัสยิดว่า เมื่อทำงานครบ 4 ปี ให้สัปบุรุษประเมินและตรวจสอบการทำงานต้องลาออกจากตำแหน่งให้เลือกใหม่ เป็น

การได้เปิดโอกาสให้สัปบุรุษได้หาคนใหม่ เพราะตามกฎหมายดำรงตำแหน่งได้ตลอดชีวิต จากการสังเกตพบว่า ก่อนจะเสนอใครจะมีผู้อาวุโสติดต่อทำความเข้าใจกับคนนั้นก่อนเมื่อครบ 4 ปี คอเต็บก็ลาออกตามข้อตกลงส่วนบิห์ลันไม่ออก จึงมีการเลือกคอเต็บเท่านั้น

สรุปรูปแบบการคัดเลือกกรรมการมัสยิดมี 3 แบบ คือ

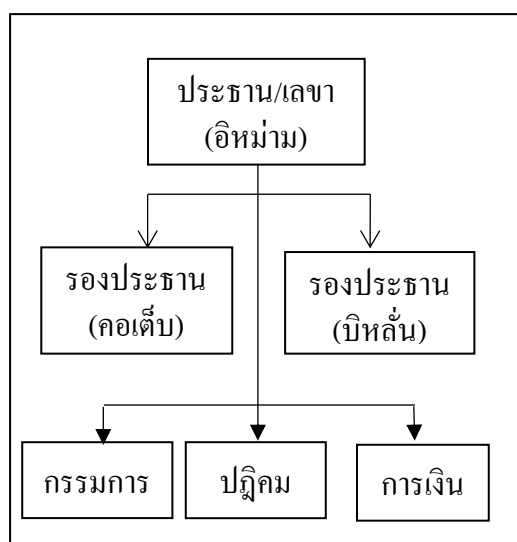
1. **แบบสรรหา** ใช้ในช่วงก่อนการจดทะเบียนที่ไปเชิญคนนอกมาเป็นอิหม่าม เพราะในสมัยนั้นชุมชนไม่มีผู้รู้ ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ประชุมสรรหา อิหม่าม ปี 2559 หลังจากที่อิหม่ามคนก่อนลาออก มีการคัดเลือกอิหม่ามใหม่ มีผู้เสนอตัว 2 คน จึงมีบุคคลในหมู่บ้านกลุ่มหนึ่งรวมพิจารณาคุณสมบัติต่าง ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมกับการเป็นอิหม่ามคนต่อไป การเลือกกรรมการระหว่างปี 2545 – 2550 จะเป็นการแบ่งชุมชนเป็น 4 เขต แต่ละเขตไปสรรหากันเอง

2. **แบบลับ** ใช้ในการเลือกกรรมการในระหว่างปี 2534-2540

3. **แบบเปิดเผย** ใช้ในการเลือกกรรมการตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน

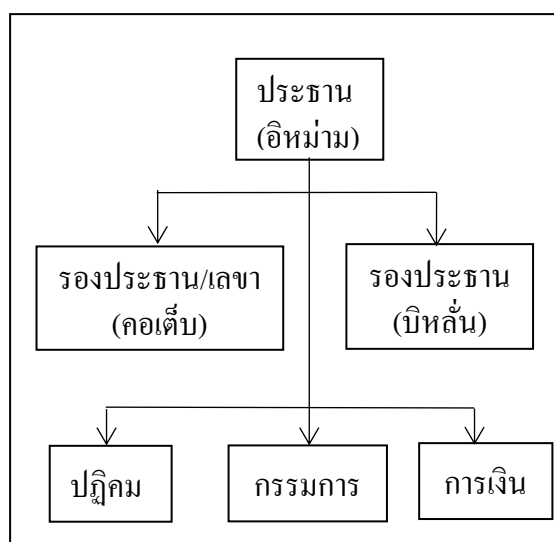
โครงสร้างการบริหาร

การบริหารมัสยิดที่ผ่านมา มีโครงสร้างการบริหารเพียงไม่กี่ตำแหน่งที่ระบุชัดเจน คือ ประธาน รองประธานทั้งสอง ส่วนกรรมการอื่นนั้นไม่ได้ระบุหน้าที่รับผิดชอบ ดังภาพที่ 4.9 และภาพที่ 4.10

ภาพที่ 4.9 โครงสร้าง ปี 2512 – 2534

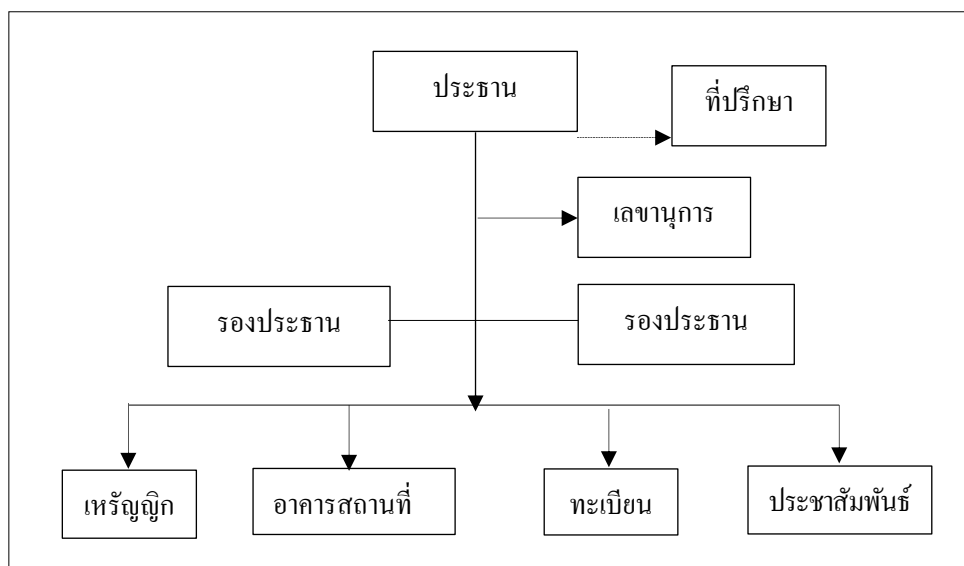
(ผู้วิจัย, 2562)

ภาพที่ 4.10 โครงสร้าง ปี 2534-2540

(ผู้วิจัย, 2562)

ต่อมา มีการปรับโครงสร้างการบริหารใหม่เมื่อปี 2550 มีการเพิ่มตำแหน่งงานมากขึ้น เช่น อาคารสถานที่ ประชาสัมพันธ์และกำหนดให้มีคณะกรรมการที่ปรึกษาคือ ผู้ใหญ่บ้านกับสมาชิก อบต. ในหมู่บ้านที่ 2 ดังภาพที่ 4.11

ภาพที่ 4. 11 โครงสร้าง ปี 2550-2559

สรุปโครงสร้างการบริหาร มีรูปแบบเดียวกันใน 3 ตำแหน่ง ประธาน รองประธานทั้ง 2 คน เพราะเป็นข้อกำหนดมาจากกฎหมาย ตำแหน่งเลขานุการเปลี่ยนไปตามความรู้ด้านสามัญ ช่วงแรกอิหม่ามเป็นเลขานุการเอง ต่อมาก็ให้รองประธานคนที่หนึ่ง (คอเต็บ) บิหลั่น และช่วงหลังๆ ก็มีคนที่มีความรู้สามัญเพิ่มขึ้นจึงให้กรรมการคนอื่นเป็นเลขานุการ และการเพิ่มตำแหน่งอื่นตามมาหลายตำแหน่งเพราะมีงานที่เพิ่มมากขึ้น

การบริหารมัสยิดที่ผ่านมาตามหลักการอิสลาม

1. การบริหารงานบุคคล คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดจากทรัพยากรบริหารทั้ง 4 คือ คน เงิน วัสดุ การจัดการ เพราะคนเป็นผู้ใช้ปัจจัยในการบริหารอื่นๆ จากการเสวนากลุ่ม (2562, ตุลาคม, 15) พบว่า

1.1 อิหม่ามนำละหมาดในเวลาต่างๆ เป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้รู้ตามหลักอะมานะฮ์ การช่วยเหลือกันตามหลักตะอาวูดและการทำความดีตามหลักเอียะซาน

1.2 การมอบหมายงานให้เหมาะสมกับงาน บุคคลควรผ่านการประชุมตามหลัก ชูรอ เช่นงานการสอน และการอ่านคุตบะฮ์ตามหลักการมุตะอะอัลลิม การหาทุนก่อสร้างมัสยิด การ

ประสานงานกับคณะกรรมการอิสลามจังหวัดเพื่อรับรองการเป็นชุมชนพื่อแดง การไปจดทะเบียน มัสยิดตามหลักการอะมานะฮ์ วาระการดำรงตำแหน่งของคอเต็บบิหลันเป็น 4 ปีจะต้องลาออกตาม

1.3 การให้ใช้สถานที่ส่วนบุคคลเป็นมัสยิดชั่วคราวเป็นการทำความดีตาม หลักการเอียะซาน การไปตัดไม้ในการสร้างมัสยิดและไปทำงานรับจ้างร่วมกันที่ต้องเสียสละ ทรัพย์สิ้นตามหลักการอิซฮาร การเปิดสงวนปลาในหมู่บ้าน เป็นการปฏิบัติตามผู้นำตามหลักการฎอฮัด

1.4 การรณรงค์ตั้งกองทุนฌาปนกิจ กลุ่มทำบุญอรัวะฮ์ กลุ่มออมทรัพย์ ใช้หลักการเรียนรู้ตามหลักมูตะฮัลลิม จนสามารถช่วยเหลือชุมชนตามหลักตะอาวัล เมื่อมีการผิดพลาด จากการทำงานก็ตักเตือนกันและกันตามหลักการนะซีฮัต

1.5 การร่งระเบียบสุกัมปากัด การให้สัปบุรุษที่ไปทำงานนอกชุมชนต้องแจ้ง ต่อมัสยิดในพื้นที่แล้วก็นำเอกสารดังกล่าวมาให้มัสยิดตามหลักตอฮัดและหลักอะมานะฮ์

1.6 การประสานความร่วมมือกับเยาวชนมาช่วยบันทึกข้อมูลต่างๆ ลง คอมพิวเตอร์ และงานเอกสารของมัสยิดตามหลักเอียะซาน หลักตะอาวัน หลักอิซฮาร

1.7 การให้โอกาสบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์คิดค้นกิจกรรมต่างๆ

ปัญหาและข้อจำกัด

จากการสนทนากลุ่ม R9 (2562, พฤศจิกายน, 3) กล่าวว่า “การคัดเลือก คณะกรรมการหากพิจารณาตามคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดอาจจะได้กรรมการไม่ครบตาม จำนวนที่ต้องการ ปัญหากรรมการก็ไม่มีเอกภาพ ขาดการทำงานเป็นทีม ” เช่นเดียวกับ R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “บ้านเราไม่มีคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ผู้นำไม่มีการสร้างทีมงาน ” ส่วน R5 (2562, สิงหาคม, 20) กล่าวว่า “คนบ้านเราไม่สนใจการเรียน วันนี้มีคนมาสอนแล้วแต่มีคนฟังไม่ก็คน อีหม่ามบางคนอ่านฟาติหะฮ์ไม่ถูก ” สอดคล้องกับที่ R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “บ้านเราถ้าเรื่อง ขอแรงงานทำนั่นทำนี่ จะให้ความร่วมมือดี เรื่องเรียน เรื่องการพัฒนาคนเป็นเรื่องยากคนไม่ค่อยเห็น การประชุมก็ไม่มีระเบียบข้อบังคับ ” ดังที่ R6 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “เวลาทำงานในหมู่บ้านตรงกับ วันประชุมก็ต้องเลื่อนการประชุมทั้งที่ประชุมในเวลาสั้นๆ ถ้านานก็ไม่เกิน 2 ชั่วโมง ” และ R8 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “กรรมการเราไม่มีความรู้ด้านการบริหาร น่าจะมีการศึกษาดูงานบ้าง เวลาเลือกกรรมการสัปบุรุษก็ไม่เห็นความสำคัญ ”

สรุปปัญหาและข้อจำกัด มีดังนี้

1. ชุมชนขาดบุคลากรที่มีความรู้ทั้งศาสนา จึงมีปัญหาและเป็นข้อจำกัดใน การคัดเลือกบุคคลตามคุณสมบัติทางกฎหมายมาเป็นกรรมการมัสยิด

2. กรรมการไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการบริหารมัสยิด

3. ประชาชนไม่สามารถควบคุมการประชุมและขาดความเป็นนักบริหารที่ดี

4. ไม่มีกฎระเบียบข้อบังคับการประชุม
5. ชุมชนให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์มากกว่าการพัฒนาคน
6. คณะกรรมการไม่มีการทำงานเป็นทีม
7. ชุมชนไม่ให้ความสำคัญในการคัดเลือกกรรมการ
8. ไม่มีการแต่งตั้งอิหม่ามละหมาดแต่ละเวลา
9. มัสยิดไม่มีกฎระเบียบในบริหารงาน

สรุปการบริหารบุคคลได้ใช้หลักการประชุม การรับผิดชอบ การทำดี การตามผู้นำ การเสียสละ การช่วยเหลือกัน การเรียนรู้ และการตัดเดือน ปัญหาคือ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ศาสนา ความไม่เป็นเอกภาพในการบริหาร ไม่มีกฎระเบียบ ขาดประสบการณ์ ไม่มีผู้ช่วยอิหม่าม

2. การบริหารเงิน

คณะกรรมการมัสยิด (2561, มีนาคม, 30) กล่าวว่า “กรรมการต้องทำบัญชีรายรับรายจ่าย ว่าได้เงินอย่างไร ใช้ทำอะไรเหลือเท่าไรให้ชัดเจนว่าเป็นเงินที่บริจาคให้มัสยิดหรือกุโบร์ที่ผ่านมาการฝากเงินไม่ได้เป็นหน้าที่ของกรรมการมัสยิด มีความเห็นว่าจะให้อำนาจกรรมการมัสยิดเป็นผู้มีอำนาจฝากถอน” และ (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “เงินของมัสยิดน่าจะนำมาใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของ สัปบุรุษบ้าง เพื่อให้พี่น้องได้มีความรู้ความเข้าใจในศาสนามากขึ้น ” สำหรับ R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “กองทุนฌาปนกิจจะหาคนมาทำงานยาก ส่วนมากแล้วไม่มีใครรับ จึงเห็นว่าน่าจะช่วยกันรับผิดชอบจึงได้มีการมอบให้ผู้ใหญ่บ้านบริหาร ตั้งแต่มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน” และ R6 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “เงินนำชาคัยร็อคให้เก็บไว้ที่อิหม่ามเวลาบิกจ่ายจะสะดวก ไม่ต้องไปจะนะ ” สรุปดังนี้

1. เสร็จญักจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายและรายงานการเงิน 3 เดือนครั้ง จัดการเงินวากัฟอย่างชัดเจนตามหลักอะมานะฮ์ และให้แยกบัญชีระหว่างเงินมัสยิดและเงินกุโบร์
2. ให้ใช้งบประมาณส่งเสริมการเรียนรู้ของสัปบุรุษให้มีความเข้าใจในการปฏิบัติ ศาสนกิจให้ถูกต้องมากขึ้นตามหลักมุตะอัลลิม เช่น การจัดซื้อตู้ใส่หนังสือตั้งที่สามมัสยิดเพื่อให้สะดวกในการหยิบอ่าน
3. มอบหมายให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้บริหารกลุ่มฌาปนกิจ ตามหลักอะมานะฮ์ หลักอิซฮาร และหลักญอฮัด
4. การเปิดบัญชีเงินฝากใหม่ให้แต่งตั้งกรรมการ 3 คน มีอำนาจในการเบิกถอน 2 ใน 3 ตามหลักอะมานะฮ์ หลักอิซฮาร

5. ให้อิหม่ามเป็นผู้เก็บเงินบริจาคหรือติดตามหลักอะมานะฮ์ หลักอิซฮาร ทำบัญชีให้รับจ่ายให้ถูกต้อง

ปัญหาและข้อจำกัด

จากการสนทนากลุ่ม (2562, พฤศจิกายน, 3) ว่า “เงินของมัสยิดจะต้องนำมาใช้ในการพัฒนาคนให้มากขึ้น ที่ผ่านมามีไม่ได้นำมาใช้ในการพัฒนาคน กรรมการเราไม่มีความรู้เรื่องการทำบัญชีที่ถูกต้อง ต้องทำป้ายแสดงบัญชีให้สับปรุษเห็น ประกาศในวันศุกร์ ต้องทำแผนงานและรายจ่ายประจำปี ให้การเงินไปร่วมอบรมการทำบัญชี ซึ่งผู้จัดให้แบบฟอร์มการทำบัญชีมาเป็นตัวอย่างด้วย” สรุปดังนี้

1. ไม่มีป้ายแสดงรายจ่ายการเงินของมัสยิดที่ชัดเจน
2. กรรมการ ไม่มีความรู้ในการทำบัญชี
3. ขาดแผนการใช้จ่ายเงินประจำปี
4. งบประมาณมัสยิดไม่ได้นำมาใช้สำหรับการศึกษาของสับปรุษ

สรุปการบริหารการเงิน ใช้หลักการรับผิดชอบ การเรียนรู้ การเสียสละ และการตามผู้นำข้อจำกัดมาจากกรรมการขาดความรู้ความเข้าใจการทำบัญชี ไม่มีแผนการใช้งบประมาณ และงบประมาณไม่ได้นำมาใช้เพื่อการศึกษาของสับปรุษ

3. การบริหารทรัพยากร

จากการสนทนากลุ่ม (2562, พฤศจิกายน, 4) กล่าวว่า “ผู้หญิงต้องการให้กันระหว่างที่อาบน้ำละหมาดผู้หญิงและชายให้มิดชิด หลังการทำความสะอาดของมุสลิมะฮ์ จะต้องมีการนวดชิฮะฮ์ด้วยเพื่อให้กำลังใจ ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการอิสลามด้วย ตรวจนับทรัพย์สินของมัสยิดให้ถูกต้องเป็นปัจจุบัน จัดให้มีห้องเก็บของ ห้องประชุมให้ชัดเจน” สรุปดังนี้

1. มีการแยกห้องน้ำที่อาบน้ำละหมาดระหว่างชายหญิง
2. ต้องนำหลักการเรียนรู้มาใช้ในกับทุกกิจกรรม
3. ให้กรรมการดูแลพัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ ของมัสยิด
4. มีสำนักงานคณะกรรมการมัสยิด
5. มีอาคารเก็บวัสดุเครื่องใช้เป็นส่วน
6. จัดซื้อคอมพิวเตอร์มาใช้ในการบันทึกและจัดทำเอกสารต่างๆ ของมัสยิด
7. คณะกรรมการมัสยิด (2559) พบว่า มัสยิดมีบริการครุภัณฑ์เครื่องครัว

เต็นท์ โต๊ะเก้าอี้ให้สับปรุษใช้ในการจัดงานเลี้ยง งานที่ไม่มีรายได้ไม่มีค่าบริการ งานเลี้ยงหารายได้มีค่าบริการ งานส่วนรวมนอกชุมชนขึ้นอยู่กับพิจารณาของคณะกรรมการ

8. บริการที่อาบน้ำละหมาดมัยิด (ศพ) ฟรี

ปัญหาและข้อจำกัด

จากการสนทนากลุ่ม (2562, พฤศจิกายน, 3) กล่าวว่า “เมื่อก่อนมัยิดมีรายได้จากการบริการเครื่องครัว เต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ แก้วสัปรุชใช้เวลาปฏิบัติงานแต่งงาน ได้เอาเงินส่วนนี้มาใช้จ่ายในการซ่อมแซมเวลาเสียหาย ตอนนี้อย่างไรเมื่อใดกรรมการไม่รู้ สัปรุชขาดความศรัทธาต่อกรรมการมัยิด เพราะความไม่โปร่งใสที่ผ่านมา ส่วนกรรมการก็ใช้คอมพิวเตอร์ไม่เป็น จะต้องประสานกับเยาวชนในหมู่บ้านให้มาช่วยทำงานให้มัยิด” และ R11 (2562, กันยายน, 22) กล่าวว่า “การใช้งบประมาณจัดซื้อสวนยางและบริหารจัดการสวนยางไม่โปร่งใส” สรุปดังนี้

1. ไม่มีการทำบัญชีพัสดุทรัพย์สินของมัยิดให้เป็นปัจจุบัน
2. มัยิดไม่มีรายได้จากอุปกรณ์งานเลี้ยงถ้าเสียหายไม่มีงบซ่อมแซม
3. ไม่มีความโปร่งใสในการบริหารทรัพย์สินของมัยิด
4. ไม่มีคณะกรรมการที่รับผิดชอบการชัดเจน
5. ขาดบุคลากรด้านคอมพิวเตอร์ในการจัดทำข้อมูล
6. ขาดการดูแลและจัดสำนักงานให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

สรุปการบริหารองค์กรใช้หลักการเรียนรู้ การคัดค้าน การรับผิดชอบ การเสียสละตามผู้นำ ปัญหาคือ การบริหารงานที่ขาดความโปร่งใส ไม่มีความรับผิดชอบ และขาดการเสียสละขาดความรู้และประสบการณ์

4. การบริหารองค์กร

จากการสนทนากลุ่ม R14 (2562, พฤศจิกายน, 3) กล่าวว่า “การทำงานจะต้องยึดข้อตกลงจากที่ประชุม แม้ว่าจะไม่ตรงกับความคิดของเรา เมื่อประชุมแล้วเราต้องยอมรับมติที่เร่รังควนให้อิหม่ามอำนาจตัดสินใจก็ได้เลยแล้วแต่จะต้องแจ้งให้กรรมการในที่ประชุมทราบภายหลัง” คณะกรรมการมัยิด (2562, กรกฎาคม, 5) พบว่า

1. ให้คณะกรรมการและผู้มีความรู้สอนที่มัยิดหลังละหมาดมัยิดทุกคืนตามหลักอิซฮารและหลักมูตะอัลลิม
2. โครงการสอนอัลกุรอานเด็กและเยาวชนหลังรอมฎอนปี 2563 ที่มัยิดตามหลักมูตะอัลลิม
3. ควรมอบหมายผู้อาวุโสที่มีความรู้เป็นอิหม่ามนำละหมาดวันศุกร์บ้าง
4. มีการแบ่งหน้าที่อ่านคุตบะฮ์ตามหลักอะมานะฮ์

5. ให้กลุ่มต่างๆ บริหารกันเองเช่นกลุ่มทำบุญอุรัสสุ กลุ่มมุสลิมะฮ์รักษาความสะอาดมัสยิด ตามหลักการเสียสละ และการเรียนรู้
6. ให้กรรมการแต่ละเขตเบิกเงินที่อิหม่ามไปร่วมงานกุศล ตามหลักอะมานะฮ์
7. ให้สัปบุรุษไปงานเมาลิดเพื่อเรียนรู้ ไปละหมาดมัสยิดตามหลักเอียะซาน
8. การทำงานจะต้องเป็นปฏิบัติตามมติประชุมตามหลักชुरอ
9. กรณีเร่งด่วนให้อิหม่ามตัดสินใจได้ตามหลักอะมานะฮ์และให้แจ้งกรรมการทราบในที่ประชุมครั้งต่อไป

ปัญหาและข้อจำกัด

จากการสนทนากลุ่ม R6 (2562, พฤศจิกายน, 3) กล่าวว่า “คณะกรรมการเราไม่มีความเป็นเอกภาพไม่ค่อยรับผิดชอบ เวลานั้นมาจัดแบ่งชะกาต ผู้นำเรายังอ่อน ไม่มีความเป็นผู้นำต้องเตือน ต้องแนะนำกันให้มาก บางคนไม่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างจริงจัง มาแบบพอเห็นหน้า เพราะยังแบ่งพวกอยู่ กรรมการมัสยิดน่าจะให้มีวาระเท่ากัน กลุ่มหนึ่งเป็นจนตาย อีกกลุ่มเป็นเพียง 4 ปี ถ้า 4 ปีเลือกใหม่สัปบุรุษมีสิทธิเปลี่ยนได้” สรุปดังนี้

1. คณะกรรมการขาดความเป็นเอกภาพในการบริหารงาน
2. ความไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่
3. ผู้นำองค์กรขาดภาวะความเป็นผู้นำ
4. ผู้นำขาดการสนับสนุนกลุ่มกิจกรรม
5. ไม่มีการให้ขวัญกำลังใจในการทำงานและการพัฒนาทีม
6. กฎหมายน่าจะมีการปรับปรุงวาระการดำรงตำแหน่งกรรมการให้เหมือนกัน
7. องค์กรไม่มีวิสัยทัศน์ในการบริหาร

สรุปการบริหารองค์กรได้ใช้หลักการรับผิดชอบ การตามผู้นำ การเรียนรู้ การทำดี และการประชุม ปัญหาและข้อจำกัดมาจาก องค์กรไม่มีเอกภาพ ขาดการทำงานเป็นทีม ประสบการณ์ในการทำงานไม่เท่ากัน และการไม่มีภาวะความเป็นผู้นำ

4.3 รูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะฮฺภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม

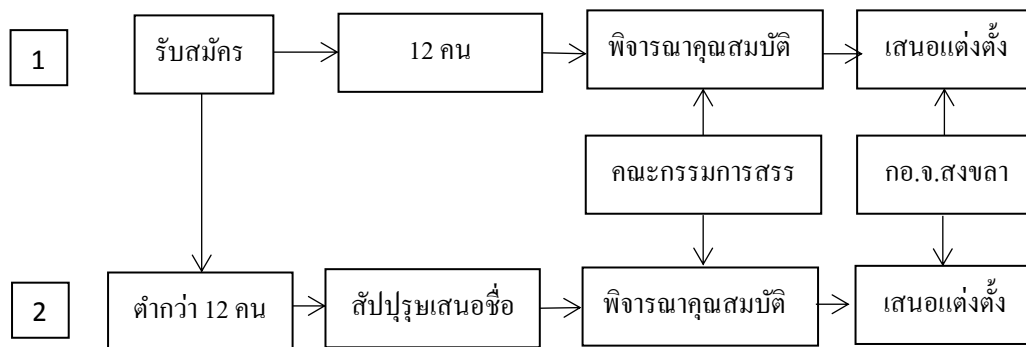
การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทาย คณะกรรมการใช้หลักการอิสลามมาบริหารเพื่อให้เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของมัสยิดได้นั้น มีความท้าทายในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบต่างๆ ที่ผิดไปจากมัสยิดทั่วไป เช่นรูปแบบการคัดเลือกกรรมการมัสยิดเพราะกรรมการเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการบริหารมัสยิด รูปแบบการประชุม รูปแบบการเรียนรู้และอื่นๆ ดังนี้

4.3.1 รูปแบบการคัดเลือกคณะกรรมการ คณะกรรมการมัสยิดเป็นองค์กรที่สำคัญ
ในการบริหาร ฉะนั้นจึงเป็นความท้าทายในการบริหารมัสยิดให้สัปปุรุษเกิดความตระหนัก และให้
ความสำคัญในการคัดเลือกคณะกรรมการมัสยิด จากการศึกษาพบว่า มัสยิดใช้วิธีการคัดเลือก
กรรมการมาหลายๆ รูปแบบ

R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “รูปแบบการคัดเลือกกรรมการชุดปัจจุบันเป็น
รูปแบบที่น่าจะเหมาะสมกับการบริหารมัสยิดมากกว่าที่ผ่านมา เช่น สัปปุรุษเริ่มละหมาดขณะมะอะฮ์
มากขึ้น การเรียนการสอนมีคนร่วมมากขึ้น” R9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “แต่ก็ต้องใช้เวลา
เพราะให้เปลี่ยนแปลงปุบปับไม่ได้”

จากการสนทนากลุ่ม R11 (2562, พฤศจิกายน, 3) พบว่า วิธีการเลือกตั้งที่ผ่านมา มี
ทั้งการแบ่งเขต การสรรหา และวิธีใหม่ R11(2562, กันยายน, 22) กล่าวว่า “น่าจะใช้วิธีการเปิดรับ
สมัครกรรมการตามจำนวนที่ชุมชนต้องการ หากมีผู้สมัครไม่ครบตามจำนวน ส่วนที่ขาดให้สัปปุรุษ
เสนอรายชื่อเพื่อพิจารณาวันศุกร์ถัดไป” ซึ่ง R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “เห็นด้วยเป็นวิธีใหม่ที่
น่าจะนำมาใช้” ซึ่ง P8 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ให้สัปปุรุษเสนอรายชื่อให้อีหม่าม คอเด็บ บิหลัน และ
ตัวแทนฝ่ายต่างๆ เช่น ฝ่ายปกครอง สมาชิกอบต. ตัวแทนครู ตัวแทนกลุ่มมุสลิมะฮ์ กลุ่มออมทรัพย์ฯ
กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. กลุ่มเยาวชนผู้รู้ทางศาสนา ประมาณ 12 คน เรียกว่า คณะกรรมการสรรหา เป็นผู้
พิจารณาคัดเลือก ให้ได้ครบตามจำนวน เมื่อได้ครบตามจำนวน ก็เสนอชื่อให้กรรมการอิสลาม
ประจำจังหวัดแต่งตั้ง” แต่ R6 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ถ้าทำได้ก็เป็นสิ่งที่ดี แต่หากคนที่ถูก
เสนอชื่อไม่รับเป็นกรรมการก็จะเกิดปัญหา” แต่ R13 (2562, สิงหาคม, 2) เสนอว่า “ก่อนที่เราจะ
เสนอใครก็ต้องไปทำความเข้าใจกับคนนั้นก่อน”

วิธีการคัดเลือกกรรมการที่เหมาะสมต่อการบริหารมัสยิดไร้หะหมะภายใต้ความท้าทาย
คือการรับสมัคร แล้วพิจารณาคุณสมบัติตามที่ชุมชนต้องการเพิ่มจากที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้ได้
คณะกรรมการมาบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ
การเมืองและเทคโนโลยี และสามารถนำหลักการอิสลามมาใช้ในการบริหาร ดังภาพที่ 4.12

ภาพที่ 4.12 ขั้นตอนการเลือกกรรมการมัธยมแบบใหม่
(ผู้วิจัย, 2562)

คุณสมบัติของกรรมการมัธยมที่ชุมชนต้องการเพิ่มจากคุณสมบัติตามกฎหมาย P8 (2562, สิงหาคม, 2) “เข้ากับชุมชนได้ดี เสียสละเวลา และไม่จำเป็นจะต้องเน้นคนที่ปฏิบัติตามหลักศาสนา เพราะจะต้องเอาคนที่ไม่ละหมาดมาตักเตือน มาเรียนมาสอนด้วย” ตรงกับ R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “ต้องมีความเสียสละ ตรงต่อเวลา จริงจังและรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความรู้” ส่วน P7 (2562, สิงหาคม, 20) กล่าวว่า “ผู้นำต้องเป็นคนมีความรู้ศาสนา สามารถเป็นอิหม่ามได้ มีความคิดเห็นเป็นของตัวเอง เสียสละแรง ทรัพย์เงินและเวลา รับผิดชอบ” และ R7 (2562, สิงหาคม, 25) กล่าวว่า “มีความเสียสละ มีความรู้เป็นอิหม่ามได้ เข้ากับชาวบ้านได้”

ส่วน R5 (2562, สิงหาคม, 20) กล่าวว่า “การคัดเลือกกรรมการต้องประชาสัมพันธุ์ ให้สับปฤษฎเห็นความสำคัญของกรรมการมัธยม ให้เห็นว่าการเลือกผู้นำเป็นหน้าที่ของทุกคน ไม่ใช่เลือกให้ปล่อยจากตัวเอง เลือกคนมาเป็นหัวหน้าเรา นำละหมาดเราได้ ต้องเป็นคนที่มีความรู้ ทำอิบาดะฮ์ประจำ” และ R3 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “วิธีการเลือกกรรมการน่าจะให้เสนอชื่อแล้วให้ทุกคนยกมือ เลือกคนที่เข้ากับคนได้”

สรุปคุณสมบัติที่ชุมชนต้องการคือ

1. เป็นบุคคลที่เสียสละ เวลา แรงงาน และทรัพย์เงิน
2. สามารถเป็นอิหม่าม (นำละหมาดได้)
3. มีความรู้ทางด้านศาสนา
4. มีมนุษยสัมพันธ์กับสับปฤษฎได้
5. มีความคิดเห็นของตนเอง
6. มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่
7. ตรงต่อเวลา

การคัดเลือกจะต้องมีการณรงค์ ประชาสัมพันธ์ให้สัปปุรุษได้เข้าใจอย่างทั่วถึง R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “เพราะการบริหารมัสยิดจะดีหรือไม่มันขึ้นอยู่กับคุณภาพของ กรรมการเป็นสำคัญ”

สรุปรูปแบบการเลือกตั้งที่เหมาะสมกับมัสยิดเราะหฺมะภายใต้ความท้าทายนั้น จะต้องเป็นวิธีการเลือกตั้งแบบใหม่คือ รูปแบบผสมระหว่างการรับสมัครกับการสรรหา ที่จะต้องให้ ผู้นำทางศาสนาและผู้แทนกลุ่มในชุมชนเป็นกรรมการสรรหา โดยพิจารณาตามคุณสมบัติทาง กฎหมายและคุณสมบัติเฉพาะของชุมชน

4.3.2 รูปแบบการประชุม (หลักการชुरอ)

ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนมีการประชุม มอบงานให้แก่ทุกคนไปทำหน้าที่ เพื่อให้ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้อง กำหนดระเบียบเพื่อให้การบริหารมัสยิด เป็นไปตามบทบาทของมัสยิด ดังนี้

R13 (2562, กรกฎาคม, 2) และ R11 (2562, กันยายน, 22) กล่าวเหมือนกันว่า “ต้อง ประชุมประจำทุกเดือนเพื่อติดตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์เกิดขึ้นในชุมชน เวลาหลังละหมาด ญุมอะฮฺแรกของเดือน กรณีมีปัญหาเร่งด่วนจะต้องจัดให้มีการประชุมพิเศษ” หลักชुरอ ส่วน R9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “ก่อนประชุมทุกครั้งให้อิหม่าม คอเต็บ อธิบายกุรอานหรือหะดีษแก่ คณะกรรมการ โดยใช้เวลานั้นๆ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่คณะกรรมการไปด้วย” ตามหลักการ เรียนรู้ ด้าน R4 (2562, สิงหาคม, 12) และ R5 (2562, สิงหาคม, 20) กล่าวตรงกันว่า “ต้องเปิดโอกาส ให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่” หลักการทำดี สำหรับ R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “ต้อง มีระเบียบข้อบังคับในการประชุม” หลักความรับผิดชอบ ส่วน R20 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน ด้วยเอกสาร โทรศัพท์ หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง” ตามหลัก ความรับผิดชอบ และกล่าวอีกว่า “ประธานต้องควบคุมการประชุม” ตามหลักการเชื้อฟังกผู้นำ และ R13 (2562, กรกฎาคม, 2) และ R11 (2562, กันยายน, 22) กล่าวเหมือนกันว่า “กรรมการต้องรักษามติ ที่ประชุมแม้ตนเองจะไม่เห็นด้วย” หลักความรับผิดชอบ

สรุปรูปแบบการประชุมดังนี้

1. ต้องมีการประชุมประจำเดือน หรือประชุมพิเศษเมื่อมีเรื่องเร่งด่วน
2. มีการบรรยายกุรอาน หะดีษ ก่อนประชุมทุกครั้ง
3. เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น
4. ต้องมีข้อบังคับการประชุม
5. ต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน ด้วยวิธีส่งเอกสารหรือโทรศัพท์
6. ประธานต้องควบคุมการประชุม

7. กรรมการต้องรักษาและปฏิบัติตามมติที่ประชุม

4.3.3 รูปแบบการศึกษาเรียนรู้ (หลักการเรียนรู้)

การเรียนรู้ของชุมชนที่ผ่านมา R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “การสื่อสารที่เข้าใจ ยาก ปัจจุบันกรรมการได้ใช้รูปแบบต่างๆ ที่ให้สัปปุรุษเข้าถึงความรู้ได้มากขึ้น มีการคัดเลือก บุคลากรมาให้ความรู้หลายๆ คน เพื่อจะให้ได้เรียนรู้ที่หลากหลายแง่มุม จากการดำเนินการที่ผ่านมา เพียงระยะเวลาสั้นๆ แต่ก็เห็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี” จากปัญหาการศึกษาของชุมชน จึงมีการเสนอ รูปแบบการบริหารการศึกษาคือ

1) เด็กและเยาวชน ผู้หญิง P8 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ต้องจัดอบรมหรือให้ความรู้ เกี่ยวกับการประกอบศาสนกิจที่ถูกต้องตามหลักมุตตะอัลลิม เดือนละ 1 ครั้ง หรือ 2 เดือนครั้ง ด้วยวิธีการ ระยะเวลา ที่เหมาะสม” และ R8 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “จะต้องวางแผนร่วมกัน ระหว่างโรงเรียน มัสยิด ฝ่ายปกครองตามหลักชุรอและให้โรงเรียน ไปจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้อง กับชุมชน เพื่อให้นักเรียนสามารถอ่านกุรอาน บางซูเราะฮ์ที่ใช้ในการประกอบศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง”

2) การอ่านคุตบะฮ์ R9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “เรามีคนอ่านคุตบะฮ์ 4 คน น่าจะมีกำหนดได้ว่าใครอ่านวัน ไหนเป็นแผนคุตบะฮ์ตลอดปี ทุกคนจะได้มีเวลาในการหาข้อมูล อาจจะทำให้คุตบะฮ์ของเรามีคุณภาพมากขึ้น ก็มีการกำหนดประเด็นในการนำเสนอ เพื่อให้ ประชาชนได้มีความตระหนักที่จะเรียนรู้ มีความตระหนักในการเสียดละ มีจิตสาธารณะ” ปัจจุบัน คอเต็บได้เลือกคนในชุมชนมารับผิดชอบ (หลักอะมานะฮ์) อ่านคุตบะฮ์ จึงทำให้สัปปุรุษได้รับรู้ เนื้อหาหลายๆ ด้าน

3) การจัดกิจกรรมเรียนรู้ (หลักมุตตะอัลลิม) ด้วยการบรรยายในประเด็นต่างๆ ที่ สัปปุรุษสนใจ หลังละหมาดมัฆริบหรือเวลาที่เหมาะสม จะจัดเป็นประจำเป็นการเรียนรู้ที่ดี R5 (2562, สิงหาคม, 20) กล่าวว่า “การประชุมกรรมการ น่าจะเพิ่มกิจกรรมก่อนการประชุมทุกครั้ง ให้ มีการนำหลักการอิสลามมาบรรยายเพื่อกรรมการจะได้มีความรู้ความเข้าใจทางศาสนามากขึ้น”

4) การตะอูหลิม (การเรียนรู้) ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่กลุ่มเผยแพร่ศาสนา (กลุ่มอะฮ์วะฮ์) R13 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “หลังละหมาดอิชาทุกคืน ให้อ่านหนังสือ ความสำคัญอัลกุรอาน ฮะดีษ ความสำคัญละหมาด ประวัตินบรดาศฮาบะฮ์เพื่อทุกคนเกิดความตระหนักเกี่ยวกับหลักการอิสลาม มีสัปปุรุษที่ร่วมละหมาดเป็นผู้อ่านตามหลักการทำความดี การเรียนรู้ ความรับผิดชอบที่ทุกคนมีต่อ สังคม”

สรุปการศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับมุสลิม แต่การศึกษาด้าน ศาสนาของชุมชนอยู่ในระดับต่ำ มัสยิดจึงได้จัดรูปแบบการเรียนรู้ของสัปปุรุษทุกกลุ่มคนตั้งแต่เด็ก เยาวชนสตรี เช่นการจัดอบรม การสอนกลางคืนในรอบสัปดาห์ การร่วมกันกำหนดระหว่างบ้าน

โรงเรียนและมัธยมเพื่อกำหนดแผนการศึกษาด้านศาสนาของชุมชน การวางแผนการพัฒนาคุณภาพของคุตบะฮ์ และการใช้วิธีการตะห์ลิมหลังละหมาดอีนาทุกคืน และการสอดแทรกการเรียนรู้ในทุก ๆ กิจกรรม

4.3.4 รูปแบบการใช้เทคโนโลยี

1) การใช้โทรศัพท์มือถือ ปัจจุบันคณะกรรมการมัธยมได้เปิดไลน์กลุ่มชื่อ “คณะกรรมการมัธยม” R7 (2562, สิงหาคม, 25) กล่าวว่า “สมัยก่อนเมื่อมีคนตาย ต้องเขียนหนังสือเชิญคนมาละหมาดมัธยม ต้องมีคนไปส่งหนังสือ คนหนึ่งไปทิสเหนือ คนหนึ่งไปทิสใต้ ก็ใช้เวลานาน ต้องมีค่าใช้จ่าย ต้องใช้หนังสือที่มีลายมือชื่ออีม่ามด้วยถึงจะถูกต้อง ถ้าไม่มีลายมืออีม่ามคนที่ถูกเชิญไม่เข้าร่วม ปัจจุบันมีการตกลงว่าสามารถใช้โทรศัพท์ติดต่อประสาน ทำให้สะดวกรวดเร็วกว่าเดิมมาก” กรรมการเป็นสมาชิก 7 คน

2) ใช้คอมพิวเตอร์เก็บข้อมูล R10 (2562, สิงหาคม, 22) กล่าวว่า “ทุกปีมัธยมจะต้องทำรายงานสัปปุรุษ ทรัพย์สินต่างๆของมัธยมให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และสมาคมผู้บริหารมัธยมศึกษาอำเภอ ที่ผ่านมากรรมการจะเขียนด้วยมือ และมีคนเขียนคนเดียวจึงเป็นปัญหาที่ไม่มีการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน” มัธยมจึงประสานเยาวชนที่มีความรู้คอมพิวเตอร์มาเป็นคณะทำงานบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์

3) ปรับปรุงเสียงตามสาย เพื่อให้การให้ความรู้กับชุมชนตามหลักการเรียนรู้ P6 (2562, ตุลาคม, 4) กล่าวว่า “เราและพี่น้องในบ้านหลายคนที่ยังคุตบะฮ์เป็นประจำได้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา มีประโยชน์มาก ปัจจุบันเสียงตามสายไม่ได้ยิน”

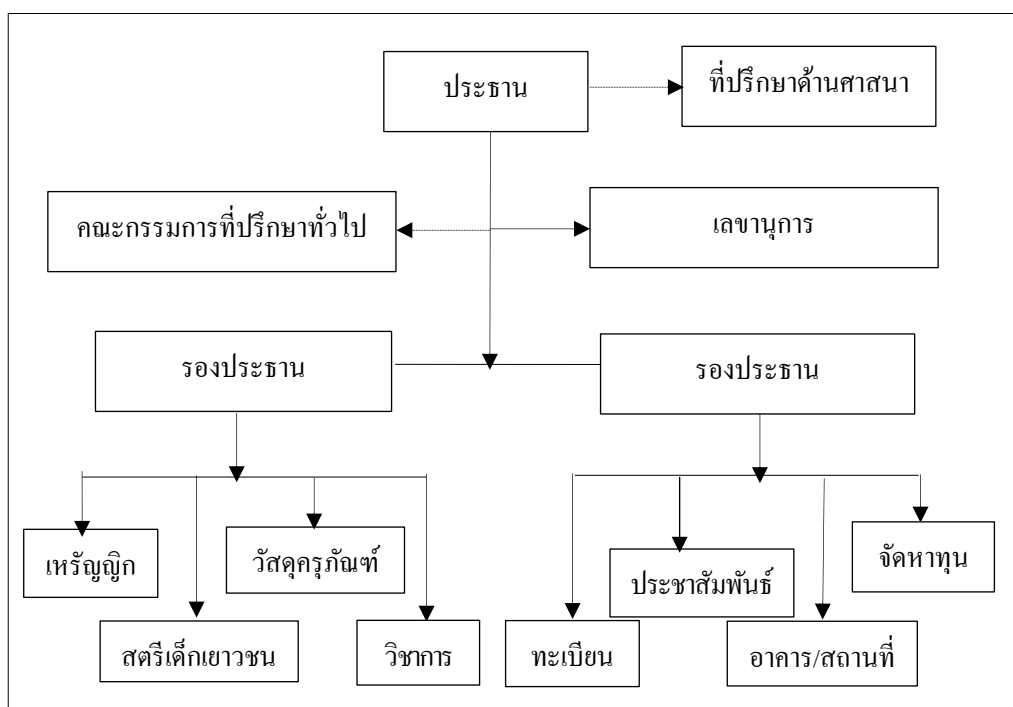
สรุปมัธยมได้ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารมาช่วยให้การบริหารจัดการ การประสานงาน และการให้ความรู้ต่างๆ แก่สัปปุรุษ เช่นการเปิดกลุ่มไลน์ขึ้นชื่อ “คณะกรรมการมัธยม” ให้สัปปุรุษเป็นสมาชิก การใช้คอมพิวเตอร์ในการจัดทำรายงานเอกสารต่างๆ การพัฒนาระบบเสียงตามสายเพื่อให้สัปปุรุษที่อยู่ทางบ้านได้รับรู้และฟังการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอ่านคุตบะฮ์

4.3.5 รูปแบบการบริหารงานภายในองค์กร P10 (2562, สิงหาคม, 28) กล่าวว่า “การบริหารที่ผ่านมามีปัญหาความขัดแย้งในองค์กรเป็น 2 กลุ่ม จากการบริหารที่ขาดการมีส่วนร่วมไม่มีความโปร่งใสและตรงไปตรงมา”

จากเอกสารการประชุมคณะกรรมการมัธยม พบว่า โครงสร้างการบริหารงานคณะกรรมการมัธยมปัจจุบัน คือ

1. โครงสร้างการบริหารคณะกรรมการมัธยม พระราชบัญญัติการบริหารองค์การศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 กำหนดให้อีม่ามเป็นประธาน คอเต็บเป็นรองประธานคนที่ 1 และบิหลัน

เป็นรองประธานคนที่ 2 โดยตำแหน่ง ส่วนกรรมการอื่นอีก 12 คน กำหนดให้มี เลขานุการ เภรัญญิก และฝ่ายทะเบียน และอีก 9 คนที่เหลือเป็นกรรมการอื่นๆ ที่จำเป็น เช่น ประชาสัมพันธ์ อาคาร จัดหาทุน วัสดุครุภัณฑ์ สตรีเด็กและเยาวชนซึ่งได้แบ่งงานรับผิดชอบเป็นสายงานคือ รองประธานคนที่ 1 ดูแลงานเฮอร์ญิก สตรีเยาวชน วัสดุครุภัณฑ์ และวิชาการ รองประธานคนที่ 2 ดูแลงานทะเบียน ประชาสัมพันธ์ อาคารสถานที่ และจัดหาทุน นอกจากนี้ก็มีอนุกรรมการเพื่อหนุนเสริมการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการสร้างประสบการณ์ให้คนรุ่นต่อไปได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในการบริหารมัสยิดด้วย มีคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายศาสนา คณะกรรมการที่ปรึกษาทั่วไปจากตัวแทน ฝ่ายปกครอง ครู สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล, กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน คณะกรรมการชะกาด กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มทำบุญอัฐิระฮู กลุ่มคณะฮัจญ์ ภาพที่ 4.13

ภาพที่ 4.13 โครงสร้างการบริหารมัสยิดปัจจุบัน

(ผู้วิจัย, 2562)

2) บทบาทหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ตามโครงสร้างการบริหารงานนี้คือ

(1) ประธาน (อิหม่าม) มีหน้าที่

- (1.1) เป็นประธานการประชุมคณะกรรมการ
- (1.2) การกำกับ ดูแล ติดตาม การบริหารงานของคณะกรรมการ
- (1.3) เป็นผู้ชี้ขาดในการตัดสินใจ เมื่อมีความคิดเห็นต่างกัน

หนึ่ง ไม่อยู่

- (1.4) ส่งเสริมการดำเนินงานของคณะกรรมการ
- (1.5) ควบคุมการประชุมให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ
- (1.6) เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง
- (2) รองประธานคนที่ 1 (คอดีบ) มีหน้าที่
 - (2.1) เป็นประธานการประชุมเมื่อประธานไม่อยู่ในที่ประชุม
 - (2.2) อื่นๆ ที่ประธานมอบหมาย
- (3) รองประธานคนที่ 2 (บิหลัน) มีหน้าที่
 - (3.1) เป็นประธานการประชุมเมื่อประธานและรองประธานคนที่
 - (3.2) อื่นๆ ที่ประธานมอบหมาย
- (4) เภรัญญิก มีหน้าที่
 - (4.1) ทำบัญชีรายรับรายจ่ายของมัสยิด
 - (4.2) มีอำนาจเบิกถอนเงิน
 - (4.3) จัดทำรายงานการเงินทุก 3 เดือนและภายในเดือนธันวาคมทุกปี
 - (4.4) จัดทำงบประมาณ
 - (4.5) พิจารณางบประมาณรายจ่ายของมัสยิด
- (5) วิชการ มีหน้าที่
 - (5.1) จัดให้มีการเรียนการสอนในมัสยิด
 - (5.2) สร้างความรู้ความเข้าใจแก่สัปบุรุษเกี่ยวกับหลักการศาสนาอิสลาม
 - (5.3) ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ
 - (5.4) ติดตามการดำเนินงานและประเมินผลกิจกรรม
 - (5.5) จัดให้มีสื่อการเผยแพร่ความรู้ให้ถึงสัปบุรุษ
- (6) ประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่
 - (6.1) ประกาศหรือประชาสัมพันธ์ข่าวสารของมัสยิด
 - (6.2) จัดให้มีหรือซ่อมแซมระบบเสียงในมัสยิดและเสียงตามสาย
 - (6.3) จัดให้มีป้ายประชาสัมพันธ์
 - (6.4) ติดต่อประสานสัมพันธ์กับชุมชน
- (7) กิจกรรมสตรีเด็กและเยาวชน มีหน้าที่
 - (7.1) สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มเด็กสตรีและเยาวชน

(7.2) ส่งเสริม สนับสนุน ให้เด็กสตรีและเยาวชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหารงาน การจัดกิจกรรมต่างๆ ของมัสยิด

(7.3) จัดกิจกรรมเด็ก สตรี และเยาวชน

(8) วัสดุครุภัณฑ์ มีหน้าที่

(8.1) ดูแลรักษา ทรัพย์สิน ครุภัณฑ์ และเครื่องใช้ต่างๆ ของมัสยิด

(8.2) ทำทะเบียนทรัพย์สิน ครุภัณฑ์และเครื่องใช้ต่างๆ ให้เป็นปัจจุบัน

(8.3) รายงานทรัพย์สินต่อคณะกรรมการมัสยิดภายในเดือน

มกราคมทุกปี

(9) ทะเบียน มีหน้าที่

(9.1) จัดทำทะเบียนสัปบุรุษเช่น การเกิดการแต่งงาน คายย้ายเข้าย้ายออก

(9.2) จัดทำรายงานทะเบียนสัปบุรุษภายในเดือนมกราคมทุกปี

(10) จัดหาทุน มีหน้าที่

(10.1) จัดให้มีการรับเงินบริจาคในวันสำคัญ

(10.2) จัดกิจกรรมเพื่อหารายได้

(10.3) สร้างรายได้จากทรัพย์สินของมัสยิด

(11) อาคารสถานที่ มีหน้าที่

(11.1) ดูแลรักษาความสะอาดของมัสยิดทั้งภายในและภายนอก

(11.2) บำรุงรักษา และ ซ่อมแซมอาคารมัสยิด

(11.3) จัดภูมิทัศน์บริเวณมัสยิดให้มีความสะอาดเรียบร้อย

(11.4) อำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ไม่สะดวก

(11.5) กำกับดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในมัสยิด

(12) เลขานุการ มีหน้าที่

(12.1) เชิญคณะกรรมการประชุม

(12.2) บันทึกการประชุม

(12.3) จัดทำรายงานทะเบียนสัปบุรุษ ครุภัณฑ์ การเงินและ

ทรัพย์สินอื่นๆ ต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดภายในเดือนมีนาคมทุกปี

(12.4) ติดตามการประสานงานกับบุคคลหรือองค์กรต่างๆ ที่

เกี่ยวข้อง

(13) คณะกรรมการที่ปรึกษาทั่วไป มีหน้าที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับชุมชน

(14) คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านศาสนา มีหน้าที่ให้คำปรึกษาทางศาสนา

สรุปโครงสร้างการบริหารงานที่กล่าวมาเป็นรูปแบบการบริหารที่ทำทนายของคณะกรรมการมัสยิดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในปัจจุบัน เพราะกรรมการทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบชัดเจน และทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ที่สามารถบริหารมัสยิดให้เป็นไปตามบทบาทของมัสยิดทั้งด้านศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมได้

4.3. รูปแบบแผนการปฏิบัติงาน

4.3.1 แผนการปฏิบัติงาน ก่อนปี 2560

ตารางที่ 4.2 แผนการปฏิบัติงาน ก่อนปี 2560

ลำดับที่	เดือน	แผนการปฏิบัติงาน ก่อนปี 2560
	มูฮัรอม ชอฟัร	
1	รอบีอุลเอาวัล	- เมอลิดนาบี (ร่วมเรียนรู้ชีวิตศาสดา ซ.ล.)
	รอบีอุลอาคีร์ ญามาตุลเอาวัล ญามาติลอาคีร์	
2	รอฮับบ์	-อิสรอฮู เมียะรอฮู (บรรยาย)
3	ชะบาน	-นิสฟูชะบาน
4	รอมฎอน	-รวมละถือศีลอด -ละหมาดะรอเวียะ -รณรงค์ชะกาตฟิตเราะฮ์
5	เซาวัล	-จัดการชะกาต -อีต -เยี่ยมกุโบร์
6	ซุลเกาะฮฺอะฮฺ	
7	ซุลฮิจญะฮฺ	-อีตกุรบาน -เยี่ยมกุโบร์
8	เมษายน – พฤษภาคมของทุกปี	-ทำบุญกุโบร์

ตารางแสดงลำดับกิจกรรม เดือนตามปฏิทินอิสลาม แผนการปฏิบัติงาน ปรับปรุงจากบันทึกประชุมประจำเดือน (มัสยิดเร้าะหมะ, 2559, น. 80)

4.3.2 แผนการปฏิบัติงานปัจจุบัน

ตารางแสดงลำดับกิจกรรม เดือนตามปฏิทินอิสลาม ประกอบด้วย เดือน แผนการปฏิบัติงานปัจจุบัน งบประมาณ และผู้รับผิดชอบ ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แผนการปฏิบัติงานปัจจุบัน

ลำดับที่	เดือน	แผนการปฏิบัติงานปัจจุบัน	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ
1	มูฮัรอม	1 วันขึ้นปีใหม่อิสลาม (บรรยายวิชาการ) ณรงค์ปีใหม่อิสลาม	10,000	-จัดหาทุน -เหรียญกษาปณ์ -วิชาการ -กิจกรรมเด็กเยาวชน -ศูนย์ตาดีกา
2		10 วันอาฮูรอ (แข่งขันทำขนมฮูรอ)	10,000	-ชุมชน -เหรียญกษาปณ์ -ประชาสัมพันธ์ -กิจกรรมเยาวชน/ สตรี -ประชาสัมพันธ์/สื่อ - วิชาการ/การศึกษา
	ซอฟัร			
3	รอบีอูลเอาวัล	-แมลิดนาบี (ร่วมเรียนรู้ชีวิตศาสดา ซ.ล.)	50,000	-ชุมชน - เหรียญกษาปณ์ - จัดหาทุน - วิชาการ -ประชาสัมพันธ์ -ประชาสัมพันธ์ -วิชาการ

4	รอปี่อุลฮาเคิร์	- เสริมสร้างกลุ่มมุสลิมะฮ์รักษาความสะอาดมัสยิด	4,000	-อาคารสถานที่
	ญามาตุลเอาวัล			
	ญามาตุลฮาเคิร์			
ลำดับที่	เดือน	แผนการปฏิบัติงานปัจจุบัน	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ
5	รอยั๊บ	-อิสรอฮ์ เมียะรอฮ์ (บรรยาย)	5,000	-กลุ่มออมทรัพย์ -ชุมชน -วิชาการ
6	ชะบาน	-นิสฟูชะบาน	2,000	-ประชาสัมพันธ์ -ชุมชน
7		-รณรงค์การถือศีลอด/ชะกาต	500	-กรรมการชะกาต
8		-กีฬาต้อนรับรอมฎอน		-ประชาสัมพันธ์ -กิจกรรมเด็ก เยาวชน -ประชาสัมพันธ์ -อาคารสถานที่ -จัดหาทุน
9	รอมฎอน	-รวมละถือศีลอด	300	-กรรมการ -สัปปุรุษ
10		-ละหมาตระอเวียะ -กัญามุลลัย		-กรรมการชะกาต -สัปปุรุษอาสาสมัคร
11		-รณรงค์ชะกาตฟิตเราะฮ์	2,000	-วิชาการ -กรรมการชะกาต -อาคารสถานที่ -ชุมชน

				-จัดหาทุน -ประชาสัมพันธ์
12		-จัดการชะกาด		-กรรมการชะกาด -กรรมการมัสยิด
13	เซาวัด	-อีด -เยี่ยมกุโบร์	3,500	-ชุมชน -ตีปปุรุษ
ลำดับที่	เดือน	แผนการปฏิบัติงานปัจจุบัน	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบ
14	ซุลเกาะฮุดะฮฺ	รณรงค์กุรบาน	2,000	-จัดหาทุน -ประชาสัมพันธ์
15	ซุลฮิจญะฮฺ	-อีดฮัจย์		
16	เมษายน - พฤษภาคม ของทุกปี	-ทำบุญกุโบร์	50,000	-จัดหาทุน -ประชาสัมพันธ์ -ชุมชน
13	ม.ค.,ก.ค. ทุกปี	-บรรยาย -เลี้ยงน้ำชาค็อยร็อด	6,500	-จัดหาทุน -ชุมชน -ประชาสัมพันธ์
รวม	(หนึ่งแสนสี่หมื่นห้าพันแปดร้อยบาท)		145,800	

สรุปแผนงานประจำปี ถือเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นจะทำให้ทุกฝ่ายได้รับรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของมัสยิดได้และรู้ช่วงเวลาการมีจัดกรรม มีกลุ่มเป้าหมายและงบประมาณ ทำให้ทุกคนมีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น

ความท้าทายต่อการบริหารมัสยิด

จากการศึกษาบริบทของชุมชนมัสยิดเร้าะหม๊ะ บ้านพ้อแดง มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี ที่ท้าทายต่อการบริหารงานมัสยิด คือ

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ชุมชนมัสยิดเร้าะหม๊ะในอดีตเป็นชุมชนที่มีความร่วมเย็นเป็นสุข มีความรักใคร่ พึ่งพาอาศัยกัน ร่วมมือกันดี R6 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ปี 2540 บ้านพ้อแดง

มีรถยนต์สองสามคัน จะไปไหนก็อาศัยรถเพื่อนบ้าน ไปกันหลายๆ คน เต็มคันรถ ช่วยกันใส่น้ำมัน ถนนก็เป็นลูกรัง มันจำเป็นต้องพึ่งพาคนอื่น ตกเดือนกันนี้ได้ เชื้อเพลิงหลักผู้ใหญ่ เชื้อเพลิงผู้นำ แต่วันนี้รถยนต์มีเกือบทุกบ้าน นี่จะไปไหนก็ไป ไม่สนใจใคร การตกเดือนไม่ค่อยได้ เด็กมักจะไม่นั่งค่า ตกเดือนของคนเฒ่าไม่ให้ความเคารพผู้นำ” และ R12 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวเสริมว่า “สมัยก่อน คนพ่อแดงมีการช่วยเหลือกันดี โตะอิหม่ามว่าหรือคนก็เชื้อเพลิง คนสามัคคีกัน แต่พอความเจริญเข้ามาคนก็เห็นแก่ตัวมากขึ้น ไม่สนใจส่วนรวม ไม่สนใจมัสยิด ไม่มีการเสียสละทั้งเวลาและทรัพย์สินเช่นการเก็บเบี้ยงานกุศล เก็บเบี้ยสมาชิก (กลุ่มฌาปนกิจ) ก็ลำบาก สนใจแต่เฉพาะผลประโยชน์ของตนเองเท่านั้น”

P2 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “ในอดีตผู้นำทั้งฝ่ายศาสนาและฝ่ายปกครองร่วมกันทำงานประสานงานกัน ปรีภายกัน เมื่อผู้นำประกาศก็จะปฏิบัติตาม วันไหนที่ผู้ใหญ่บ้านขอแรงไปทำงานเช่น ขุดลอกเหมืองส่งน้ำทำนา อิหม่ามก็ช่วยหนุนเสริม แต่วันนี้ผู้นำฝ่ายปกครองไปคนละทางทำให้เกิดปัญหา บ้านเราถ้าระดับหัวหน้า (ผู้นำ) จับมือกัน ประสานงานกัน ชาวบ้านไม่มีปัญหาพร้อมที่ตามจะผู้นำ”

จากการสังเกตพบว่าผู้นำในชุมชนมี 2 กลุ่มที่สำคัญ

1.1 ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำธรรมชาติมีทั้งอดีตผู้นำฝ่ายศาสนาและฝ่ายปกครอง และผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ผู้นำกลุ่มสตรี ผู้นำเยาวชน กลุ่ม อสม.

1.2 ผู้นำทางการ คือผู้นำศาสนามีอิหม่าม คอเด็บ บิหลัน คณะกรรมการมัสยิด และผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “กรรมการส่วนมากไม่พอใจฝ่ายปกครอง โดยเฉพาะผู้ปกครองบางคน กรณีการประชุมโรงไฟฟ้า แม้แต่คนที่เลือกเขามากก็ไม่พอใจ ส่วนผู้นำก็ไม่น่าผู้นำฝ่ายปกครองกับมัสยิดมีความเห็นกันคนละทาง”

จากการสังเกตพบว่า เมื่อมีเงินอุดหนุนการทำงานให้ศูนย์อบรมคุณธรรมจริยธรรมประจำมัสยิดเราะหะมะ (ตาดิกา) และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เริ่มมีปัญหาขึ้น R14 (2562, ตุลาคม, 2) กล่าวว่า “มัสยิดไม่ได้มีส่วนร่วมใดๆ ในการบริหารศูนย์ฯ สัปดาห์กลุ่มหนึ่งเห็นว่าไม่ถูกต้อง การบริหารไม่เป็นธรรม ไม่โปร่งใส บริหารงานแบบครอบครัว ไปตั้งในที่ดินส่วนบุคคลคือที่ปอเนาะ โคกยาง กรรมการมัสยิดน่าจะมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ต่อมาปี 2540 มีจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด ที่มีมัสยิดหลังเก่า ก็เหมือนกับศูนย์อบรมคุณธรรมจริยธรรมประจำมัสยิดเราะหะมะ (ตาดิกา) ต่างกันที่ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ตั้งบนที่ดินของมัสยิด ไม่มีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจนว่าเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกับมัสยิดแบบไหน”

R14 (2562, ตุลาคม, 2) กล่าวว่า “การบริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด ก็ไม่มีความชัดเจน กรรมการไม่รู้ว่าเป็นใคร จนนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย ของศูนย์ฯ ว่ามีความไม่โปร่งใส ในที่สุดกรรมการบางคนถูกกดดันจนต้องลา แล้วคัดเลือกใหม่”

R8 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “การบริหารศูนย์เด็กเล็ก ตาติกา ขาดการมีส่วนร่วม จากชาวบ้าน ไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าร่วม ไม่โปร่งใส ไม่รู้ว่ามีใครเป็นกรรมการ ครูก็เป็นคน ครอบครัวยุติธรรม เป็นผลประโยชน์ของครอบครัว ไม่เคยประชุมร่วมกัน การพัฒนาต้องร่วมกัน แก้ปัญหาด้วยกัน มัสยิดต้องเข้าร่วมในการบริหารศูนย์ฯ ด้วยเพราะเป็นของมัสยิด เวลาจัดกิจกรรม มัสยิดไม่เคยรับรู้ ตอนนี้มีข่าวว่าจะเอาศูนย์ออกไปจากมัสยิด มีการหาซื้อที่ดิน”

จากการสังเกตพบว่า การบริหารทั้งสองศูนย์ส่งผลต่อการบริหารมัสยิด จนเกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกในองค์กรและชุมชน มีการตั้งกระทู้ถามในมัสยิดก่อนละหมาดวันศุกร์ ทำหนังสือขับไล่ผู้นำ มีการประชุมชี้แจง แต่ไม่สำเร็จ มีการกล่าวหาว่ามีการทุจริตเงินอุดหนุน การศึกษา เจ้าหน้าที่สำนักงานการศึกษาเอกชน (สช.) อำเภอนะนัง และประธานสมาคมโรงเรียนตาติกา จังหวัดสงขลา ไปประชุมที่มัสยิดเพื่อสร้างความเข้าใจ แต่ก่อให้เกิดความกดดันต่อผู้นำจนตัดสินใจ ลาออก และมีการคัดเลือกผู้นำคนใหม่

P2 (2562, กรกฎาคม, 10) กล่าวว่า “ถ้าผู้นำทั้ง 3 คนหันหน้าเข้าหากัน ทำความเข้าใจ กันบ้านพอแดงก็ปกติ”

R11 (2562, กันยายน, 22) กล่าวว่า “ประมาณปี 2555 คณะกรรมการมัสยิดได้ ตัดสินใจซื้อสวนยางพาราจำนวน 5 ไร่ ราคา 8 แสนบาท ชาวบ้านเห็นว่าแพงไม่สมราคา ที่ดินก็ไม่ มีเอกสารสิทธิ์ จนวันนี้ยังไม่ได้มีการดำเนินการเพื่อจัดทำเอกสารเกี่ยวกับที่ดินและไม่รู้ว่าตกลงกัน อย่างไร ซื้อมาแล้วก็ไม่มีข้อตกลงว่า จะให้ใครตัด ไล่ปุ๋ยเมื่อไร มีรายได้เดือนละเท่าไร คนที่ตัด (กรี๊ด) ยางคือกรรมการ และกรรมการบางคนไม่ได้มีส่วนในการตัดสินใจ ไม่รู้เห็นในการจัดการ ทำให้ ชาวบ้านไม่พอใจ มีคนตั้งกระทู้ถามบิหลั่นในมัสยิดและเสนอให้ขาย แต่ก็ขายไม่ได้ เป็นปัญหามาถึง วันนี้ตอนนี้ไม่มีใครตัด (กรี๊ด) ไม่มีใครดูแล”

R6 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “มัสยิดขาดรายได้ ทุกวันนี้ชาวบ้านหมดศรัทธาต่อ คณะกรรมการมัสยิด เห็นชัดๆเมื่อกรรมการชุดเดิมจะซื้อที่ดินที่ชาวบ้านขายหน้ามัสยิดชาวบ้าน คัดค้านไม่ยอมให้ซื้อ เพราะความผิดพลาดของกรรมการที่ไม่โปร่งใส เป็นกรรม ทำให้ทรัพย์สิน มัสยิดเสียหาย จนกรรมการมัสยิดและชาวบ้านเกิดความขัดแย้ง”

R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “ปี 2559 ปัญหาถั่งน้ำตาลี่มของศูนย์เด็กเล็กที่ตั้งบน หลังคามัสยิด (ตาดฟ้า) กรรมการมัสยิดกับชาวบ้านบางคนเสนอให้เอาลง เพราะไม่เหมาะสม ไม่ สวยงาม ทั้งๆที่ตั้งมานานแล้ว และไม่มีใครมองเห็น จนต้องประชุมคณะกรรมการมัสยิดกับ

ชาวบ้านบางคน เพื่อให้เอาถังน้ำลง ในที่สุดก็ต้องเอาลง และกรรมการได้ทำให้ถังน้ำแตก แล้วไม่
รับผิดชอบจึงเกิดปัญหาน้ำกินน้ำใช้ของนักเรียนศูนย์ฯ จนเราต้องหาถังใหม่มาให้”

R12 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “เดือนกุมภาพันธ์ ปี 2560 มีการเลือกกรรมการใหม่
มีผู้เสนอชื่อสัปบุรุษมาส่วนหนึ่งมาเป็นกรรมการมัธยมส่วนมากจะเป็นคนของอิหม่ามเก่ามีเพียง
สามคนที่ เป็นอีกฝ่ายหนึ่ง มีคนพูดว่าให้เรา 3 คนเข้าไปเป็นฝ่ายค้าน”

R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “กรรมการ ไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียว กลุ่มหนึ่งทำ
อีกกลุ่มไม่ร่วมมือ และจะพูดถูกอีกกลุ่มว่า มันจะทำได้สักกี่วัน เดียวมันก็เลิก”

2. การศึกษาศาสนา

R14 (2562, ตุลาคม, 2) กล่าวว่า “บ้านเราขาดผู้มีความรู้ศาสนาที่ลึกซึ้ง แม้ว่าส่วนมาก
จะเรียนปอเนาะ แต่ก็เรียนกันไม่นาน ไม่กล้าแสดงออกไม่ค่อยไปไหน คนเรียนศาสนาน้อย เพราะ
ชาวบ้านมีเป้าหมาย ไปในการได้ทำงาน ปัจจุบันส่วนมากจะส่งลูกไปเรียนสามัญมากขึ้นเพราะตั้ง
ความหวังว่าจบแล้วจะต้องมีงานทำ คนที่ไปเรียนสามัญแม้จะเรียนสูง แต่ก็ไม่มีใครร่วมรับรู้เรื่องของ
ชุมชนเลยให้เป็นกรรมการมัธยมก็ไม่รับ เพราะกลัวการเก็บเงินบริจาคในชุมชน”

R2 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “คนบ้านเราการศึกษา น้อย ล้าหลัง ไม่มีหัวก้าวหน้า
คนเรียนศาสนามี น้อย คนเรียน โรงเรียนจะไม่เคร่งครัดศาสนาเหมือนเรียนปอเนาะ” R9 (2562,
สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “การศึกษาของกรรมการทั้งศาสนาและสามัญยังต่ำ อิหม่าม (ความศรัทธา) อ่อน
เวลาเดินทาง ไปไหนไม่ค่อยแวะละหมาดข้างทาง แม้แต่กรรมการบางคนก็ไม่ค่อยละหมาด คนหลง
(พูด) กันประจำ”

P3 (2562, กรกฎาคม, 10) กล่าวว่า “คนบ้านเราตั้งแต่แรกมาไม่ค่อยมามัธยม ตอนนี้ถือว่า
มาแล้ว แม้แต่เดือนบวช นัดกันมาแก้บวชก็ไม่ค่อยมา ปกติก็ไม่ค่อยมีคนมาละหมาดญามาอะฮ์ แต่
เวลาทำไรไร (ทำอะไร) ก็มาร่วม แต่จะให้เหมือนสมัยก่อนนั้นยาก

R8 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “ให้มีการสอนกุรอานแก่เด็กๆ ที่มัธยม หลัง
ละหมาดมัธยมจบละหมาดอิชา เหมือนที่เคยทำมาแล้วในอดีตจะทำให้พ่อแม่ผู้ปกครอง ได้มาส่งมา
รับลูกที่มัธยมและละหมาดญามาอะฮ์ร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการฝึกนิสัยให้เด็กมีความคุ้นเคยกับมัธยม
ถ้าทำได้อนาคตมัธยมเราน่าจะมีคนมาละหมาดญามาอะฮ์มากขึ้น”

R13 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “คนพ่อแดงไม่ค่อยมีความรู้ เช่น เรื่องละหมาด
การอ่านฟาติฮะฮ์ บางคนยังอ่านไม่ถูก กรรมการหลายคนไม่มีความรู้ ไม่สามารถเป็นอิหม่ามนำ
ละหมาดได้ น่าจะตั้งอิหม่ามผู้นำละหมาดในแต่ละวัคตู (เวลา) ด้วย มีการเรียนการสอนให้มากขึ้น
สมัยก่อนอดีตอิหม่ามสอนก็ตาบ นายคนเหม มะหิงเระ สอนฟาติฮะฮ์ที่มัธยม ปัจจุบันน่าจะมีการ
เชิญ โต๊ะครูมาพูดให้มากขึ้น” สอดคล้องกับ R5 (2562, สิงหาคม, 20) กล่าวว่า “สัปบุรุษบางคนบอกว่า

ไม่มาละหมาดขณะมีสยิด เพราะอิหม่ามอ่านฟาติหะฮะไม่ถูกต้อง ซึ่งน่าจะมีการทดสอบการอ่านของคนที่เป็นอิหม่ามเพราะฟาติหะฮะเป็นรুকุนละหมาด ถ้าอ่านไม่ถูกต้องก็ทำให้ละหมาดไม่ถูกต้องด้วย”

R14 (2562, ตุลาคม, 2) กล่าวว่า “กรรมการเราไม่มีความรู้ ทั้งศาสนาและสามัญ ที่ต้องให้คนนอกก็เพราะคนใน (คนเดิม) เราไม่สามารถทำได้ บ้านเราคนที่อ่านหนังสือภาษาอาหรับไม่มีบาริส (สระ) ใต้นั้นไม่มี ไม่กล้าแสดงออกแต่คนที่มาจากข้างนอกเขามี เขาทำได้ จึงจำเป็นที่จะต้องให้คนนอกเป็นผู้นำ”

R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “การเชิญวิทยากรมาบรรยาย คนมีความสนใจมาก คนฟังจะหลากหลายมีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ทั้งหญิงและชาย” ซึ่ง P7 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “วิทยากรที่เชิญมาต้องให้มีเนื้อหาความรู้ให้มากอย่าให้ตลกมากเกินไป คนบ้านเราชอบสนุกอย่างเดียว” จัดแข่งกับ P8 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “ให้มีเรื่องสนุกบ้างคนฟังจะไม่เบื่อ น่าจะจัดวิทยุรุ่น มัลลัฟ เดือนละครั้งหรือสองเดือนครั้ง”

3. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

จากการสังเกตพบว่า ในอดีตชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรมทำเพื่อกิน อยู่กับธรรมชาติ ทำนาด้วยน้ำฝน ไถนาด้วยวัวควาย เก็บข้าวกับคน มีการลงแขกเก็บข้าว กินข้าวซ้อมมือ เก็บพืชผักในป่า หาปลาในคลอง มีอะไรก็แบ่งปันกันกิน แลกเปลี่ยนกันใช้ รายได้น้อยแต่ไม่เดือดร้อน ปัจจุบันอาชีพต่างๆ ก็เปลี่ยนไปมาก การทำนาที่ใช้เครื่องจักร ต้องใส่ปุ๋ย ลงทุนมาก ต้องจ้างเกี่ยวข้าว ผลผลิตไม่คุ้มทุน

R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “การทำนาบางปีก็เสียหาย ได้ไม่คุ้มทุน หลายครอบครัวจึงเลิกทำนา หันมาซื้อข้าวสารเพราะเห็นว่าสะดวกไม่เสียเวลา ไปทำงานโรงงานตั้งแต่เช้ากลับมืด บางคนเข้ากะกลางคืนกลางวันนอน การทำงานในโรงงานเริ่มมีมากประมาณ 5 ปีมาแล้ว เพราะไม่มีคนที่มาจัดการหาคนที่ต้องมีความพร้อมในการรับส่ง เหมือนกับนายหน้า บางคนไปทำงานกะเช้ากลับเย็น บางคนเข้ากะสองกลับตีสอง ก็ไปกรีดยางต่อเสรีจดีห้า ขายน้อยเสรีจดีก็เที่ยงได้นอนแป๊บเดียว ก็ต้องไปทำงานต่อ คนการศึกษาสูงๆ ก็ไปทำงานในเมือง ปัจจุบันคนรายได้มากแต่ไม่พอจ่ายเพราะรายจ่ายมาก จึงต้องทำงานหาเงินให้พอกับรายจ่าย บางคนหนึ่งปีกลับบ้านเพียง 1-2 ครั้ง จึงไม่มีเวลาสำหรับงานชุมชน คนที่ไปกลับก็ไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของมัสยิด จะนัดประชุมสักทีก็ยากมาก”

การไปทำงานโรงงานก็มีความสัมพันธ์กับคนนอก แต่งงานกับคนนอก กับคนต่างศาสนาที่เปลี่ยนมานับถืออิสลาม เรียกว่า “มัลลัฟ” R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวต่อว่า “มัลลัฟที่มาแต่งงานกับคนพ้อแดง บางคนไม่ได้มีการศึกษาหลักการอิสลาม เพราะต้องไปทำงานหารายได้

รับผิดชอบในการเลี้ยงดูครอบครัว จึงขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลาม คณะกรรมการมัสยิดได้หาแนวทางที่จะจัดอบรมหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ เพราะการหยุดงานไม่พร้อมกัน ครอบครัวไม่ให้ความร่วมมือไม่เห็นความสำคัญ มัสยิดก็ไม่ดำเนินการให้จริงจังสักที”

4. การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “ความแตกแยกในหมู่บ้านสาเหตุหลักมาจากการเลือกตั้งทุกระดับ เลือกตั้งทุกที่ต้องแบ่งออกเป็นฝ่าย พอจะปกติก็เลือกตั้งอีกแล้ว แม้แต่การเลือกอิหม่ามก็เหมือนกัน ที่มีฝ่ายแพ้ชนะ” สอดคล้องกับ R12 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านที่ทำให้ชุมชนแตกแยก การเลือกตั้งอบต. ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนมีกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย มีพวกมีพวก กุ ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรม บางครั้งอยากจะมาร่วมแต่เพราะคนนั้นจัด คนนี้จัด จึงไม่เข้าร่วม ทั้งที่อยากจะมาเข้าร่วม” ส่วน R14 (2562, ตุลาคม, 2) กล่าวว่า “ความแตกแยกในชุมชนมาจากเรื่องการเมือง การเลือกตั้ง และเรื่องผลประโยชน์เล็กๆน้อยๆ เท่านั้นจริงๆ ไม่คุ้มกันเลยกับสิ่งที่ชุมชนต้องมาแตกแยกกัน” ขัดแย้งกับ R11 (2562, กันยายน, 22) กล่าวว่า “แม้ว่าการเลือกตั้งจะเป็นส่วนหนึ่งของความแตกแยกขัดแย้ง แต่เมื่อผ่านไปสักระยะก็สามารถกลับมาดีกันได้ เพราะถือว่าไม่ใช่เรื่องของเรา ไม่เกี่ยวกับมัสยิด ก็ทำงานเข้ากันได้ แรกๆ อาจจะแลหน้ากันไม่ได้ จะส่งผลต่อการบริหารมัสยิดก็จริงแต่ไม่รุนแรงเท่ากับความผิดพลาดในการบริหารงานของคณะกรรมการมัสยิด ที่ไม่เป็นธรรม ไม่โปร่งใสเพราะเป็นเรื่องของเรา มันจึงมีผลกับการบริหารมัสยิดมาก เช่น มีกรรมการบางคนเคยพูดว่า เบี้ยมัสยิดจ่ายไปตะ ถ้าหมคก็ค่อยหามาหาล่าว ที่เกิดปัญหานี้ก็เพราะเรื่องนี้”

P2 (2562, กรกฎาคม, 2) กล่าวว่า “ถ้ามัสยิดคิดจะจัดงานตอนนี้อย่าคิดเลย เพราะชาวบ้านเข้ากันไม่ได้ จัดไปก็มีปัญหา ชาวบ้านจะไม่ร่วม ต้องให้คนพร้อมก่อน”

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือกฎหมายกำหนดให้อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน กับกรรมการอื่นมีวาระการดำรงตำแหน่งไม่เท่ากัน R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “ตำแหน่งสามคนนี้ (อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน) น่าจะมีวาระ 4 ปีเหมือนกับกรรมการด้วย เพราะไม่คิดชาวบ้านเปลี่ยนได้ง่าย” R9 (2562, กรกฎาคม, 3) “น่าลองเหมือนกัน กรรมการน่าจะมาพิจารณาเรื่องวาระสักทีว่าเราจะเอากันอย่างไร”

5. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

ปัจจุบันเครื่องมือสื่อสารทันสมัยมาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและเป็นสิ่งจำเป็นในการทำงาน โดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร การประสานงาน การสร้างความเข้าใจ การให้ความรู้การศึกษา ซึ่งมีแอปพลิเคชันมากมาย เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก เพจ เป็นต้น กรรมการ

ได้ตั้งกลุ่มไลน์ขึ้นมาชื่อ “คณะกรรมการมัธยม” เพื่อให้ทุกคนได้สะท้อนปัญหา ได้พูดคุย ได้ประสานงาน ได้นัดหมายกันง่ายขึ้นเร็วขึ้น

R1 (2562, ตุลาคม, 12) กล่าวว่า “หากคณะกรรมการมัธยมทุกคนใช้โทรศัพท์มาช่วยในการทำงานก็ดี เพราะเด็กๆ (วัยรุ่น) บ้านเรามีสมาร์ตโฟนกันทุกคน แต่กรรมการมัธยมบางคนไม่มีแม้แต่โทรศัพท์ธรรมดา” จากการสังเกตพบว่า กรรมการ 15 คนไม่มีโทรศัพท์ 2 คน และที่มีสมาร์ตโฟน 7 คน เป็นสมาชิกไลน์ 7 คน ที่มีเฟซบุ๊ก 5 คน บางคนยังไม่สามารถสืบค้นข้อมูลต่างๆ ในอินเทอร์เน็ต จำเป็นจะต้องให้ความรู้พื้นฐานในการใช้สมาร์ตโฟน และกล่าวอีกว่า “ได้นัดประชุมทางไลน์กลุ่ม ปรากฏว่าสมาชิกบางคนไม่ได้อ่านไลน์”

R7 (2562, สิงหาคม, 25) กล่าวว่า “สมัยก่อนเวลาคนเสียชีวิต ต้องมาเขียนหนังสือเชิญไปละหมาดมัธยม มีคนไปแจก (ส่ง) หนังสือ มีค่าน้ำมันรถ เสียเวลามาก ปัจจุบันใช้วิธีโทรแจ้งกันทางโทรศัพท์เร็วขึ้น สะดวกขึ้นมากประหยัดด้วย”

การเรียนการสอนที่มีสัทธิระหว่างละหมาดมัธยมกับอวิชา จากการสังเกตพบว่า ส่วนมากจะเป็นผู้ใหญ่คนสูงอายุที่ไปละหมาดขณะมาอะฮ์ ฟังการสอนไม่กี่คน คนหนุ่มๆ ไม่มี ส่วนหนึ่งที่อยู่บ้านน้ำชา คนที่มีการศึกษามีความรู้ทั้งศาสนาและสามัญ ก็ไม่ไปละหมาดมัธยมเป็นความท้าทายที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเทคโนโลยีเยาวชนใช้สมาร์ตโฟนได้ดี หากมีการใช้แอปพลิเคชันต่างๆ เป็นสื่อกลางในการประสานความร่วมมือ ความเข้าใจ ให้ความรู้ทางศาสนา หรือเป็นเวทีแลกเปลี่ยนปัญหา ประสบการณ์กับคนรุ่นใหม่ นับเป็นอีกช่องทางในการที่จะให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารมัธยมในสมัยที่โลกมีความเจริญ

การเปลี่ยนแปลงผู้นำองค์กร เนื่องจากชุมชนเกิดความขัดแย้ง ทำให้สัปปุรุษแบ่งเป็นสองฝ่าย ก่อนมีการคัดเลือกอิหม่ามทั้งสองฝ่ายพยายามจะเสนอกันของตนเป็นอิหม่าม เมื่อพิจารณาแล้ว ปรากฏว่าผู้ถูกเสนอชื่ออีกฝ่าย สัปปุรุษส่วนมากไม่ยอมรับในการเสียดล จนตัดสินใจไม่เสนอตัวแทนให้สัปปุรุษพิจารณาในการประชุมคัดเลือกอิหม่าม จึงมีการเสนอเพียงคนเดียวเท่านั้น จึงทำให้ดูเหมือนว่าไม่มีการแข่งขันแต่อย่างใด ทั้งที่ก่อนหน้านี้ทั้งสองฝ่ายก็พยายามหาวิธีการเพื่อให้คนของตนได้เป็นอิหม่าม ซึ่งไม่ต่างอะไรกับการหาเสียงของนักการเมือง เพียงแต่ไม่มีการซื้อเสียงกันเท่านั้น P10 (2562, สิงหาคม, 28) กล่าวว่า “ชาวบ้านเห็นว่า คนนี้ไม่มีความเสียดล เห็นแก่ตัวมากเกินไป เวลาทำงานไม่ค่อยร่วมมือกับคนอื่น ชอบโยนความผิดให้คนอื่น และไปสมคบกับผู้นำในอดีตไปทำให้คนเกลียดชังกับอีกฝ่ายหนึ่ง คนก็ไม่เอา แต่อีกคนสามารถเข้าได้ทุกคนมันน่าจะดีกว่า”

R9 (2562, กรกฎาคม, 3) กล่าวว่า “กรรมการเราไม่มีความเป็นเอกภาพ ไม่มีทีมเวิร์คการทำงานจึงยากต้องค่อยเป็นค่อยไป ต้องหาวิธีการลดข้อขัดแย้ง เช่น ต้องให้ความรู้ (หลักสูตรอะฮ์ลิม) สร้างความรักในหมู่คณะ โดยใช้หลักการศาสนา ที่ไม่เป็นหนึ่งนั้นมาจากเรื่องการเมืองปนกับเรื่อง

ศาสนา ทำให้คนเกลียดชังกัน ไม่รู้จักให้อภัยกัน ส่วนเรื่องมัลลัฟ การเป็นอยู่ของเราไม่สามารถเป็นตัวอย่างให้เขาได้ ปัญหาเยาวชนทุกพื้นที่ตกเป็นทาสสิ่งที่ไม่ดี สังคมวันนี้ไม่ได้เอื้อให้คนทำสิ่งที่ดี”

การเลือกกรรมการมัสยิด ก็ได้เสนอบุคคลที่เห็นว่ามีความเหมาะสมในการเป็นกรรมการ แต่ R12 (2562, สิงหาคม, 2) กล่าวว่า “กรรมการส่วนมากเป็นคนของอิหม่ามเก่า พวกเรามีแค่ 3 คน เขาบอกว่า ให้เข้าไปค้ำ แต่เราบอกว่าเราไม่ได้นี้จะเข้าไปค้ำ” R3 (2562, สิงหาคม, 14) กล่าวว่า “กรรมการชุดนี้มีคนเสนอคนเดียวเกือบหมด จะเอาแต่พวกตน

สรุปความท้าทายต่อการบริหารมัสยิด

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เมื่อสังคมมีการพัฒนาทางวัตถุมากขึ้นไปอย่างขาดความสมดุลกับทางคุณธรรม คนไปทำงานนอกบ้านมีรายได้มากขึ้น เส้นทางคมนาคมสะดวกสบาย ความรู้สึกนึกคิดคนก็เปลี่ยนไปตามกระแสการพัฒนา เริ่มไม่สนใจสังคมนรอบข้าง คิดว่าทุกอย่างสามารถพึ่งตนเองได้ และเมื่อมีผลประโยชน์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับมัสยิดเข้ามาในชุมชนที่คณะกรรมการมัสยิดไม่ได้มีส่วนร่วม ทำให้ผู้นำที่เคยประสานการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำศาสนากับฝ่ายปกครอง ได้เกิดความแตกแยก ขัดแย้งกัน ส่งผลไปสู่ชุมชนและการบริหารมัสยิด จากสภาพชุมชนที่ไม่ค่อยมีการไปละหมาดญะมาอะฮ์ที่มัสยิด ก็ยิ่งทำให้เกิดความลำบากที่จะบริหารมัสยิดให้มัสยิดเป็นศูนย์ร่วมของการประกอบอิบาดะฮ์ของชุมชนได้ จึงเป็นความท้าทายที่สำคัญมาก

2. การศึกษาของชุมชนโดยเฉพาะด้านศาสนา ส่วนหนึ่งเกิดจากค่านิยมที่ชาวบ้านพูดกันตลอดว่า “ศาสนาเรียนให้พอปล่อยจากควยิบ (ภาคบังคับ) ก็พอแล้ว” ส่วนมากจะเรียนกันน้อยและพึ่งมาจากผู้รู้ทางศาสนาในชุมชนเท่านั้น ซึ่งมันก็ดีในแง่เป็นเอกภาพทางความคิดแต่เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการพัฒนาประเทศส่งผลให้บทบาทมัสยิดลดลงจึงมีความจำเป็นอย่างมากต่อความรู้ในระดับสูงและกว้างอย่างหลากหลายในทางศาสนา ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ชุมชนเกิดการตระหนักในการปฏิบัติศาสนกิจ ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของมัสยิดในการเป็นศูนย์กลางของชุมชน การศึกษาที่ต่ำของชุมชนจึงเป็นความท้าทายต่อการบริหารมัสยิด ซึ่งมัสยิดได้จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้มากขึ้นเช่น การจัดอบรมมุสลิมะฮ์ การจัดบรรยายวิชาการ การอธิบายกุรอานและชะดิษก่อนประชุมกรรมการ ต้องมีระเบียบข้อบังคับการประชุม เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ จากอดีตที่มีอาชีพด้านการเกษตรที่อาศัยธรรมชาติ หลังจากการพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม แนวคิดการเกษตรเพื่อกินมาทำเพื่อขายมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำสวนยาง รายได้ดี แต่ค่าครองชีพสูงขึ้นรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ต้องไปทำงานนอกบ้าน จึงไม่มีเวลาร่วมกิจกรรมต่างๆ ของมัสยิด การบริหารมัสยิดจึงไม่สามารถเข้าถึงกับทุกคนได้ ก็นับเป็นความท้าทายต่อการบริหารมัสยิด

4. การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง นับตั้งแต่มีการเลือกตั้ง ทำให้เกิดความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันจากการ โฆษณาชวนเชื่อของภาคการเมืองที่แข่งขันกันเพื่อจะเอาชนะอย่างเดียวกันเกิดแตกแยกในชุมชนและมีความท้าทายต่อการบริหารมัสยิดที่ทำให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน นอกจากนี้ยังมาจากข้อกำหนดฝ่ายการเมืองที่กำหนดคณะกรรมการมัสยิดเป็น 2 กลุ่ม ที่วาระการดำรงตำแหน่งที่ไม่เหมือนกลุ่มหนึ่งตลอดชีวิต อีกกลุ่มหนึ่งมีวาระเพียง 4 ปี ยิ่งปัจจุบันมีผลประโยชน์ มีค่าตอบแทนการทำงานของคณะกรรมการซึ่งเป็นสิ่งที่ดี แต่มันจะส่งผลให้มีการรักษาผลประโยชน์ของตนมากกว่าการทำงานบริหาร ซึ่งมันทำให้ความรู้สึกความเป็นเจ้าของมัสยิดร่วมกันของชุมชนลดน้อยลงด้วย

5. ปัจจุบันเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งได้มีส่วนช่วยให้การทำงาน การติดต่อสื่อสาร การเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทุกคนเข้าถึงได้ง่าย มัสยิดจึงได้ตั้งกลุ่มไลน์ชื่อ “คณะกรรมการมัสยิด” และมีเพจชื่อ “มัสยิดเร้าหะมะ” เป็นช่องให้สับปรัษทุกคนและกรรมการได้ใช้เป็นเวทีนำเสนอปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวหลักการศาสนา การพัฒนาระบบเสียงตามสายในชุมชนก็เป็นช่องทางที่มัสยิดจะสื่อสารไปยังสับปรัษด้วย นับเป็นความท้าทายของคณะกรรมการที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการบริหาร และการพัฒนาบทบาทของมัสยิดในปัจจุบันและอนาคต

หลักการอิสลามที่ใช้ในการบริหารภายใต้ความท้าทาย

1. หลักการอะมานะฮ์

1.1 การคัดเลือกกรรมการมัสยิดเป็นหัวใจหลักที่สำคัญที่สุดในด้านการบริหาร จึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญมาก จากการศึกษาพบว่า การคัดเลือกที่ผ่านมาสรุปว่า จะต้องใช้การคัดเลือกแบบผสม การรับสมัครกับการคัดเลือกโดยมีคณะกรรมการสรรหาที่มาจากผู้รู้และตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเป็นกรรมการสรรหา

1.2 เปิดโอกาสให้สัปบุรุษได้มีส่วนร่วมด้วยการคัดเลือกสัปบุรุษ ให้คณะกรรมการสรรหาประชุมปรึกษาหารือ ตามหลักการชูรอ พิจารณาจากคุณสมบัติตามกฎหมาย และคุณสมบัติเฉพาะของมัศยิด

1.3 การแบ่งงานตามโครงสร้างและหน้าที่ที่จะต้องพิจารณา คุณสมบัติ ลักษณะความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล

1.4 การจัดทำแผนประจำปีทั้งแผนปฏิบัติงาน แผนใช้จ่ายงบประมาณซึ่งจะต้องเปิดเผย ทำป้ายประชาสัมพันธ์ และต้องประเมินผลความพึงพอใจและความสำเร็จ

2. หลักการชูรอ การประชุม เป็นกลไกสำคัญในการทำงาน ทุกกิจกรรมผ่านการประชุม คณะกรรมการมัศยิด อีหม่ามเป็นผู้ควบคุมและชี้ขาดการประชุม

3. หลักการเชื่อฟังผู้นำ กรรมการมีหน้าที่ในการให้ข้อมูลต่างๆ และต้องปฏิบัติตาม คำชี้ขาดของอีหม่าม

4. หลักการตักเตือน เมื่อทำงานผิดพลาดก็ควรใช้การตักเตือนซึ่งกันและกัน

5. หลักการเรียนรู้ ก่อนประชุมทุกครั้ง ต้องนำอัลกุรอานและหะดิษมาอธิบายเพื่อให้ คณะกรรมการมีความรู้ความเข้าใจทางศาสนาเพิ่มขึ้น

5.1 มีการสอนทุกวันหลังละหมาดมัฆริบ การอ่านตะลิม หลังละหมาดอีนา คุดบะฮ์ การบรรยาย เพื่อให้สัปบุรุษมีความรู้ มีความตระหนักในหน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติ ศาสนกิจ มีความเข้าใจหลักการศาสนา

5.2 การใช้เทคโนโลยีสื่อสาร เช่น โทรศัพท์มือถือสร้างกลุ่มไลน์กรรมการ เพื่อประสานงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ บันทึกวิดีโอ พัฒนาปรับปรุงเสียงตามสายให้ดี

5.3 จะเปิดการสอนอัลกุรอานแก่เด็กๆ ให้ครูอาสาสอนร่วมกันที่มัศยิด เพื่อให้เยาวชนมีความสัมพันธ์กับมัศยิดและจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความผูกพันกับมัศยิด

6. หลักช่วยเหลือ ทำความดี รับผิดชอบ เสียสละ เชื่อฟังผู้นำ และเรียนรู้ การทำความ สะอาดมัศยิด ของสตรีในชุมชนมี 4 กลุ่ม ทำความสะอาดมัศยิดทุกเช้าวันศุกร์

7. หลักการปรึกษาหารือ เสียสละ เชื่อฟังผู้นำ และทำความดี เมื่อมีการประชุม ปรึกษาหารือระหว่างกรรมการกับสัปบุรุษ ครูสอนอัลกุรอาน

8. หลักการทำความดี เสียสละ เชื่อฟังผู้นำ การช่วยเหลือ และการเรียนรู้ การประสาน เยาวชน สตรี เพื่อมาร่วมกันการพัฒนามัศยิดให้เป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ เช่น เยาวชนมา บันทึกข้อมูล ความช่วยปรับพื้นที่ การให้กำลังใจเด็กและเยาวชนที่ประพฤติดีมีคุณธรรม และให้ กำลังใจคนทำงานอันเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน

การนำหลักการอิสลามมาใช้บริหารนั้นต้องมีการวิเคราะห์และบูรณาการ บางครั้งในหนึ่งกิจกรรมอาจจะใช้หลายๆ หลักการมาบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้การบริหารงาน มีสัจเป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น

สรุปหลักการอิสลามที่ใช้ในการบริหารภายใต้ความท้าทาย คือ หลักการอะมานะฮ์ หลักการซุรอ หลักการเชื่อฟังผู้นำ หลักการตักเตือน หลักการเรียนรู้ หลักการทำดี หลักการเสียสละ และการปรึกษาหารือ โดยเฉพาะหลักการเรียนรู้จะนำมาใช้ในทุกๆ กิจกรรม

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม กรณีศึกษา มัสยิดเราะหฺมะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเราะหฺมะบ้านพ้อแดง
2. ศึกษาพัฒนาการ การบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. พัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสังเกต และการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน มกราคม 2561– ธันวาคม 2562 มีลำดับและขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
2. ขออนุญาตจากคณะกรรมการมัสยิดเพื่อการเก็บข้อมูลการวิจัยด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ การสนทนากลุ่ม และเอกสารต่างๆ ของมัสยิด
3. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลด้วยตนเอง จำนวน 24 คน ใช้เวลา คนละ 1-2 ชั่วโมง และสนทนากลุ่มๆ ละประมาณ 1-2 ชั่วโมง
4. การสังเกต ผู้วิจัยเป็นคนในพื้นที่ เห็นปรากฏการณ์การต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นประสบการณ์ที่มีบันทึกไว้
5. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารของมัสยิด เช่น บันทึกการประชุม ป้ายประชาสัมพันธ์

5.1 บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเราะหฺมะ บ้านพ้อแดง

5.1.1 ประวัติความเป็นมา

ชุมชนมัสยิดเราะหฺมะ บ้านพ้อแดง แยกมาจากมัสยิดบ้านน่ายา ก่อตั้งชุมชนเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 สร้างมัสยิดหลังแรกเป็นอาคารไม้ยกพื้น กว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตร ชาวบ้านมอบที่ดินให้ 2 งาน 24 ตารางวา เป็นสถานที่สร้างมัสยิด เมื่ออิหม่ามคนแรกที่ไม่เป็นทางการเสียชีวิต มีการสรรหาอิหม่ามคนใหม่ แต่ในชุมชนไม่มีผู้รู้ทางศาสนา จึงได้ประชุมตกลงว่า

จำเป็นจะต้องเชิญคนนอกชุมชนเป็นอิหม่ามที่เป็นทางการคนแรก และวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2513 ได้จดทะเบียนตามกฎหมายชื่อ มัสยิดเรีอะหมีะ วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2530 สร้างมัสยิดหลังที่สอง เป็นอาคารคอนกรีต กว้าง 17 เมตร ยาว 30 เมตร บนที่ดินที่ชาวบ้านมอบให้ 3 งาน 43 ตารางวา งบประมาณ 2 ล้านบาท เงินทุนทั้งหมดได้มาจากการจัดงานการกุศล การจับสัตว์น้ำในหมู่บ้าน ร่วมมือกันรับจ้างถางป่า เกี่ยวข้าว รายได้ทั้งหมดมอบให้มัสยิด

ชุมชนมัสยิดเรีอะหมีะ ประกอบด้วยกลุ่มบ้านต่างๆ จากหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 4 ตำบลคูอำเภोजะนะ มีสัปปุรุช 1,087 คน ตั้งอยู่ด้านทิศใต้อำเภोजะนะไปประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่มหน้าบ้านเป็นที่นา ข้างหลังหมู่บ้านมีคลองหลายสาย ถัดไปด้านตะวันตกเป็นป่าไม้และภูเขา มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งเขาป่านาคลอง มีถนนคอนกรีต และไฟฟ้าใช้ มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มบ้าน เป็นบ้านไม้ยกพื้น ใต้ถุนไว้เลี้ยงสัตว์ ปัจจุบัน มีการถนอมเป็นที่สร้างบ้านเป็นอาคารคอนกรีตไม่มีใต้ถุน

สถาบันที่สำคัญของชุมชนมี มัสยิดเรีอะหมีะ ในอดีตมีปอเนาะ โศกยาง ปัจจุบันเป็นศูนย์อบรมจริยธรรมประจำมัสยิดเรีอะหมีะ (ตาดีกา) ปอเนาะม่วงหวาน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด (ศูนย์เด็กเล็ก) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชน โรงเรียนบ้านลูกศักดิ์สิทธิ์ กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านพ้อแดง

ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความรักสามัคคีและพึ่งพาอาศัยกัน ในอดีตเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับธรรมชาติ ปัจจุบันมีอาชีพ การเกษตร ทำนาทำไร่ รับจ้าง ค้าขาย และอื่นๆ การศึกษาด้านศาสนาส่วนมากจะเรียนที่ปอเนาะในหมู่บ้านคนละ 2-3 ปี และมีบ้างที่ไปเรียนปอเนาะนอกหมู่บ้านแต่ก็เรียนกันไม่นาน ส่วนด้านสามัญมีคนเรียนน้อย ปัจจุบันนี้คนเรียนสามัญมากกว่าเรียนศาสนา

วัฒนธรรมของชุมชนมาจากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เช่น การละหมาด การถือศีลอด การทักทายด้วยสลาม การเข้าสู่น้ำ การกินน้ำชา ที่เลิกไปแล้วมีการแห่กันหาม การแสดงป็นจกีสลัต

ความท้าทายในช่วงนี้คือ

1. ชุมชนขาดผู้รู้ทางศาสนาจนต้องไปเชิญคนนอกชุมชนมาเป็นอิหม่าม และปัจจุบันจากการศึกษาพบว่าคนที่มีความรู้ศาสนาในชุมชนมีน้อย
2. สัปปุรุชไปละหมาดอะซะฮ์ที่มัสยิดน้อย

5.2 พัฒนาการการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

5.2.1 ช่วงการก่อตั้ง

1. ด้านศาสนา เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจ ที่ประชุม สถานศึกษา เป็นที่พบปะพูดคุย สถานที่จัดกิจกรรมเลี้ยงอาหารในวันสำคัญ
2. ด้านกฎหมาย มัสยิดไม่มีทะเบียน ไม่มีอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น เป็นหน้าที่ของผู้รู้ เป็นอิหม่ามในการปฏิบัติศาสนกิจ ผู้นำและชาวบ้านช่วยกันบริหารมัสยิดตามความสามารถ
3. บทบาทเสริม มีการประสานงานเพื่อเชิญคนนอกมาเป็นอิหม่าม การตั้งกลุ่มฌาปนกิจเป็นบทบาทของผู้รู้จากภายนอกชุมชน การใช้ภูมิปัญญาชุมชนสร้างกลองเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร

5.2.2 หลังจดทะเบียน

1) ปี พ.ศ. 2512 – 2534

- 1.1) ด้านศาสนา เป็นศูนย์อิมาอะฮ์ สถานศึกษา ที่ประชุม จัดพิธีแต่งงาน การละหมาดมัสยิด (ศพ) เลี้ยงอาหารวันสำคัญ การแก้ปัญหาข้อพิพาท
- 1.2) ด้านกฎหมาย การประสานงานจดทะเบียนมัสยิด แต่งตั้งอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น และกรรมการมัสยิด แก้ปัญหาข้อพิพาท
- 1.3) บทบาทเสริม ปรับปรุงระเบียบของกลุ่มฌาปนกิจให้ ใช้เครื่องเสียงประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆ ส่วนกลองจะใช้แจ้งข่าวการเสียชีวิต

2) ปี พ.ศ. 2534-2540

- 2.1) ด้านศาสนา เป็นศูนย์กลางอิมาอะฮ์และกิจกรรมทางศาสนาเหมือนที่ผ่านมา ใช้ภาษาท้องถิ่นบรรยายคุตบะฮ์ มีการณรงค์ให้นักเรียนมุสลิมโรงเรียนประชาบาลใส่เครื่องแบบตามหลักศาสนาอิสลาม เปิดสอนฟิรฎูฮ์ (ศูนย์ตาดีกา) ในนามของมัสยิด
 - 2.2) ด้านกฎหมาย มีการตกลงเกี่ยวกับวาระของคอเต็บ บิหลั่น เป็น 4 ปี เมื่อครบวาระให้ลาออกเพื่อให้มีการคัดเลือกใหม่ ประชุมประจำเดือน เชิญนักวิชาการไปบรรยายให้ความรู้แก่สัปบุรุษเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์อิสลามและการจัดระบบชะกา
 - 2.3) บทบาทเสริม ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทำบุญอัฐวะฮ์ ประสานงานหน่วยงานรัฐและเอกชน สร้างเครือข่ายมัสยิดในตำบล ตำบลแคและตำบลขุนคุดหวาย
- ในช่วงนี้มีความท้าทายในการปฏิบัติตามข้อตกลงเกี่ยวกับวาระการดำรงตำแหน่งของคอเต็บ บิหลั่น ที่หน่วยงานบังคับบัญชาไม่ยอมรับเพราะขัดกับกฎหมายที่กำหนดให้

ดำรงตำแหน่งตลอดชีวิต และการจัดระบบชะกาดในชุมชนเพราะเป็นเรื่องของผลประโยชน์กับ ประเพณีที่ปฏิบัติมาในอดีต

3) ปี พ.ศ. 2540 – 2560

3.1) ด้านศาสนา มีคอเต็บบางคนไม่บรรยายคุตบะฮ์ และขาดความสามารถ จึงลาออก แล้วมีการเลือกคนใหม่ บางคนเตรียมการและบรรยายด้วยภาษาได้ แต่ถูกสัปบุรุษให้ออก

3.2) ด้านกฎหมาย มีการเปลี่ยนคอเต็บ 3 คน ตั้งศูนย์เรียนอัลกุรอานที่ มัสยิด ทดลองใช้สุกมปากัด สร้างศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด

3.3) บทบาทเสริม เริ่มจัดระบบชะกาด มีอุปกรณ์เครื่องครัวชุดงานเลี้ยงไว้บริการ เป็นรายได้มัสยิด มีการซื้อสวนยาง

4) ปี พ.ศ. 2560 – ปัจจุบัน

4.1) ด้านศาสนา เป็นสถานที่ประกอบอิบาดะฮ์และปฏิบัติศาสนากิจ เหมือนที่ผ่านมา และมีการรณรงค์ให้สัปบุรุษไปร่วมละหมาดญะมาอะฮ์ที่มัสยิด เพื่อการเป็น ศูนย์กลางของการอิบาดะฮ์ จัดให้มีคนมาสอนมากขึ้นเพื่อให้มีสัปบุรุษได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยว หลักการอิสลามในด้านต่างๆ

4.2) ด้านกฎหมาย เพิ่มเวลาการเรียนการสอนมากขึ้น ให้กรรมการที่มีความรู้รับผิดชอบการสอนในแต่ละวัน มีการจัดระบบเอกสาร ใช้คอมพิวเตอร์เก็บข้อมูลต่างๆ มี สำนักงานคณะกรรมการมัสยิด

4.3) บทบาทเสริม ประสานเยาวชนมาช่วยในการทำงาน มีกลุ่มมุสลิมะฮ์ รักษาความสะอาดมัสยิดเป็นประจำทุกวันศุกร์ จัดเลี้ยงน้ำชาคัฮ์รียอต เป็นต้น

รูปแบบการคัดเลือกกรรมการมัสยิดมี 3 แบบ

1. แบบสรรหา ใช้ในช่วงก่อนการจดทะเบียนที่ไปเชิญคนนอกมาเป็นอิหม่าม เพราะในสมัยนั้นชุมชนไม่มีผู้รู้ ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ประชุมสรรหาอิหม่าม ปี 2559 หลังจากทีอิหม่ามคนก่อนลาออก มีการคัดเลือกอิหม่ามใหม่ มีผู้เสนอตัว 2 คน จึงมีบุคคลในหมู่บ้าน กลุ่มหนึ่งร่วมพิจารณาคณะสมบัติต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมกับการเป็นอิหม่ามคนต่อไป การเลือกกรรมการ ระหว่างปี 2545 – 2550 จะเป็นการแบ่งชุมชนเป็น 4 เขต แต่ละเขตไปสรรหากันเอง

2. แบบลับ ใช้ในการเลือกกรรมการในระหว่างปี 2534-2540

3. แบบเปิดเผย ใช้ในการเลือกกรรมการตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน

โครงสร้างการบริหาร มีรูปแบบเดียวกันใน 3 ตำแหน่ง ประธาน รองประธานทั้ง 2 คน เพราะเป็นข้อกำหนดมาจากกฎหมาย ตำแหน่งเลขานุการเปลี่ยนไปตามความรู้ด้านสามัญ

ช่วงแรกอิหม่ามเป็นเลขานุการเอง ต่อมาก็ให้รองประธานคนที่หนึ่ง (คอเต็บ) บิหลันและช่วงหลังๆ ก็มีคนที่มีความรู้สามัญเพิ่มขึ้นจึงให้กรรมการคนอื่นเป็นเลขานุการ และการเพิ่มตำแหน่งอื่นตามมาหลายตำแหน่งเพราะมีงานที่เพิ่มมากขึ้น

5.3 พัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม

5.3.1 รูปแบบการเลือกตั้งที่เหมาะสมกับมัสยิดเราะหฺมะภายใต้ความท้าทายนั้น จะต้องเป็นวิธีการเลือกตั้งแบบใหม่คือ รูปแบบผสมระหว่างการรับสมัครกับการสรรหา ที่จะต้องให้ ผู้นำทางศาสนาและผู้แทนกลุ่มในชุมชนเป็นกรรมการสรรหา โดยพิจารณาตามคุณสมบัติทาง กฎหมายและคุณสมบัติเฉพาะของชุมชน

5.3.2 รูปแบบการประชุม

1. ต้องมีการประชุมประจำเดือน หรือประชุมพิเศษเมื่อมีเรื่องเร่งด่วน
2. มีการบรรยายกุรอาน หะดิษ ก่อนประชุมทุกครั้ง
3. เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น
4. ต้องมีข้อบังคับการประชุม
5. ต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน ด้วยวิธีเอกสารหรือโทรศัพท์
6. ประธานต้องควบคุมการประชุม
7. กรรมการต้องรักษาและปฏิบัติตามมติที่ประชุม

5.3.3 การศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับมุสลิม แต่การศึกษาด้าน ศาสนาของชุมชนอยู่ในระดับต่ำ มัสยิดจึงได้จัดรูปแบบการเรียนรู้ของสัปบุรุษทุกกลุ่มคนตั้งแต่เด็ก เยาวชนสตรี เช่น การจัดอบรม การสอนกลางคืนในรอบสัปดาห์ การร่วมกันกำหนดคระหว่างบ้าน โรงเรียนและมัสยิดเพื่อกำหนดแผนการศึกษาด้านศาสนาของชุมชน การวางแผนการพัฒนาคุณภาพ ของคุตบะฮ์ และการใช้วิธีการตะหลิมหลังอาร์กละหมาดอีซาทุกคืน และการสอดแทรกการเรียนรู้ ในทุกๆ กิจกรรม

5.3.4 การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการบริหารจัดการ การประสานงานและการให้ ความรู้ต่างๆ แก่สัปบุรุษ เช่นการเปิดกลุ่มไลน์ขึ้นชื่อ “คณะกรรมการมัสยิด” ให้สัปบุรุษเป็นสมาชิก การใช้คอมพิวเตอร์ในการจัดทำรายงานเอกสารต่าง ๆ การพัฒนาระบบเสียงตามสายเพื่อให้สัปบุรุษ ที่อยู่ทางบ้านได้รับรู้และฟังการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอ่านคุตบะฮ์

5.3.5 โครงสร้างการบริหารงานที่กล่าวมาเป็นรูปแบบการบริหารที่ท้าทายของ คณะกรรมการมัสยิดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในปัจจุบัน เพราะ

กรรมการทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบชัดเจน และทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ที่สามารถบริหารมัสยิดให้เป็นไปตามบทบาทของมัสยิดทั้งด้านศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมได้

5.3.6 แผนงานประจำปี ถือเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นจะทำให้ทุกฝ่ายได้รับรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของมัสยิดได้และรู้ช่วงเวลาการมีจัดกรรม มีกลุ่มเป้าหมายและงบประมาณ ทำให้ทุกคนมีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น

หลักการอิสลามที่ใช้ในการบริหารเราะหฺมะฮฺภายใต้ความท้าทาย คือ หลักการอะมานะฮฺ หลักการซุรอ หลักการเชื่อฟังผู้นำ หลักการตักเตือน หลักการเรียนรู้ หลักการทำดี หลักการเสียสละ และการปรึกษาหารือ โดยเฉพาะหลักการเรียนรู้จะนำมาใช้ในทุกๆ กิจกรรม

5.4 การอภิปรายผล

5.4.1 วัตถุประสงค์การวิจัย 1 เพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชนเราะหฺมะฮฺ บ้านพ้อแดง ผลการวิจัยพบว่า

1) ประวัติความเป็นมา ชุมชนมัสยิดเราะหฺมะฮฺ บ้านพ้อแดง ก่อตั้งขึ้นหลังจากมีปัญหาเกี่ยวกับมัสยิดเดิมเนื่องจากเห็นว่าใช้กฎระเบียบลงโทษสัปฺปฺรุชไม่เท่าเทียมกัน จึงตั้งชุมชนใหม่ในปี 2497 มีปัญหาที่ทำลายต่อผู้นำในขณะนั้นที่จะต้องจัดให้มีมัสยิด จึงได้ประสานขอใช้บิลาฮฺชะฮฺในชุมชนมาเป็นสถานที่ละหมาดชั่วคราวและเป็นสถานที่ประชุมเพื่อสร้างมัสยิดอย่างเร่งด่วน มีคนนอกมาช่วยเป็นอิหม่ามชั่วคราวบ้างก่อนที่จะไปเชิญคนนอกมาเป็นอิหม่ามแสดงว่าชุมชนนี้ขาดคนมีความรู้ทางศาสนา

2) ลักษณะทางกายภาพ ธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีแหล่งน้ำ มีสัตว์น้ำ จำนวนคนเพิ่มขึ้น เปลี่ยนที่นาเป็นที่สร้างบ้าน สร้างบ้านบริเวณที่ทำกินกระจายเป็นหย่อมๆ ทั้งใกล้และไกลมัสยิด การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทำให้ธรรมชาติถูกทำลาย มีการขยายตัวของเมือง การพัฒนาสาธารณูปโภค ถนนมีมากน่าจะทำให้การเดินทางไปละหมาดอะฮฺมาอะฮฺที่มัสยิดได้สะดวก

3) ชุมชนมัสยิดเราะหฺมะฮฺ ประกอบด้วยหลายกลุ่มบ้าน บางกลุ่มบ้านมีบิลาฮฺชะฮฺอำนวยความสะดวกในการทำอิบาดะฮฺ แต่มีคนไปใช้น้อยมาก ขาดผู้ดูแลรับผิดชอบและผู้นำ บางแห่งก็เป็นเขตรอยต่อที่มีสัปฺปฺรุชจากมัสยิดอื่นรวมอยู่ด้วยจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สัปฺปฺรุชไปรวมละหมาดอะฮฺมาอะฮฺที่มัสยิดน้อย

4) สภาพสังคม จากสังคมที่พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือกัน มีระบบเครือญาติเป็นปึกแผ่น ต่อมาสังคมมีความเจริญ มีความทันสมัยจากการพัฒนาประเทศ ทำให้เกิดความขัดแย้งผลประโยชน์ สังคมแตกแยกทั้งในชุมชนและในองค์กรพวกพ้อง ไม่คำนึงถึงเรื่องคุณธรรมคำสอน

ศาสนา ให้ความสำคัญต่อส่วนรวมน้อยลง นับวันจะเป็นวิถีชีวิตของสังคมที่เห็นแก่ตัวและขาดคุณธรรมมากขึ้น

5) เศรษฐกิจ จากสังคมเกษตรกรรมทำมาหากินกับธรรมชาติ ทำไร่ทำนาช่วยเหลือ แบ่งปันกัน ต้องออกไปทำงานโรงงานเพราะรายได้ไม่พอเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ขาดความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ไปสัมพันธ์กับเพื่อนที่ทำงานด้วยกัน มีรายได้มากขึ้นไม่จำเป็นต้องพึ่งพาคนอื่น เห็นความสำคัญของหัวหน้างาน เพื่อนร่วมงาน มากกว่าผู้นำ และเพื่อนบ้าน

6) การศึกษา แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

6.1) ศาสนา การเรียนศาสนาเริ่มตั้งแต่ก่อนประถมเรียนอัลกุรอานที่บ้านจนจบมัธยม 6 รวมทั้งเสาร์อาทิตย์ด้วย เป็นเวลา 12 ปี แต่คนเข้าใจศาสนาน้อย อาจจะมาจากระบบการศึกษาที่ไม่มีคุณภาพ คนเรียนปอเนาะน้อยมาก หลายคนไม่ได้เรียน ในอดีตหากคนเป็นอิหม่ามยาก ปัจจุบันหากคนที่มีคุณสมบัติตาม พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลามพ.ศ.2540 เป็นกรรมการมัสยิดนั้นยาก และต่อไปก็อาจจะมีกรรมการมัสยิดที่ไม่มีความรู้ด้านศาสนา ซึ่งจะทำให้บทบาทมัสยิดลดลงเรื่อย

6.2) สามัญ มีคนเรียนมากและสูงขึ้นเพราะมีสถาบันการศึกษาใกล้บ้าน ทั้งโรงเรียนศาสนาและสามัญควบคู่กัน เมื่อจบ ม. 6 ก็เรียนต่อในระดับปริญญา จบแล้วบางคนได้ทำงานเป็นราชการ ทำงานบริษัทเอกชน จึงนิยมเรียนกันมากขึ้น อาชีพเกษตรก็มีปัญหา มาก ต้นทุนสูง ผลผลิตต่ำ และคิดว่าคนที่จบสูงๆ ไปหางานทำง่ายกว่าคนที่เรียนจบระดับ

การศึกษาทำให้ความสัมพันธ์ของคนปัจจุบันลดลง สังคมมีความอ่อนแอ ขาดความสามัคคี ไม่เข้มแข็ง เห็นแก่ตัว คนที่จบการศึกษาสูงๆ ก็ไม่ได้รับโอกาสต่างๆ ในชุมชน ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน จึงไม่ให้ความสำคัญกับมัสยิด

7) วัฒนธรรม นับแต่มีการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญ ความทันสมัย คนไปเรียน ไปทำงานนอกชุมชน ไปเรียนรู้ ไปใช้ชีวิตในวัฒนธรรมใหม่ และส่วนหนึ่งก็มาจากสื่อต่างๆ ในสังคม ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามไปด้วย

การพัฒนาประเทศจากอดีตจนปัจจุบันทำให้บริบทของชุมชนเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ วิถีชีวิต สังคม การศึกษา เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในสังคม เปลี่ยนแปลงไปตามไปด้วย คนจะให้ความสำคัญกับเรื่องวัตถุมากกว่าเรื่องคุณธรรม การพึ่งพาอาศัยกัน ความเป็นพี่น้อง การช่วยเหลือกันกลับน้อยลง มีความขัดแย้งแตกแยกกัน และไม่ให้ความสำคัญกับสถาบันทางศาสนา สอดคล้องกับที่ อนุวัต สงสม, (2552: ข-ค) ที่กล่าวว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย พินิต จิตติยาพันธุ์ (2550: น. 8) กล่าวว่า ในชุมชนเหลือเพียงเด็ก ส่งผลให้หลายมัสยิดเยาวชนไม่สนใจหลักธรรมคำสอนศาสนา ไม่รวมกิจกรรมต่างๆ ของมัสยิด

5.4.2 วัตถุประสงค์การวิจัย 2 ศึกษาพัฒนาการการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตาม บทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า

1) ก่อนจดทะเบียน

1.1) ด้านกฎหมาย ความจำเป็นของชุมชนขณะนั้น จะต้องมีมัสยิด เพื่อจะเป็นสถานที่ละหมาดวันศุกร์จึงได้ขอบาลีเชาะฮ์ที่มีเป็นมัสยิดชั่วคราว แล้วเชิญ กรรมการอิสลามไปให้การรับรองในการเป็นชุมชนมัสยิดเราะหฺมะเป็นเบื้องต้น เมื่ออิหม่ามชั่วคราว เสียชีวิตก็ต้องหาอิหม่าม แต่ในชุมชนไม่มีผู้รู้ทางศาสนา ก็จำเป็นต้องเชิญคนที่มีความรู้จากชุมชนอื่นมาเป็นอิหม่าม

1.2) ด้านศาสนา ต้องมีการละหมาดเป็นประจำทุกวันและละหมาดวันศุกร์ ก็จำเป็นต้องมีอิหม่ามประจำมัสยิด เมื่อชุมชนไม่มีผู้รู้ที่จะเป็นอิหม่าม ที่ประชุมมีข้อความเห็นว่าจะต้องไปเชิญชุมชนอื่นมาเป็นอิหม่าม และเป็นสถานที่กิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน

1.3) ด้านบทบาทเสริม มีการตั้งกองทุนฌาปนกิจ โดยผู้รู้จากภายนอกมาเสนอความคิด และร่วมก่อตั้งขึ้นมา

2) หลังจดทะเบียน

2.1) ด้านกฎหมาย มัสยิดต้องจดทะเบียนตามกฎหมาย อิหม่ามไปศาลากลางด้วยความยากลำบาก เพราะการคมนาคมไม่สะดวกเหมือนปัจจุบัน เป็นเรื่องที่ทำท้อต่อความยากลำบาก เมื่อชุมชนขาดผู้รู้ทางศาสนาก็จะไม่มีการอบรมสั่งสอนสัปปุรุษ เพราะอิหม่ามมีหน้าที่ต้องสอนที่ปอเนาะ การอบรมสั่งสอนสัปปุรุษจะมีเวลาน้อย คุตบะฮ์วันศุกร์สัปปุรุษก็ไม่เข้าใจเพราะใช้บรรยายภาษามลายูขณะที่สัปปุรุษใช้ภาษาท้องถิ่น ไม่มีระเบียบในการจัดการศึกษาในชุมชนทั้งศูนย์ตาดีกาฯ และศูนย์เด็กเล็กฯ มีการดำเนินงานในนามมัสยิด แต่กรรมการมัสยิดไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการและการบริหารจนเกิดความขัดแย้งแตกแยกในชุมชน ต่อมามัสยิดซื้อสวนยางก็เกิดเป็นความขัดแย้งใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของอิบรอฮีม ดาเยะ (2555, น. 103-133) เรื่อง บทบาทด้านศาสนาการศึกษาและการบริหารของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาสว่า การไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานตามหลักชูรอจะไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

มัสยิดมีรูปแบบในการคัดเลือกกรรมการมาแล้วหลายวิธีเพราะเห็นว่าทรัพยากรบุคคลมีความสำคัญมาต่อการบริหารมัสยิด เช่น การคัดเลือกแบบลับ แบบเปิดเผย การแบ่งเขตคัดเลือกตัวแทน และการรับสมัคร และแบบใหม่คือการคัดเลือกแบบผสมคือให้มีการสมัครและคัดเลือก มีคณะกรรมการสรรหาและกำหนดคุณสมบัติเพิ่มเติมของกรรมการ ทั้งนี้สอดคล้องกับอับดุลละาะ หนุ่มสุข (2553, ย่อหน้าที่ 7) กล่าวว่า ปัจจัยด้านบุคลากรในชุมชนที่จะทำให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนมีการปรับโครงสร้างการบริหาร การจัดทำแผนงาน การพัฒนา

ระบบการเรียนการสอน เครื่องมือการสื่อสาร และสอดคล้องกับที่ มะดาโอะ ปูเต๊ะ (2555, ย่อหน้าที่ 1) กล่าวว่า การบริหารมัธยมในปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญ ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการพัฒนาให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

2.2) ด้านศาสนา มัธยมมิได้เป็นสถานที่ละหมาดวันศุกร์เท่านั้น แต่มัธยมจะต้องมีการละหมาดร่วมกันวันละ 5 เวลาด้วย อย่างน้อย 2 คนขึ้นไป การอบรมให้การศึกษาด้านศาสนาแก่สัปปุรุษไม่ต่อเนื่อง เพราะไม่มีผู้รู้มาสอน การสอนวันศุกร์ตอนเช้าไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จะไปร่วมเรียนที่ปอเนาะก็ไม่มี เมื่อสังคมขาดการตระหนักในการเรียนรู้ การปฏิบัติศาสนกิจโดยเคร่งครัดก็ไม่มี ปัจจุบันมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน ประสานงานให้มีการอบรมสั่งสอนเป็นประจำทุกวันหลังละหมาดมัธยมบริบทสอดคล้องกับที่ ฮาซัน บือราเฮง (2554, น.42) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้มนุษย์รู้จักตัวเอง รู้จักจักรวาล และรู้จักพระเจ้าผู้ทรงสร้าง

2.3) บทบาทเสริม หลายๆ กิจกรรมจะเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถของบุคคล เช่น ด้านสุขภาพเป็นความถนัดอีกหามาม การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทำบุญอัฐวะสุก็เป็นความสามารถของคอเต็บ การจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจก็มาจากผู้รู้ที่มาจากชุมชนอื่น การจัดการศึกษาก่อนเกณฑ์และคัดเลือกก็ใช้ความรู้และความถนัดของบุคคล จะเห็นได้ว่าทุกบทบาทต้องมาจากทรัพยากรบุคคลคือคณะกรรมการมัธยมที่จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้มีอามานะฮ์ สอดคล้องกับการวิจัยของ Uddin (2014, p. 11) เรื่อง บทบาทมัธยมในปัจจุบันปัญหาและความท้าทาย พบว่าปัจจุบันบทบาทมัธยมไม่เป็นที่น่าพอใจและไม่สร้างสรรค์ เนื่องจากผู้นำขาดความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม

ความท้าทายที่ส่งผลต่อการบริหารมัธยม

1) ความท้าทายที่เกิดจากภายใน

1.1) ในองค์กร คณะกรรมการมีความแตกแยก จากการบริหารที่ไม่โปร่งใส ไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม การเลือกตั้ง การศึกษาของกรรมการอยู่ในระดับต่ำ ศาสนาและสามัญ ขณะที่เทคโนโลยีพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ตามความเห็นของปณิณพงษ์ วงศ์ณาศรี, (2560) กล่าวว่า ต้องมีความรู้ความสามารถในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารงาน เมื่อคนในองค์กรไม่มีความรู้เกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีจึงยากต่อการเรียนรู้ในการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหาร จึงมีความท้าทายในการบริหารมัธยมตามไปด้วย

1.2) ในชุมชน ความแตกแยกของผู้นำจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ที่เน้นการพัฒนาทางวัตถุ เน้นการบริโภคทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถควบคุมได้ จนเกิดความแตกแยกระหว่างผู้นำ สัปปุรุษ จากแผนพัฒนาพลังงานของรัฐ จากการเลือกตั้ง แต่อิสลามให้ความสำคัญทั้งทางวัตถุและคุณธรรมอย่างสมดุล สอดคล้องกับ พิสิฐ ใองเจริญ (2560, น. 79-81) ที่

กล่าวว่า การเลือกตั้งทำให้สัปปุรุษแบ่งเป็น 2 พวก และชุมชนขาดความรู้ด้านศาสนาและตระหนักในหน้าที่สังคมขาดพฤติกรรมทางศาสนาในชุมชน

2) ความท้าทายที่เกิดจากภายนอก มาจากสื่อต่างๆ จากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารมัสยิดทำให้เกิดกลุ่มอำนาจเก่าและวัฒนธรรมการบริหารแบบเดิม จึงทำให้ไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการบริหาร สอดคล้องกับงานวิจัยของ Javan Arasteh (2014, p. 40) เรื่องมัสยิด ปัญหาและความท้าทาย ว่ารัฐบาลจะควบคุมการบริหารมัสยิดไม่ได้ และหากรัฐแทรกแซงจะทำให้การบริหารมัสยิดไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และการบริหารมัสยิดที่ดีเป็นหน้าที่ของประชาชนส่วนรัฐบาลต้องสนับสนุน

5.4.3 วัตถุประสงค์การวิจัย 3 พัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิด
ไว้ระเหิมภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม ผลการวิจัยพบว่า

1) รูปแบบการสรรหากรรมการ คือการคัดเลือกแบบผสม โดยการรับสมัครและคัดเลือก ที่มีคณะกรรมการสรรหา กำหนดคุณสมบัติพิเศษเฉพาะของชุมชน เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในการบริหาร เนื่องจากชุมชนอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ทันสมัยมีความเจริญ สอดคล้องกับงานวิจัย Uddin (2014, p.11) เรื่องบทบาทมัสยิด ปัญหาและความท้าทาย พบว่า บทบาทมัสยิดในปัจจุบันไม่เป็นที่น่าพอใจเนื่องจากผู้นำขาดความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและบทบาทที่สำคัญของมัสยิดขึ้นอยู่กับผู้นำที่ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่ด้วยการใช้ความรู้ทางศาสนาในการรับรู้และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในการนำหลักการอิสลามมาใช้ เช่น หลักการเรียนรู้ หลักการทำดี หลักความรับผิดชอบ หลักการปรึกษาหารือ หลักการเชื่อฟังผู้นำ หลักการช่วยเหลือ หลักการตักเตือน และหลักการเสียสละ เพราะการนำหลักการบริหารอิสลามจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและนำไปใช้ได้จริงในการเผชิญหน้ากับความท้าทายในยุคโลกาภิวัตน์ ด้วยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Salleh and Mohamad (2012, p.1) เรื่องหลักการบริหารอิสลาม: ผลกระทบต่อการปฏิบัติในองค์กร พบว่า หลักการบริหารอิสลามไม่ใช่เพียงแค่ทำหน้าที่เป็นแนวคิดในการบริหาร แต่เป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปประโยชน์ได้จริงเพื่อตอบสนองความต้องการขององค์กรในการเผชิญกับความท้าทายของยุคโลกาภิวัตน์ และงานวิจัยของ ฟารีดา เชื้อผู้ดี (2561, น.21-24) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลกับหลักการบริหารอิสลาม พบว่า ด้านการปกครอง อิหม่ามจะแก้ปัญหาด้วยตนเอง และถ้าเกินความสามารถก็จะประสานกับผู้ใหญ่บ้าน ตามหลักการปรึกษาหารือ อิหม่ามจะปฏิบัติตามกฎหมายควบคู่กับหลักการอิสลาม

2) รูปแบบโครงสร้างการบริหารงาน จากโครงสร้างที่ผ่านมาไม่ครอบคลุมงานการบริหารที่จำเป็นต่อองค์กรและชุมชน เพราะในชุมชนมีหลายกลุ่มและหลายปัญหา

คณะกรรมการชุดปัจจุบัน จึงได้ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารใหม่ ที่ต้องการประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ในชุมชนทั้งฝ่ายศาสนาและปกครอง แยกที่ปรึกษาทั่วไปกับที่ปรึกษาศาสนาชัดเจน เพิ่มฝ่ายจัดหาทุน ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายสตรีเด็กและเยาวชน เป็นโครงสร้างที่มีความเหมาะสมกับการบริหารมัสยิด

เร้าะหิมะที่ต้องเน้นการมีส่วนร่วมมากขึ้น

3) รูปแบบการประชุม (หลักการชูรอ) การประชุมจะมีการแจ้งก่อนหนึ่งวันเป็นอย่างน้อยเพื่อทุกคนจะหาข้อมูลมาอภิปรายประกอบการตัดสินใจ แต่การตัดสินใจเป็นหน้าที่ของประธานซึ่งทุกคนจะต้องยอมรับ การจัดทำข้อบังคับการประชุม มีสถานที่ประชุมเฉพาะกรรมการเพื่อให้เสร็จภายในเวลา ไม่ยืดเยื้อ และถ้ามีความจำเป็นก็จะเปิดกว้างให้สัปบุรุษเข้าร่วมได้ทุกคน

4) รูปแบบการศึกษาเรียนรู้ การเรียนรู้ที่เน้นมากเพราะสภาพการศึกษาของชุมชนมัสยิดเร้าะหิมะอยู่ในระดับต่ำมากจึงมีการเน้นเป็นพิเศษเกือบทุกวันในทุกสัปดาห์ และให้หลายคนมาช่วยกันสอน นอกจากนี้มีวิธีการให้ความรู้หลายรูปแบบ เช่น การบรรยาย การเสวนาตามโอกาสที่เหมาะสม เพราะการศึกษาเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ และเป็นปัจจัยสำคัญในอิสลาม ดังที่อัลลอฮ์ (ช.บ) ได้ประทานอัลกุรอาน ชูเราะฮ์ อัลอะลัก อายุะที่ 1 มีความหมายว่า “จงอ่าน”

5) รูปแบบการใช้เทคโนโลยี หลังจากที่มีการใช้เทคโนโลยีในการบริหารงาน ทำให้ลดระยะเวลาการประสานงานได้มาก การใช้คอมพิวเตอร์ทำงานเอกสารจะเกิดการประสานคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมและเรียนรู้ในการบริหาร และยังสามารถใช้เทคโนโลยีในการเป็นแหล่งเรียนรู้ของสัปบุรุษในรูปแบบใหม่ที่เข้าถึงทุกคน มีการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ต่างๆ เช่น การสร้างไลน์ การใช้ยูทูป มาเป็นช่องทางการเรียนรู้ของชุมชน และใช้คอมพิวเตอร์เก็บข้อมูลและจัดทำเอกสารต่างๆ

6) รูปแบบการกำหนดวิสัยทัศน์ชุมชน เป็นสิ่งที่มัสยิดไม่เคยมี เป็นนวัตกรรมใหม่ที่ทำให้ทุกภาคส่วนมากำหนดร่วมกันว่าจะให้มัสยิดบริหารงานไปด้านใดตามที่ต้องการให้เป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ของมัสยิดมากขึ้น

7) มีแผนปฏิบัติงานประจำปี เป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรม การใช้งบประมาณ ผู้รับผิดชอบ เป็นเครื่องมือหนึ่งในการทำงานเพื่อให้รับรู้ร่วมกันทุกฝ่ายอันจะทำให้เกิดความร่วมมือในทางที่ดีต่อไป

5.5 ข้อเสนอแนะ

5.5.1 ข้อเสนอจากผลการวิจัยเพื่อเอาไปใช้ในการปรับปรุงการบริหารมัสยิด

1) การคัดเลือกคณะกรรมการ ต้องมีองค์กรที่เกี่ยวข้องให้ความรู้ความเข้าใจแก่สัปปุรุษเกี่ยวกับการคัดเลือกโดยตรง เช่น กระทรวงมหาดไทยร่วมกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ทุ่งกุลลากร งบประมาณ วิชาการและเทคโนโลยี

2) การให้ความรู้ความเข้าใจแก่คณะกรรมการมัสยิดเป็นประจำ เช่น จัดทำโครงการการศึกษาดูงาน การอบรมสัมมนา โดยมัสยิดรับผิดชอบด้านงบประมาณ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจถึงแนวทางการบริหารต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ

3) การคัดเลือกกรรมการมัสยิดที่ควรจะเป็นคือการเปิดรับสมัครและคัดเลือกจะเป็นรูปแบบการคัดเลือกที่จะได้กรรมการที่มีคุณสมบัติตามกฎหมายและสอดคล้องกับที่ชุมชนต้องการ

4) ควรมีการประเมินผลการบริหารมัสยิดอย่างน้อย 2 ปีต่อครั้ง กรรมการมีวาระ 4 ปีก็ประเมินได้ 2 ครั้ง โดยให้สัปปุรุษเข้าร่วมในอัตราส่วนที่เหมาะสม

5.5.2 การวิจัยครั้งต่อไปควรจะทำวิจัย

- 1) การประเมินผลการบริหารงานของคณะกรรมการมัสยิดเราะหิมะบ้านพ้อแดง
- 2) กลยุทธ์การบริหารมัสยิดเราะหิมะบ้านพ้อแดง

บรรณานุกรม

- กรแก้ว จันทภาษา. (2550). *เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ*. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2561, จาก <https://home.kku.ac.th/korcha/dis1.html>
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2560). *แผนแม่บทการพัฒนาศักยภาพคนไทยตามช่วงวัย พ.ศ. 2561-2579*. สืบค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2560, จาก <http://ebooks.m-society.go.th/ebooks/detail/335>
- กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านพ้อแดง. (2537). *ความเป็นมากลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านพ้อแดง หน้ 2 ค. คู อ.จะนะ จ.สงขลา*. สงขลา: กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านพ้อแดง.
- คณะกรรมการชะกาต. (2547). *ประชุมพิจารณาชะกาต*. สงขลา: มัสยิดเร้าะหมีะ.
- คอนเนฮะฮ์, โมฮัมมัด, และ อัลคัมวัวร์, โนอา. (2560). *อิสลามกับสันติภาพ*. แปลจาก Islam and Peace. โดย โชคชัย วงษ์ธานี และ มุลยานา อะฮ์เหม. สงขลา: ไอคิว มีเดีย.
- คอมรอฟฟี, มานูเอล (บรรณาธิการ). (2556). *บันทึกการเดินทางของมาร์โค โปโล* แปลจาก *The Travele of Marco Polo* แปลโดย รวีโรจน์ เตยต่อวงศ์กุล. กรุงเทพฯ: ยิบซี่.
- ขอชาลี เบ็ญหมัด. (2561, กรกฎาคม). กลยุทธ์การละวะฮ์ในยุคปัจจุบัน. ใน *เอกสารประกอบโครงการพัฒนาศักยภาพ “ผู้นำศาสนาและดาอีย์ 2018” (บทบาทของมัสยิดในการฟื้นฟูและปฏิรูปสังคม)* (น.3-13.). ม.ป.ท.: สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลา.
- จรัส บำรุงเสนา. (2559, กุมภาพันธ์ 4). *มัสยิดบ้านเหนือ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ชุมชนแบบอย่างชุมชนสันติสุขตามวิถีทางของศาสนา “กำบังคักวา”*. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2560, จาก http://region6.prd.go.th/ewt_news.php?nid=10511&filename=index
- เจ้าชายแห่งโอมาน. (2551, พฤษภาคม 29). *คำศัพท์ภาษาอาหรับที่พบบกนบ่อยๆ ในหนังสือศาสนาหรือที่อื่นๆ กน เพื่อเป็นประโยชน์แก่มุสลิมใหม่ หรือผู้ที่สนใจ (อิสลาม)*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2560, จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/okislam/2008/05/29/entry-2>
- นู โกร ดินอะ. (2552). *ความจริงของชีวิตเกี่ยวกับอิสลาม*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2563, จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/shukur/2009/09/26/entry-7>
- _____. (2553, มิถุนายน 13). *กฎหมายอิสลาม*. สืบค้นเมื่อ 11 สิงหาคม 2561, จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/shukur/2010/06/13/entry-2>

- โชคชัย อาษาสนา. (2555, มิถุนายน 19). *การบริหารงาน 4M*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <https://www.org/posts/453488>
- โชติ บศิริรัฐ. (2558). *เทคนิคการบริหาร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ซาฟีอี อาดำ. (2558). วัฒนธรรมการแสวงหาความรู้ในอิสลาม. *วารสารอิสลามศึกษา*, 6(1), 70-83.
- รอซิดบินฮัจยีซาลิมอชชียาม. (2554, ตุลาคม 5). *อะมานะห์ (ความรับผิดชอบ)*. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2561, จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/rosidi/2011/10/14/entry-1>
- ซุกรีย์นุร จงรักศักดิ์. (2553, พฤษภาคม 10). *บุคลิกและคุณลักษณะของผู้นำที่ดี ศึกษาจากชีวประวัติอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <https://islamhouse.com/th/articles/295337/>
- _____. (2554). *สันติสุขบนดินแดนตะวันออกกลางในสมัยเคาะลีฟะฮ์ อุมร์ บิน อัล-ค็อฏฏอบ (ค.ศ. 634-644)* ปัดตานี: อำนวยการพิมพ์.
- ณัฐา ประดิษฐ์, กิตติชัย ชูช่วย, และ อุทัย ปริญญาสุทินนท์. (2561, มกราคม 1). มัสยิดในชุมชนทุ่งคำเสากับการบริหารตามหลักอิสลาม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 37(1), 19-29. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก http://www.journal.msu.ac.th/upload/articles /article2086_96244.pdf
- ณัฐวี โฆษะฐ. (2560). *ความท้าทายในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรในรัฐวิสาหกิจ*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก http://www.sasinconsulting.com/wp-content/uploads/2015/09/Challenges-of-state-owned-enterprises-on-cultural-change-management_Nattwee.pdf
- ดรักเกอร์, เพเตอร์ เอฟ. (2544). *การบริหารองค์กรไม่แสวงหากำไร: หลักการและการปฏิบัติ*. แปลจาก *Managing the Non-Profit Organization: Principles and Practices*. โดย มยุรี นุমানราชชน. กรุงเทพฯ: ธนุชนพรัตน์ตั้ง.
- ดอน ปาทาน, เอกรินทร์ ต่วนศิริ, และ อันวาร์ กอมะ. (2561). *สัญญาความหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทย*. ปัดตานี: สมิถัน เพรส.
- ตายนุ อูสมาน, มุหัมมัดรอฟลี แวะหะมะ, และ ชัยนุรดิน นิมา. (2545). *การบริหารมัสยิดในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้*. ปัดตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ทองแถม นางจ้านง. (2559, ตุลาคม 5). *มุสลิมในอาณาจักรอยุธยา: ถิ่นฐาน*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <https://siamrath.co.th/n/3704>
- ธงชัย สันติวงษ์. (2539). *องค์การและการบริหารการศึกษาการจัดการแผนใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- นิละาะ แวกูเซ็ง. (2559). *การจัดการศึกษาในอิสลาม: แนวคิดสู่การปฏิบัติ*. ปัดตานี: โรงพิมพ์มิตรภาพ.

- บุญเลิศ วีระพรกานต์. (2555, มิถุนายน 23). *ความท้าทายใหม่ขององค์กรและผู้ผู้นำ*. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2561, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/363560>
- บุษกร สุขแสน. (2557). *การบริหารการพัฒนา*. อุตรธานี: ศูนย์การศึกษาบึงกาฬ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- ประจัน มณีนิล, และ จิราภา วรเสียงสุข. (2541). *สาเหตุและแรงจูงใจในการเสพยาเสพติดของกลุ่มเยาวชน ในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้*. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ปริญญา ประหยัดทรัพย์. (2560). *อะมานะฮ์หนึ่งในคุณสมบัติของมุสลิมที่แท้จริง*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <http://islamhouse.muslimthai.com/article/19970>
- ปิ่นพงษ์ วงศ์ณาศรี. (2560, กรกฎาคม 27). *วิเคราะห์บริบทความท้าทายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรมท้องถิ่นในยุคไทยแลนด์ 4.0*. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช*, 17(1), 63-78. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <https://culturaljournal.wu.ac.th/wp-content/uploads/2017/01/บทความที่4-วิเคราะห์บริบทความท้าทายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหาร.pdf>
- พสุ เดชะรินทร์. (2554, พฤศจิกายน 1). *ความแตกแยกของสังคมไทยในช่วงวิกฤติ*. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2561, จาก <http://library.acc.chula.ac.th/PageController.php?page=FindInformation/Article ACC/2554/Pasu/Bangkokbiznews/B0111111>
- _____. (2556, พฤศจิกายน 26). *6 ความท้าทายของผู้ผู้นำ*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/544891>
- พินิต จิตติยาพันธ์. (2550). *อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ต่อพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนจากหลักการศรัทธาของเยาวชนไทยมุสลิมในอำเภอเมือง จังหวัดยะลา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษา), มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ปัตตานี.
- พิสิฐ โอ่งเจริญ. (2560). *บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาชุมชนมุสลิม: กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 15(2), 79-88. สืบค้นเมื่อ 27 มิถุนายน 2561, จาก <http://ojs.mbu.ac.th/index.php/ju/article/view/71>
- พีรศักดิ์ โตคำวรวงษ์. (2555, เมษายน 17). *ปัจจัยของการบริหาร*. สืบค้น 23 มิถุนายน 2561, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/273013>
- พาริดา เชื้อผู้ดี. (2558). *ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร), มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.

มนัส สุทธิการ, อิศริศคาราโก้, วิษณุ บิลล่าเต๊ะ, และ อับดุลลิตอิสลาม. (2557). *บทบาทคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในการดูแลศรัทธาตามวิถีแห่งศาสนาอิสลามเพื่อขจัดปัญหาการพนันและอบายมุขในชุมชน: กรณีศึกษามัสยิดบ้านเหนือ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา*. ม.ป.ท.: มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.

มะดาโอะ ปูเตะ. (2555, มิถุนายน 23). *การบริหารมัสยิด*. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2562, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/103622>

มะรอเซะ เล้าะและ. (2562). *บทบาทองค์กรมัสยิดและอิหม่ามในการขับเคลื่อนการศึกษาอย่างบูรณาการของชุมชนมุสลิม: กรณีศึกษามัสยิดกมาลุลอิสลาม แขวงคลองคินใต้ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ภาควิชาพัฒนาศักดิ์ คณะสังคมสงเคราะห์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.*

มรัวาน สะมะฮูน. (2524). *อัลกุรอานฉบับแปลภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ส.วงศ์เสงี่ยม.

มัสยิดกมาลุลอิสลาม. (2536). *อนุสรณ์เมตตากมาลุลอิสลาม*. กรุงเทพฯ: มัสยิดกมาลุลอิสลาม.

มัสยิดเร้าะหมีะ. (2535). *หนังสือสัญญาให้*. สงขลา: สำนักงานที่ดิน.

_____. (2552). *ประชุมประจำเดือน*. สงขลา: มัสยิดเร้าะหมีะ.

_____. (2559). *ประชุมประจำเดือน*. สงขลา: มัสยิดเร้าะหมีะ.

_____. (2561). *ประชุมประจำเดือน*. สงขลา: มัสยิดเร้าะหมีะ.

มัสลัน มาหะมะ. (2551). *วิถีชีวิตแห่งอิสลาม*. สงขลา: สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

_____. (2558). *อิสลามกับระบบการศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.islammore.com/view/957>

มานะ ช่วยชู, ศิราพร แป๊ะเส็ง, อุษาวดี ศรีมั่ง, และ ทรงวุฒิ พัฒแก้ว. (บรรณาธิการ). (2550). *กระบวนทัศน์อิสลามเพื่อการพัฒนา*. นครศรีธรรมราช: โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ดับบ้านดับเมืองเรียนรู้อยู่ที่ปากใต้.

มุฮัมมัดรอฟลี แวะหะมะ, มัสลัน มาหะมะ, และ รอมฎอน ปันจอร์, (บรรณาธิการ). (2555). *อิสลามกับความท้าทายในโลกสมัยใหม่มุมมองจากนักวิชาการชายแดนใต้*. ม.ป.ท.: ภาพพิมพ์.

มุฮัมมัดคนอิม ประดับญาติ. (2560, กรกฎาคม 7). *แบบอย่างแห่งการเสียสละ(อิฮาร)*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.islamicstudiesth.com/index.php/19-islamic-teachings/1113-selflessness-quran>

มูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย. (2550, มีนาคม 29). *ความเป็นมาของอิสลามในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2561, จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/islam/2007/07/16/entry-2>

- ยะหยา อูษะกะรียา บินชะร็อฟ อัน-นะวะวี. (2560). *40 ทัศนะอิสลามอันนะวะวี พร้อมคำอธิบาย และสิ่งที่ได้รับ*. แปลโดย อูษอบานะ ฟิตยะตุลฮัก. สงขลา: สำนักพิมพ์อัสสิฟาณิซย์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต.
- วชิรวัชร งามละม่อม. (2558, กันยายน 15). ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory). สืบค้น เมื่อ 29 มกราคม 2562, จาก <http://learningofpublic.blogspot.com/2015/09/modernization-theory.html>
- วิสุทธิ บิลล่าเต๊ะ. (2550). “อามานะฮ์” เมื่อความรับผิดชอบในชีวิตมุสลิมพ้นจากที่ถูกเฉย. สงขลา: ชานเมืองการพิมพ์.
- _____. (2558). *สถานะของผู้นำตามระบบอิสลาม*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.islammore.com/view/3126>
- _____. (2559, พฤษภาคม 21). *การจัดการบริหารมัสยิด* [Video file]. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2561, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=db7hQ072LSE>
- _____. (2560). *มัสยิดหัวใจแห่งอุมมะฮ์*. สงขลา: สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลา
- ศราวุฒิ อารีย์. (2560, กรกฎาคม 25). *มัสยิดอัลอักซอ มีความสำคัญกับชาวมุสลิมอย่างไร ทำไม ต้องปกป้อง*. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2561, จาก <http://www.halalthailand.com/article/360>
- ศิริอร ชันชหัตต์. (2539). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.
- เสนาะ ดิยาว์. (2543). *หลักการบริหาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สภาอาจารย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2553, ตุลาคม 1). *ทางออกของความแตกแยกของสังคมและการเมืองไทย*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.psusenate.org/news/detail/9/data.html>
- สมชัย เลิศประสิทธิ์พันธ์. (2561, มีนาคม 28). *สถิติจำนวนมัสยิดที่จดทะเบียน*. สืบค้นเมื่อ 27 มิถุนายน 2561, จาก <https://www.facebook.com/cicotthailand/posts/สถิติจำนวนมัสยิดที่จดทะเบียนจัดตั้งในประเทศไทย-ทั่วราชอาณาจักร/423950361379527/>
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. (2547). *พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย*. อัลมาดีนะห์, ซาอุดีอาระเบีย: ศูนย์กษัตริย์ ฟาฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- สำนักงานกฤษฎีกา. (2540, สิงหาคม 13). *พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540*. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2561, จาก <http://web.krisdika.go.th/data/law/law4/%BB04/%BB04-20-999-9-update.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดกระบี่. (2555, กันยายน 3). *การบริหารมัสยิด*. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.ick.or.th/does120924134615.pdf>

- สุมิตร สุวรรณ. (2554). *รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- สุริยจรัส เตะตะตันมีนสกุล. (2556, พฤศจิกายน 18). *ผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวทางระบบเศรษฐกิจทุนนิยมผูกขาดต่อการทำลายระบบคุณค่าในสังคมไทย*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2561, จาก <http://www.erp.mju.ac.th/openFile.aspx?id=MTQ1ODQz>
- อนันต์ วันแอะละ. (2552, มิถุนายน 20). *การปกครองในระบอบอิสลาม*. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.sunnahstudent.com/forum/archive.php?topic=4752.0>
- อนุวัต สงสม. (2552). *เศรษฐกิจของภาคครัวเรือนจังหวัดปัตตานีภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*.
- อัส-ชะกอวีย์. (2557, ธันวาคม 2). *อัล-อะมานะฮ์ (ความซื่อสัตย์)*. แปลโดย อับดุลศอมัด อัคนาน. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2561, จาก <https://islamhouse.com/th/articles/792576/>
- อับดุลชะกูร์ บิน ซาฟีย์. (2553). *อนาคตกฎหมายอิสลามในประเทศไทย*. สงขลา: แม็กซ์ มีเดียเพรส วาย 2.
- อับดุลเราะหฺมาน อะหมัด. (2558). *จริยธรรมต่อผู้นำ*. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.islammore.com/view/2712>.
- อับดุลลอฮ์ อะมีน อัส-ชะกอวีย์ (2557, ธันวาคม 21). *อัน-นะซีหะฮ์ การตัดเตือน*. แปลโดย ฮุศนา ฟางศิริ. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561, จาก <http://www.islammore.com/view/3429>
- อับดุลเลาะ หนุ่มสุข. (2553, ธันวาคม 11). *บทบาทของมัสยิดในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2561, จาก <https://oknation.nation.tv/blog/naichumpol/2010/12/11/entry-1>
- อับดุลสุโกด ดินอะ. (2556). *ซุรอญญ์แจสู่ความเป็นพลเมือง*. นราธิวาส: พงศ์นราการพิมพ์.
- อับดุลฮาซิม อัลมุนซีรี, อัลฮาฟิซ ซากิอุดดิน. (2558). *หะดีษมุสลิม ฉบับย่อ เล่ม 2*. แปลโดย บรรจง บ้านกาซัน. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท.
- อัล-มุบาร็อกฟูรีย์, ศอฟียูรเราะฮฺมาน. (2558). *ตัฟซีร์ อิบนิ กะษีร เล่ม 1*. แปลโดย ซากิรีน บุญมาเลิศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลาม.
- อัศนัย วงษ์สละ. (2559, เมษายน 24). *มัสยิดกุฎีซ่อฟ้า*. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2561, จาก <https://sites.google.com/site/xasnaywngssla/masyid-kuti-chxfa>
- อัสมัน แดอาลี. (2552). *ความเสียสละในอิสลาม*. ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.
- อาดิศร์ อิดริส รักษมณี. (2557). *มัสยิดในกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: มติชน.

อาบู อับดุลเลาะ. (ม.ป.ป.). ภารกิจของผู้นำมัศยิดกับการปฏิรูปชุมชนมุสลิม. ใน เอกสารประกอบโครงการพัฒนาศักยภาพ “ผู้นำศาสนาและดาอีย์” 2018 บทบาทของมัศยิดในการฟื้นฟูและปฏิรูปสังคม (น. 22-24). สงขลา: สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลา.

อาลี เสือสมิง. (2553, พฤศจิกายน 10). ความเป็นมาของศาสนาอิสลามในประเทศไทยศาสนสถานนาม “กุฎี” ในฝั่งธนบุรีและกรุงเก่า. สืบค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2561, จาก <http://alisuasaming.org/main/?p=1683>

_____. (2553, กรกฎาคม 15). ศาสนาอิสลามในสมัยสุโขทัย. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2561, จาก <http://http://alisuasaming.org/main/?p=1490>

_____. (2560, ธันวาคม 22). การวางรากฐานรัฐอิสลาม. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2561, จาก <http://alisuasaming.org/main/?p=8296>

อาลี อีซา. (2520). อิสลามกับการศึกษา. กรุงเทพฯ: ดวงดีการพิมพ์.

อิบน์มะฮฺดี. (2558). การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.islammore.com/view/4249>

อิบน์มะฮฺดี มีฟตาฮฺลุลูม. (2558). อิสลามให้หาความรู้. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.islammore.com/view/3725>

อิบรอฮีม ดาเยะ. (2555). บทบาทด้านศาสนา การศึกษาและการบริหารของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ปัตตานี.

อิมรอน มะลูลีม. (2536). มุฮัมมัดศาสดาแห่งอิสลาม. กรุงเทพฯ: อิสลามมิก อะเคเดมี.

อิสมาอีล กอเซ็ม. (2554). บทบาทของมัศยิดที่ควรมีต่อสังคม. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2561, จาก <http://muslimchiangmai.net/index.php?topic=6227.0;wap2>

อิสมาอีลลุดฟี จะปะเกีย. (2555). “อะมานะฮฺ หน้าที่และความรับผิดชอบ”. แปลโดย อุษมาน อิดริส. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2561, จาก <https://islamhouse.com/th/articles/395401/>

_____. (2555). ปาฐกถาอิสลามกับความท้าทายของโลกสมัยใหม่. ใน มุหัมมัดรอฟีลี แวะหะมะ, มัสตัน มาหะมะ, และ รอมฎอน ปันจอร์ (บรรณาธิการ). *อิสลามกับความท้าทายในโลกสมัยใหม่* มุมมองจากนักวิชาการชายแดนใต้ (น.18-21). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

อิสมาเอ อาลี. (2555). คำกล่าวต้อนรับ. ใน มุหัมมัดรอฟีลี แวะหะมะ, มัสตัน มาหะมะ, และ รอมฎอน ปันจอร์ (บรรณาธิการ). *อิสลามกับความท้าทายในโลกสมัยใหม่* มุมมองจากนักวิชาการชายแดนใต้ (น.18-21). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

- อิสเรน มะหะหมัด. (2560, ตุลาคม 11). *หลักชะรีอะฮ์ และเจตนารมณ์ของหลักชะรีอะฮ์*. สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2561, จาก <https://islamicfinancethai.com/2017/10/11/หลักชะรีอะฮ์-และเจตนารมณ์/>
- เอ็ม พัตสุลลอลฮุ, กูเลน. (2557). *วิเคราะห์ชีวิตของท่านศาสดา ศาสนทูตของพระเจ้า ศาสดามุฮัมมัด*. แปลโดย บรรจง บินกาซัน. คลิฟตัน, ยู.เอส.เอ.: ทูกฮรา บุคส์.
- ฮัยกัล หุซัยนุ. (2537). *ศาสดามุฮัมมัดมหานบุรุษแห่งอิสลาม*. แปลจาก หะยาตมุฮัมมัด โดย กิตติมา อมรทัต, อุ๋น หมั่นทวี, และ จรัญ มะลูลีม. กรุงเทพฯ: อิสลามิก อะเคเดมี.
- ฮาซัน บือราฮง. (2554). *การศึกษาในอิสลาม: แนวคิดและกระบวนการเรียนรู้*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ปัตตานี.
- Abdullah Akdad Habib. (1985). *Nazihat Ugama dan Wasiat Iman*. Singapore: Prebiay.
- Abi Abdu-Arrahman Ahmad bin Shuib bin Ali Al-nasa i. (2014). *Sunan Al-Nasa i*. Syria: Resalah.
- Abi Abdullah Muhammad bin Yasid bin Mayah. (2013). *Sunan Ibni Mayah*. Syria: Darulnawadir
- Abi Dawood Sulaiman bin Al-Ashas Assijitani. (1999). *Sunan Abi Dawood*. Saudi Arabia: Baitul Iftar
- Akmal Muhammad Zeen. (2012). *Bimbinga Langkap Farduin*. Malaysia: Darulnuman.
- Al-Lahim, Hammad bin Muhammad. (1995). *The Principles of Islam*. Ministry of Islamic Affairs. Riyadh.Saudi Arabia. Retrieved May7, 2018. Retrieved from <http://www.islamicbook.ws/english/english-077.pdf>
- Crone, P. (2012). *Shura as an Elective Instituion*. Quaderni di Studi Arabi, 19 (2001) May 2012 Istitutoper l'Oriente C. A. Nallino. Studi Arabi. Retrieved from https://www.hs.ias.edu/files/Crone_Articles/Crone_Shura_as_an_Elective_Institution.pdf
- Jamsari, E. A., Tumiran, S. N., Abu Bakar, K., & Arifin, Z. (2010). Peranan dan Sumbangan Institusi Masjid dalam Pembangunan Masyarakat Melayu-Islam di Singapura: Satu Kajian di Masjid Assyafaah, Sembawang. *Journal of Islamic and Arabic Education*, 2(2), 31-44. Retrieved from <http://www.ukm.my/jiae/pdf/18.pdf>
- Fokkus Babinrohis Pusat, ICMI Orsat Cempaka Putih, & Yayasan Kado Anak Muslim. (2004). *Pedoman Manajemen*. Indonesia: n.p.
- Habib Abdullah Akdad. (1985). *Nazihat Ugama dan Wasiat Iman*. Singapore: Prebiay.
- Hamad, L. (2014). *Shura: Islamic approach to decision-making*. Retrieved from <https://www.whyislam.org/social-ties-2/shura-islamic-approach-to-decision-making/>

- Javan Arasteh, H. (2014). Masjid and its issues and challenges. *Proceeding of the International Conference on Masjid, Zakat and Waqf (IMAF 2014)* December 2014. Kuala Lumpur, Malaysia, 85-71. Retrieved from <http://conference.kuis.edu.my/i-maf/images/e proceedings/2014/masjid/m06-imaf-2014.pdf>
- _____. (2014). *Masjid and management: Issues and challenges*. Retrieved from <http://conference.kuis.edu.my/i-maf/images/e proceedings/2014/masjid/m02-imaf-2014.pdf>
- Kamali, M. H. (2008). *Shari'ah Law: An introduction*. Retrieved from <https://www.amazon.com/Shariah-Law-Mohammad-Hashim-Kamali/dp/1851685650>
- Qardhawi M. Yusuf. (1988). *Hukum Zakat*. Singapura: kerjaya printing.
- Abdel-Hady Zakaryya Mohamed. (2010). *The masjid, yesterday and today*. Retrieved from <https://www.files.ethz.ch/isn/122833/AbdelHadyBriefCompleteFile.pdf> CIRS.: Gatar.
- Muhammad bin Ismail Al-Bukhari. (1944). *Sahih Al-Bukhari*. Lebanon: Darul Ibn Kathir.
- Muslim bin Alhagijaj Alqashiri Al-naisabury Abu Alhussein. (2010). *Sahih Muslim*. Lebanon: Darul Kutbi.
- Nor Azlina Abd. Wahab, Norafifah Ab. Hamid, Norajila Che Man. (2016). Pemeraksanaan Peranan Masjid di Malasia Era Kontemporari. *e-Academia Journal UiTMT*, 5(2). Retrieved from <http://journaleacademiauitmt.uitm.edu.my/v2/images/vol5issue2/CRPID59->
- Osman Maslinda, Nazmin Fatin Binti Mansor, Iismail Safinah. (2016). *Sejarah Masjid pada Zaman Rasulullah S.A.W*. International conference on Aqidah, Dakwah and Syariah 2016. Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor. Retrieved from <http://conference.kuis.edu.my/irsyad/e proceeding/2016/1106-irsyad-2016.pdf>
- Salleh, M. J., & Mohamad, N. A. (2012). *Islamic Principles of Administration: Implications on Practices in Organization*. International Islamic University Malaysia. Retrieved from http://irep.iium.edu.my/26879/1/Full_Paper_-_TeSSHI_-_Islamic_Principles_of_Administration_-_UiTM_Langkawi.pdf
- Afiah Siti. (2018). *Tolong Menolong dalam Islam*. Retrieved 27, february 2019. from <http://gadapena.blogspot.com/2015/09/Tolong-menolong-dalam-islam.html>
- Teachers. (2003-2015). *The role and function of the mosque in the muslim community*. Retrieved 28, June 2018, from <http://www.markedbyteachers.com/gcse/religious-studies-philosophy-and-ethics/the-role-and-function-of-the-mosque-in-the-muslim-community.html>

- Tekke, M., Ismail, Nik Ahmad Hisham, Adnan, M.A.M., & Othman N. (2015). Students' Islamic Personality on Amanah: A structural modelling approach. *Pertanika J. Soc. Sci. & Hum. UPM. Malasia*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/259646082_Students_Islamic_Personality_on_Amanah_A_Structural_Modelling_Approach
- Uddin, U. (2014). *Role of masjid in society: Issues and challenges*. Proceeding of the International Conference on Masjid, Zakat and Waqaf (Imaf 2014) December 2014. Kuala Lumpur, Malaysia, 11-15. Retrieved from <http://conference.kuis.edu.my/i-af/images/e-proceedings/2014/masjid/m02- imaf-2014.pdf>
- Yazid bin Abdul Qadir Jawas. (2005, April 8). Ahlus Sunnah Taat Kepada Pemimpin Kaum Muslimin. Retrieved July 30, 2018. Retrieved from <https://almanhaj.or.id/1399-ahlus-sunnah-taat-kepada-pemimpin-kaum-muslimin.html>
- Yusuf, T., & Abdurrahman, L. (2013). *The Masjid (Mosque) Basics & Management*. Retrieved August 27, 2018. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/299600482_The_Masjid_Mosque_Basics_Management.
- Zaman, G., Afridi, F. K., & Saleem, M. (n.d.) Islam and Management Principles: Evidence from Literature. *Journal of Managerial Sciences*. 207-212(7),2. Retrieved from <https://docplayer.net/21504001-Islam-and-management-principles-evidence-from-literature-gohar-zaman-fahad-khan-afриди-maimoona-saleem.html>
- Zulkefli bin Aini, Nurul Dalilah binti Yahaya. (2015). Pengimarah Masjid Berdasarkan Proses-Proses Pengurusan Islam. Retrieved 27, June 2018 Retrieved from <http://www.ukm.my/skim/wpcontent/uploads/2016/01/Pengimarah-Masjid-Berdasarkan-Proses-Proses-Pengurusan-Islam>

บุคลากรกรม

เจ๊ะหะ หมัดปลอด. อดีตอิหม่ามมัศยิดเร๊ะหมีะ. (2 กรกฎาคม 2562) สัมภาษณ์
คนเล๊ะ โด่หลี. กลุ่มฌาปนกิจ. (10 กรกฎาคม 2562) สัมภาษณ์
คนเล๊ะ หนีเร่. อดีตกรรมการมัศยิด. (2 กรกฎาคม 2562) สัมภาษณ์
เฝ้าะ กะมะสา กลุ่มทำบุญอรัวะฮุ. (15 ตุลาคม 2562) สัมภาษณ์
มัน โสด เล๊ะเหละ. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (12 ตุลาคม 2562) สัมภาษณ์
มาริฮาม ทองเขียว. กลุ่มมุสลิมะสุริยาศาความสะอาดมัศยิด. (16 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
มาริฮาม ลำเห. กลุ่มมุสลิมะสุริยาศาความสะอาดมัศยิด. (4 ตุลาคม 2562) สัมภาษณ์
มุดตะเล็บ ลำเต๊ะ. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (14 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
มุหัมหมัด กะมะสา. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (12 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
มุหัมหมัดสากีริน เล๊ะและ. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (14 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
ยา เจ๊ะหะ. คอเต็บมัศยิดเร๊ะหมีะ. (20 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
ยูสบ หลีเจริญ. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลภู 2. (2 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
วิฑูรย์ หมั่นทองวาริ. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (2 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
สมาน หมัดอาดัม. บิหลันมัศยิดเร๊ะหมีะ. (25 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
สะมะแอ สะมะแอ. อดีตกรรมการมัศยิด. (2 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
หมาด โด่หลี. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (14 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
หวัง ลำเหม๊ะ อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2. (3 กรกฎาคม 2561) สัมภาษณ์
อะหมัด แอเก็ม. ประธานสมาคมผู้บริหารมัศยิดอำเภอจะนะ. (15 ธันวาคม 2561) สัมภาษณ์
อาชีซัน หมัดปลอด. อิหม่ามมัศยิดเร๊ะหมีะ. (3 กรกฎาคม 2562) สัมภาษณ์
อิบรอเหม เหมหมัด. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (2 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
อิสมาแอ มุเก็ม. ฝ่ายปกครอง หมู่ 2. (28 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
อิสมาแอ หัดคง. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (22 กันยายน 2562) สัมภาษณ์
อิสมาแอน หมัดเล๊ะ. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (22 สิงหาคม 2562) สัมภาษณ์
อุสมาน บูหัด. กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (2 กรกฎาคม 2562) สัมภาษณ์
อุสมาน ลำเหม๊ะ กรรมการมัศยิดเร๊ะหมีะ. (2 ตุลาคม 2562) สัมภาษณ์

ภาคผนวก

แนวคำถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม
กรณีศึกษา มัสยิดเรีาะหมีะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเรีาะหมีะบ้านพ้อแดง
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการการบริหารมัสยิดเรีาะหมีะตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเรีาะหมีะตามหลักการอิสลามภายใต้ความท้าทายทางสังคม

คำชี้แจง แนวสัมภาษณ์และคำถามข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยประกอบด้วย

- 2.1 ท่านมีความคิดเห็นต่อชุมชนมัสยิดเรีาะหมีะบ้านพ้อแดงในด้านต่อไปนี้อย่างไร
 - 2.1.1 เศรษฐกิจ.....
 - 2.1.2 สังคม.....
 - 2.1.3 การศึกษา.....
 - 2.1.4 ศาสนา.....
 - 2.1.5 วัฒนธรรม.....
 - 2.1.6 อื่นๆ.....
- 2.2 ท่านเห็นว่าการบริหารมัสยิดเรีาะหมีะตามบทบาทจากอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
 - 2.2.1 ทางศาสนา.....
 - 2.2.2 ทางกฎหมาย.....
 - 2.2.3 บทบาทเสริม.....
- 2.3 ท่านคิดว่ารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเรีาะหมีะตามหลักการอิสลามภายใต้ความท้าทายทางสังคมเป็นอย่างไร หลักการบริหารอิสลาม.....

ลงชื่อ ผู้ให้ข้อมูล

ลงชื่อ ผู้สัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูล

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แนวคำถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

การบริหารมัสยิดภายใต้ความท้าทายด้วยหลักการอิสลาม
กรณีศึกษา มัสยิดเร้าะหมีะ บ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของชุมชนมัสยิดเร้าะหมีะบ้านพ้อแดง
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการการบริหารมัสยิดเร้าะหมีะตามบทบาททางศาสนา กฎหมาย และบทบาทเสริมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเร้าะหมีะตามหลักการอิสลามภายใต้ความท้าทายทางสังคม

คำชี้แจง

1. แนวคำถามและสัมภาษณ์กลุ่ม ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกลุ่ม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

กลุ่มที่.....

มีผู้เข้าร่วมจำนวน.....คน ดังนี้

1. ชื่อ.....ตำแหน่ง/องค์กร.....
2. ชื่อ.....ตำแหน่ง/องค์กร.....
3. ชื่อ.....ตำแหน่ง/องค์กร.....
4. ชื่อ.....ตำแหน่ง/องค์กร.....
5. ชื่อ.....ตำแหน่ง/องค์กร.....
6. ชื่อ.....ตำแหน่ง/องค์กร.....

คำชี้แจง

แนวสัมภาษณ์และคำถามข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 ท่านมีความคิดเห็นต่อชุมชนมัสยิดเร้าะหมีะบ้านพ้อแดงในด้านต่อไปนี้อย่างไร

2.1.1 เศรษฐกิจ.....

2.1.2 สังคม.....

2.1.3 การศึกษา.....

2.1.4 ศาสนา.....

2.1.5 วัฒนธรรม.....

2.1.6 อื่นๆ.....

2.2 ท่านเห็นว่าการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามบทบาทจากอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

2.2.1 ทางศาสนา.....

2.2.2 ทางกฎหมาย.....

2.2.3 บทบาทเสริม.....

2.3 ท่านคิดว่ารูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารมัสยิดเราะหฺมะตามหลักการอิสลามภายใต้ความท้าทายทางสังคมเป็นอย่างไร หลักการบริหารอิสลาม.....

ลงชื่อ ผู้บันทึก

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นายมูหัมหมัด ล่าเมาะ

รหัสประจำตัวนักศึกษา 5920220623

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	2532

ทุนการศึกษา(ที่ใช้ในระหว่างการศึกษา)

ทุนผู้นำศาสนาเพื่อการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

มูหัมหมัด ล่าเมาะ และ อาหวัง ล่านุ้ย.(2563). การศึกษาพัฒนาการบริหารมัศยิดเรื้อร๊ะหะมะบ้านพ้อแดง หมู่ที่ 2 ตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติด้านอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาครั้งที่ 5 “อิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาในศตวรรษที่ 21: ความท้าทายในยุค New Normal”. (น.665-681). ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.